

MIKSZÁTH KÁLMÁN

ÚJ ZRÍNYIÁSZ

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

- I. A PRAELUDIUM
- II. AZ ELSŐ HÍREK ÉS A VATIKÁN
- III. A HÍRES SZALMALÁNG
- IV. A PRÓZA
- V. RÓZERÉK
- VI. EGY »KÍNOS« ÜGY

MÁSODIK RÉSZ

- VII. A POÉZIS
- VIII. AZ ÖNKÉNTES DETEKTÍV
- IX. A KATASZTRÓFA
- X. A PARLAMENT
- XI. A MEGOLDÁS
- XII. EPILOG

FÜGGELÉK

- ÍRÁSOK AZ ÚJ ZRÍNYIÁSZ CÍMŰ REGÉNYRŐL
- A SZERZŐ MEGJEGYZÉSEI

ELSŐ RÉSZ

I. A PRAELUDIUM

Majd minden író után marad olyan munka, melyről az a vélemény, hogy ha egészen kidolgozza, szépet adhatott volna. De ezt az illető író már nem hallja.

Én ezzel ellentétben még életemben látni akarom az én vázlatban hagyott munkámat és hallani akarom, amint mondják:

- Kár, hogy nem dolgozta ki jobban.

Pedig én úgy fogom kidolgozni, amennyire erőmtől telik, de a téma a különös, a téma ölel fel annyi anyagot, hogy okvetlenül vázlatnak kell maradnia - vagyis azt a látszatot viseli.

Hogy miképp jut modern politikai rajzba Zrínyi, éppen ez az, ami egy kis magyarázatra szorul. Én a középkori szokásokat akarom szembeállítani a mai modern felfogással, mert az olvasónak így is szembetűnőbb, hogy a világ mennyit változott, bár alapjában a karakterek, bizonyos viszonyok közt, mindig ugyanazok voltak. Petur bán ma is megvan, száz alakban, a Dózsa Györgyök is itt lappanganak. Leírtam egyszer Olay Lajost, hogy ő az, aki fölkísérte Zách Feliciánt a királyi palotáig, aztán megbiztatta az udvaron:

- Csak eredj fel, Félix, és üss közéjük. Ne félj semmit. Énnekem azonban egy kis dolgom van itt az Omodék komornájával, hát átszaladok.

Bercsényi Miklós bizonyosan megvan, de most esetleg Justh Gyulának hívják, és él Zrínyi Miklós is, de meglehet, udvari koncipista és nem Szigetvár kapitánya. A karakterek maradnak, de más viszonyok közé keveredve, másképp festenek. Mi lenne például ma II. Rákóczi Ferenc? Föltéve, hogy megvolna rettentő földbirtoka, mely az ország egy harmadrészét képezte. Ma nem csinálhatna forradalmat, de másként mutatná a virtust. Egyszerűen nem lehetne parlamentárizmus miatta, mert ő maga küldene több mint száz képviselőt a gazdatisztjeiből és fiskálisaiból, aztán amikor kedve támadna, odaüzenhetné Bánffyinak:

- Én ezt vagy azt a törvényjavaslatot nem szenvedhetem. Tessék levenni a napirendről!

Ily groteszk ideák és összehasonlítások vittek rá, hogy szigetvári Zrínyi Miklóst ma szerepeltessem. Nem bírtam ellentálni az ingernek. Nem kegyelethiányból teszem Zrínyi iránt (félre ne értse az olvasó), ez csak a forma. Választhattam volna egy más történeti alakot is, de Zrínyi volt a legjobb, az ország egyik első leventéje, akinek viselt dolgait mindenki ismeri Magyarországon, még a kis gyerekek is. Választhattam volna a világtörténelemből hőst, hogy könyvem így az idegenek előtt is érdeklődést kelthessen, de mit nekem az idegen világok - én csak enyimek írója vagyok: a magyaroké. Megmaradok Zrínyinél.

Azért tehát mindenekelőtt fel kell őt támasztanom. És ez a legkönnyebb. Már a szentírás megígéri, hogy ítéletnapkor mindenki feltámad, nekem mindössze a dátumot kell megváltoztatni.

Az Úr hívatta Gábor arkangyalt (aki ezzel a feltámasztási funkcióval már régóta meg van bízva) és rendeli neki:

- Gábor, lemégy a trombitáddal, és háromszor egymásután belefűjsz odalent. Ma lesz az ítéletnap.

Gábor vidáman csapkodtatta meg a szárnyait.

- Megyek, uram.

- Jól figyelj. Az első trombitaszóra feltámadnak azok, akik a hazáért meghaltak. Ők az én kedvenceim.

- Igen, uram.

- A második trombitaszóra feltámadnak az öngyilkosok, mert ezekben jó szív volt, Gábor. Sok érzékeny, nemes szív volt közöttük.

- Értem, uram.

- Most aztán vigyázz, Gábor. Ha még a föld nem népesül be nagyon, akkor harmadszor is belefújsz a harsonába, mely fölhasítja a sírokat. De ha a föld már tele volna, hadd el a harmadik trombitaszót.

Gábor arkangyal leszállott a parancsal, és hozzáfogott a munkájához. Trombitáját szép piros szájához emelte és fujjantott egyet.

Egy láthatatlan kéz megfogta, és egy hang mennydörgé:

- Állj meg, hiba történt! Néhány ezer évvel eltévesztettük a számítást. Hagyj abba mindent, a világ még tovább marad.

Gábor leejtette a trombitát ijedten, de már késő volt, a kürtbe lehelt első félhangra feltámadtak Zrínyi Miklós és társai, és mintha az egész természetes lenne, vígan megindultak Dombóvár felé Budának.

II. AZ ELSŐ HÍREK ÉS A VATIKÁN

Csinos kis csapat voltak, mind szemenszedett vitézek, megrázkódtak, mint a mesékben szokás. »De jóízűet aludtunk«, aztán körülnéztek, hol vannak a törökök, de azokból biz egy se volt ott. Juranics Miklós a király zászlóját kereste, amit tegnap (háromszázharminc év előtt) adott át neki Zrínyi, hogy ki ne adja élve a kezéből. A zászló nem volt sehol. A katonák szemeiket dörzsölték.

- Uramfia, hol vagyunk?

A régi roncsolt vár se volt ott, amelyből az imént kirohantak, minden ismeretlennek látszott előttük, csak az Almás vize folydogált és locsogott csöndesen, mint azelőtt. Éj volt ugyan (mert az éjfél csöndjét választotta Gábor arkangyal eltévesztett műveletéhez), de a hold kísérteties fényével megvilágítja a tárgyakat. Nem álltak már ott Szolimán sátrai, a várat is kicserélte valami bűbájós tündér egy másik várral. Megfoghatatlan volt az egész.

Zrínyi Miklós maga ott állott szótlanul, könnyű bíbor dolmányában, fekete, kerecsentollas kalppal, aranyos markolatú kardjával, úgy, amint kirohant, s nehéz köd borult az agyvelejére. Mi történhetett? Álmodta-e az egész harcot, avagy most álmodik bohóságokat a sírban? Száz aranyat tett a zsebébe és a vár kulcsait. Megtapogatta magát. Híre-hamva sincsen se a kulcsoknak, se az aranyoknak. Kilopták a zsvány kontyosok. Vagy hogy talán nem is tett be semmit? Talán nem is Zrínyi Miklós ő? De hát akkor ki?

- Hej, Alapi! Hol vagy, Alapi?

Egy vézna púpos emberke, csupa bőr, csupa csont, lépett elő, páncélingben, sisakkal.

- Mit parancsol, Miklós bátyám?

- Mi történt velünk, te Gáspár?

- Istennek különös csodatétele.

- Hogy érted azt?

- Én azt hiszem, föltámadtunk, uram, és a Jozafát völgyében vagyunk most.

- Ostobaság! - vágott közbe gróf Zrínyi. - Hiszen itt van az Almás, ott alant barnállik az Újváros, amott kéklenek a hegyek. Ha nappal volna, legott látnád, hogy Szigeten vagyunk. De mégis, mégis... (tűnődve, zavartan nézegetett előre-hátra).

- De hiszen, uram, sokan vannak, akik látták, mikor sebekben összeestél a hídon, és mikor a gonosz Szokoli Mohamed lenyisszantotta a fejedet.

- Az én fejemet - szólt különös mosolygással, és valami kusza emlékek torlódtak eléje. - Igen, igen... emlékszem Szokolira... beszéltem vele... vagy láttam őt.

E percben odalépett közéjük Szecsődy Máté, és leoldotta rettentő széles kardját, átnyújtván azt Zrínyinek.

- Uram, én nem tudom, mi lett velem. De annyit tudok, hogy megőrültem, mert itt látom Deák Balázs komámuramat, valamint Botos Pétert, pedig ezelőtt két héttel temettük el. Most paroláztak velem. Vegye vissza tőlem nagyságod a vezérséget a gyalogság fölött, mert az én eszem nem tiszta.

Szigetvár kapitánya elhárító mozdulatot tett kezével.

- Csak tartsa meg kegyelmed azt a kardot. Vagyunk itt elegen babona alatt. Hanem Deák Balázs uramat magam is szeretném látni elevennek, mivelhogy én mondtam fölőtte el a miatyánkot - amikor a sírba tettük.

Sarkonfordult Szecsődy Máté, mint a karika, és daliás, könnyed léptekkel elsietett. Mindnyájan összenéztek; Szecsődynek tegnap még össze volt a lába zúzva, egyik kezében mankóval járt, a másikban karddal, most úgy lépeget, mint egy zerge. Biztos, hogy valami török boszorkány varázsolta át Zrínyi hadait, összecserélve testeket és lelkeket, eleveneket és holtakat.

Istvánffy Pál tudott is mindjárt egy esetet mondani, hogy a pajkos dzsinnek valahol Bagdad városában miképp cseréltek el egy lakodalmas népet egy temetésen levő gyülekezettel.

Istvánffy Pál nagy mesemondó. Hej, tavaly még de édesdeden hallgatta a Zrínyi legkisebbik fia - a Rosenberg lánytól való -, de most ott van szegényke Csehországban.

Talán Zrínyi is órá gondol, vagy csak a különös helyzeten álmélkodik, amint előtte gomolyognak alvezérei, hadnagyai, katonái, fűrgén, vidáman, egészségesen. Keresi elméjében az elveszett fonalat. Miért vagyunk mi itt? - Hogy jutottunk mi ide, és mi célból? Hiszen a hídon voltunk... a vár égett. Az ágyú bömbölt... roppant füstgomoly volt... a törökök felénk rohantak handzsárral, lándzsákkal, és hát hova lehettek egyszerre? Se vér, se halott. A vár se ég. Füstszag nem érzik sehol. Az éji szél orgonaillatot hoz. Minden nyugodt és csendes, csak a kutyák ugatnak lent a városban, és a kakasok kukorékolnak.

Szecsődy csakhamar előkerítette az ősz Deák Balázst, abban a fekete habitusában, amelyben eltemették, aztán a többieket is, akik az Óváros ostrománál kinnszorultak, midőn Zrínyi hirtelen bezáratta a kapukat, és ott őket a törökök felkoncolták. Ehol ni, nemzetes és vitézlő Mátyás György vajda uramat (az alhadnagyot hitták így) négy darabban találták meg az ellenség elvonulása után. A fejét a Nádasdy-bátyánál, az egyik kezét a rőzséken, az ötödik és hatodik darabja, a két lába, soha meg se került, azt a szép kordován-csizmája miatt hihetőleg magával vitte valami istentelen spahi, aki restelt sokáig piszmogni a csizmalehúzással. No, és most tessék megnézni Mátyás György uram őkegyelmét, olyan egy darab legény megintelen, hogy a piktor se pingálhat különbet.

Ott volt még a pocakos Basa Péter, a rövidlátó Bosnyák Márton, sőt - minden jó lélek dicséri az urat - amint keresgélne az Óváros védelmében elhaltakat s gyűjtené őket maga köré, hát egyszerre csak találkoznak Dandó Ferencsel és a pajkos Radován diákkal. Legott keresztet vetének magukra ijedtükben:

- Szent isten, kísértetek! - dadogta vacogó fogakkal Mátyás György, mivelhogy Dandó és Radován már jóval előbb temettetének el szemük láttára, még a néhai óvárosi plébános által, elesvén az Újvárosban egy portyázás alkalmával.

- Hát kegyelmetek nem azok? - kérdi Szecsődy Máté fázékonyan, mereven tekintve Mátyás Györgyre és Basa Péterre.

Azok egymásra bámultak a becsületes, őszinte szemeikkel, mintha mondanák: »Meg van ez a Szecsődy bolondulva.«

- Ha kísértetek volnánk, nem lennénk olyan éhesek és szomjasok - tréfálkodik Basa Péter -, mint a toportyánférgek.

A Radován diák nyakában egy kulacs lógott, nagy udvariasan odanyújtotta Basának:

- Igyék, bátyámuram!

Megrázkódott Basa Péter. Brrr! Dehogy fogadná el egy halottól.

- Ne incselkedj velem, jó lélek, hanem térj vissza a te uradhoz, teremtődhez. Hallod-e a kakaskukorékolást az Újvároson?

Radován diák fölnevetett:

- Szeretném kitekerni annak a kakasnak a nyakát és odaadni valami szép menyecskeének, hogy süsse meg - mondá Radován diák és megsodorta hetyke kis bajuszát.

Egy nagy, átláthatlan káosz volt ez. Mind jobban, jobban gomolyodott. Hangos felkiáltások hallatszottak a sürgő-forgó táborban: »Boszorkányság! Ördögösség!« Vinnyói János, a várkaplán, ki maga is elesett az utolsó kirohanáskor, magasra emelé a keresztet és ájtatos, de mégis mindent túlharsogó hangon énekelte: »Halleluja! Feltámadának!« (Már mint ők: mert mindenki azt hitte, hogy ő megvolt.) Némelyek térdre ereszkedének és elkezdtek imádkozni.

Bajony János nyakra-főre rohant, szinte fellökte Szecsődyt.

- Lassan a testtel, János! Hová szaladsz?

- Zrínyit keresem - lelkendezett Bajony -, valami különöset találtam.

- No, ugyan mit?

- Egy kőoroszlán áll odaát egy oszlopon, s alája olyasvalami van írva: »Zrínyi Miklós, Szigetvár hősi védőjének.«

- Teringettét - vélte Patacsics Péter. - Talán az öreg Szokoli Mohamed emberelte meg magát.

Szecsődy Máté ellenben csak egyre csóválta a nagy fejét és vakargatta egyik kezével a tarkóját:

- Gubó legyenek, ha egy szót értek mindezekből. Ha azt mondják kegyelmetek, hogy nem kísértetek, hát beszéljék el a mi utolsó kirohanásunkat.

Basa Péter, Deák Balázs és Dandó Ferenc nagy szemeket meresztettek Szecsődyre.

- Miféle kirohanásról beszél kegyelmed?

- Hát a szeptember nyolcadikáról, amikor az urunk fölvevé gyémántos forgójú kalapját, szép aranyos köntösét és száz magyar aranyat tett a zsebébe. Aztán kirohant a tarack füstjében villámló karddal, mint egy Kerub...

- Fogjál magadnak más bolondot a meséidhez, komám - duzzogott Deák Balázs -, mikor lesz még szeptember nyolcadika. Nem érzed-e az orgonaillatot, hékás?

- A síri szagot érzem rajtatok - felelé Szecsődy ünnepélyesen. - Most már világos, hogy vagy a halál után vagyunk mindnyájan és álmodunk egymásról a föld alatt, vagy föltámadtunk és élünk. De akárhogy van is, gyerünk a kapitány elé. Kivált téged kíván sürgősen látni, Deák Balázs komám, minthogy ő maga imádkozott feletted egy miatyánkot, mikor temettek.

- Ha már ennyiben van a dolog, hogy csupa egyszerűek vagyunk - szólt közbe élénken Basa Péter -, add ide mégis azt a kulacsot, Radován diák.

A szájához emelte a szokásos tréfás tószájával, »az isten éltesse feleségem urát«, de a kulacsban nem volt semmi. - Hiszen üres, süsd meg!

Radován diák kotyogtatta volna, de nem adott hangot, káromkodott is szörnyen:

- Ejnye no! úgysegéljen, megitták előlem a lelkek a másvilágon!

- Gyerünk, gyerünk a kapitányhoz.

De nem kellett menni. Zrínyi bán éppen ott termett kapóra s meglátván régebben elesett hű harcosait, akiket egyenkint megsíratott volt, ekképpen szólott lendületes, nemes hévvel:

- Dicső katonáim! Vitézlő magyarok! Akár varázslat, ami velünk történt, akár valamely csudálatos isteni akarat, én nem okoskodom fölötte. Egy bizonyos, mi itt vagyunk, és a kardjaink az oldalunkon, és hogy a török nincs itt. Hát keressük meg legelőbb a törököt, a többi magától következik. Utánam, fiúk!

Dörgő »Vivat« hangzott, és megindultak a vezér után harci menetben Botyka felé. Felette csodálkoznak, hogy az Almáson eddig soha nem látott ismeretlen híd volt. Pater Joannes Vinnyói égnék emelé a szemeit, mondván: »Isten támasztá számunkra e hidat«, s annyi csoda között, valóban, ez fel se tűnt. Még az se látszott különösnek, hogy a rekettyés, mocsaras vidék száraz volt és porzott.

- Az a kutya Szokoli Mohamed csónakon vadászott itt kacsákra a múlt héten - morogta Juranics.

- Magam is láttam a vártoronyból - bizonyítá Csáky György.

De voltak még nagyobb meglepetések is. Radován diák egy helyen két fényes vasdorongot látott meg a földön, lehajolt, föl akarta emelni, de nagyon hosszú volt és rettenetesen odatapadt.

- Mi a mennykő ez? Gyere csak, te óriás!

Ez a vasgyúró Patacsics Péternek szólt, ki olyan virtuscselekedetekben jeleskedett, hogy a Szelim aga kezéből kifacsarta a buzogányt és a térdén ketté törte vala, aztán a törökökre dobálván a darabjait, mint egy-egy gerelyt, két janicsárt ütött agyon.

Nekirugaszkodott a marhaerejével a vasdorongnak, de biz az neki sem mozdult.

Restellte szörnyűképpen és elkezdett mellette szaladni, hogy mekkora darab, hát amint ment, ment, és a többiek amint kísérték, sehol se akart vége lenni, mentek már vagy fél óráig, és még mindig tartott a vasdorong.

- No, atyafiak! - kiáltá Patacsics - mi légyen ez, nem tudom, de hogy nem istentől van és nem élő embernek, arra mérget veszek.

Szecsődy Máté a homlokára ütött és Zrínyi mellé lépett.

- Uram! Mi mégis a másvilágon vagyunk; lelkek vagyunk uram!

- Mindegy - felelte zordonan Zrínyi -, ha lelkek vagyunk is és a másvilágot járjuk, hát az se baj: itt vannak a török lelkek is, vagy ha nincsenek, áttörünk a Mohamed paradicsomába és velük folytatjuk tovább a harcot. Sose törődjék az efféle részletekkel, Szecsődy Máté uram.

Nem is törődött most Szecsődy... Mert új csoda bontakozott ki az éjben, mely őt is megdöbbsenté. Egy rettenetes szörnyeteg közelgett a távolból, óriás sebességgel, prüszkölve és dübörögve, mintha a hétfejű sárkány jönne, és látni lehetett, amint elől egyik csillogó csápját mozgatja.

Alaktalan barna tömeg volt, nem hasonlított semmi élő állathoz a világon. Két nagy vörös tűzszepe messzire világított, füstöt és szikrákat köpdösött - és egyenesen feléjük tartott.

- Rántsátok ki a kardokat! - vezénylett Zrínyi rettenthetetlenül.

Kétszáz penge ugrott ki hüvelyéből, süvítve, mintha repülő sassereg suhogna a levegőben.

- Jézus! - kiálták Zrínyi vitézei.

De csodák csodája, nem volt az reájuk rohanó óriás, se rettenetes fenevad, és egy ujjal se bántotta őket: egy száguldó város vagy falu volt, mely, füst előtte, füst utána, elrohant mellettük.

Volt mit beszélniök, mikor fölocsúdtak, mert csak egy szempillantig tartott az egész, mindenki nem láthatott mindent.

Radován diák mennyre-földre esküdött, hogy az eleje mégis élő lény volt, valami irdatlan szörnyeteg, aki eléje volt fogva a házikóknak, melyek vaskerekeken gurultak. Hiszen szeme is volt, hiszen prüszkölt is. Hogyne lett volna élő lény.

Csáky György ellenben az embereket figyelte meg a házikók kivilágított ablakain át.

- Huh, de szép asszonyok voltak! - vágott közbe Bajony János, aki egyébiránt egész világéletében a kötények körül somfordált.

- Az asszonyok éppen csak olyanok voltak, mint a mi asszonyaink - magyarázta Csáky -, hanem a férfiaknak két orruk volt, az egyik rendes helyén, a másik a szájnál nyúlt ki, s égett és füstölgött.

- Ne beszélj bolondokat, Gyuri - szólt Alapi.

- Becsületemre mondom.

Száz és száz megfigyelés pattant ki most; egyik ezt, a másik azt vette észre, s hüledezve hallgatták a tömérdek megfoghatatlant. Cselejthey István ökröket látott az egyik rácsos házikóban, a másikban pedig lovakat. Hátha ezek a lovak húzták valahogy a szaladó várost? Eh, ostobaság! Tudnak is a lovak oly sebesen futni! De hátha táltosok voltak...

Így mentek, mendégéltek, beszélgetve, tűnődve, találgatva a Zrínyi föltámadt daliái Botyka felé. Az ég kelet felől pirkadni kezdett. A kelni készülő napnak bíboros leple előre csúszott, s az éj barna folyadékja közé mintha milliárd csövön át tejet szűrte egy láthatatlan kéz...

- Virrad - mondá Szecsődy Máté. - Ez mégis a régi világ! Menjünk, vitéz barátim, mintha falut látnék ott a fák mögött.

*

A napra, mely mint a vén színész, most még a maga jelenetét várta a kulisszák mögött, nagy szenzáció várakozott a világgolyó ezen felén. Siess, vén Phöbus! Fogd be a lovaidat, hamar kantározz, furcsa dolgokat látsz még ma.

A délután s az est folyamán különös sürgönyök érkeztek Budapestre a szerkesztőségekhez, de csak egyetlen lap: a *Nemzet* közölte, az is ily cím alatt: »*A megőrült vidéki levelezők*. Dombóvárról valaki különböző álnevek alatt ma az összes fővárosi lapokhoz azt telegrafálja, hogy Zrínyi Miklós és társai az elmúlt éjjel föltámadtak Szigetvárt, és Dombóvárra érkeztek, hol is jelenleg az indóházban tartózkodnak és mulatnak, mintegy kétszázan, régi bársony- és bíborruháikban és fegyverzetükben, némely páncélingben és sisakosan. A városban általános a csodálkozás és érdeklődés. A közönség tolong az indóház körül. Ezt a hóbortos dolgot, mely csak annyit jelenthet, hogy valakinek az esze tisztul, meg se említettük volna, ha egyidejűleg Szigetvárról a következő sürgöny nem érkezik: „*Itt ma reggel a régi temető némely sírjait nyitva találták. Megvizsgálván a nyitott sírokat, azokban koporsószilánkok igen, de ami rejtélyes és feltűnő, semminemű csontok létezése nem volt konstatalható.*” Világos ebből, hogy a dombóvári és szigetvári sürgöny között okozati összefüggés van, s közel fekszik az a föltevés, hogy valami papi babona van készülöben. A *Magyar Állam* talán tudja.«

E kis, jelentéktelen betűkkel nyomtatott közlemény általában nem volt szenzációra számítva - pedig mégis nagy szenzációt okozott. Mert a Fiume felől érkező vonatok utasai már az éji órákban elterjesztették a különös hírt a fővárosban, mely mint a futótűz terjedett. Reggelre tele volt vele a város: »Igaz-e, hogy Zrínyi hadai feltámadtak?«

Nevettek rajta, de tovább adták. Szavahihető emberek látták Zrínyit a dombóvári indóházban; szakasztott olyan, aminőnek az arcképéről ismerik; kerek nyomott arc, alacsony homlok, nyírott körszakáll. És az alvezérei is mind ott voltak: Alapi, Juranics, Szecsődy, Csáky; megannyi középkori dalia. Hiszen persze nem lehet igaz - de sok sajtószerű van benne. Deákul és magyarul beszélnek egymás közt, de milyen magyar nyelv az - olyförm, mint a Caroli Gaspar bibliája, vagy még ódonabb valamivel.

Ezer és ezer apróságot tudtak mondani az utasok felőlük. Eh, bolondság, felelgettek vállvonogatva az okos emberek. Bizonyosan valami színésztrupp szökött meg valahonnan mentékben, jelmezekben, és most bolondítják a világot.

- Színésztrupp? De hát hol van kétszáz férfitagból álló színésztrupp a vidéken?

- Nos, mik tehát, ha nem színészek?

- A jó isten tudja. De az eset különös és igen-igen érdekes.

Némi kíváncsiságot okozott a dolog. Előbb csak kíváncsiságot: hogy ugyan mi lesz ebből, mire nővi ki magát? A kíváncsiságból aztán izgatottság keletkezett, amint ez szokás, és az izgatottság nőtt, mint a lavina.

A *Pester Lloyd* esti lapjában már terjedelmes kommuniké jelent meg az esetről: »A dombóvári rejtélyes urak« címe alatt. Egy szemtanú, aki délelőtt érkezett Budapestre, s színről-színre látta az indóházban Zrínyiéket, a következőket írja:

»A magát Zrínyi és társainak valló, mintegy kétszáz főnyi társaságról a legkalandosabb hírek keringenek. Tény az, hogy az elmúlt estén csakugyan mintegy kétszáz magyar díszruhába öltözött, kizárólag férfiakból álló társaság vonult be a dombóvári indóházba, hol akkor csak igen kevés vendég volt jelen. Feltűnő volt, hogy vonat akkor nem érkezett, sem kocsis, tehát gyalog kellett jönniök; csizmáik (némelyeken sárga csizma volt) porosak voltak. A vendéglős előadása szerint kijelentették, hogy éhesek és szomjasak, bort és ételneműt kértek. A vendéglős és pincérei készséggel szolgáltak fel a fényes külsejű uraknak, kik teljes fegyverzettel ültek az asztaloknál. E sorok írója éjjel ment keresztül Dombóváron és tanúja volt a jelenetnek, midőn éji szállást kértek a vendéglöstől.

Ez kijelentette, hogy nincsenek alkalmas helyiségei, hanem bent Dombóváron el fogják látni az urakat.

Erre a Zrínyinek viselkedő egyén (aki valóban Zrínyinek volt maszkírozva) megveregette a vendéglős vállát és így szólt:

- Köszönöm a vendégszeretetet, atyámfia, melyet tanúsítottál irántunk. Lesz rád gondom a jövőben.

A vendéglős nagy szemeket meresztett és pénzt kért:

- Mit gondol az úr? Hát bolondnak néz engem? Ennyi úrnak hogy adjak én ingyen enni-inni?

- Hát mit tegyek? - kérdé a Zrínyi-féle ember szelíd mosollyal.

- Egyenlítse ki a számláját, fizessen és punktum.

A díszruhás alak erre egyik robosztus társához fordult nagy fejcsóválva:

- Hallottál már ilyet, Patacsics, hogy pénzt kérnek a vendégtől? No, semmi az. Aztán megint a vendéglőshöz szólt valami fönségesen úrias nyugalommal: »Pénzem nincs, barátom; a száz aranyat, amit a zsebembe tettem, kivették a törökök, de ha lesz, hát küldök neked. Isten megáldjon!«

A vendéglős és pincérei elkezdtek most lármázni, hogy így-úgy, ez nem járja, ők addig nem engedik őket távozni a helyiségből, míg nem fizetnek, vagy különben rendőröket hívnak; mire egy gránátszínmentés, tüzes fiatal lovag, akit Csákynak neveztek a többiek, kirántotta a kardját és azt kérdezte a fekete kalpagostól (Zrínyitől):

- Ne kaszaboljuk le a nyomorultakat?

- Ne bántsátok - szólt a fekete kalpagos, mosolyogva a vendéglős rémületén -, vért könnyelműen nem szabad ontani. Hanem majd pénzt kell szerezni, ez az első.

- De hát még azt sem tudom - dadogta a vendéglős fogvacogva -, kik az urak?

A gránátszínmentés megmondta neki:

- Tudd meg, te barom, hogy gróf Zrínyi Miklóssal beszéltél, urával minden földeknek és erdőknek le egészen Csáktornyáig.

A rejtélyes mágnások, kik közül a vonatról leszállt vendégekből, noha sokan leszálltunk, senki sem ismert egyet sem - ami felette gyanús körülmény -, ezen jelenet után nagy kard- és sarkantyúpengések közt kivonultak az étteremből, otthagya a kétségbeesett vasúti korcsmárost, kinek mindenét fölették.

Ennyit közölt lapunkkal, végzi közleményét a Lloyd, a hiteles szemtanú, ki - sajnos - a harmadik csengettyűszó miatt nem szerezhett már több részletet a furcsa urakról.«

Mi, akik tudjuk a valót, elképzelhetjük, mennyi tapasztalaton és kiábránduláson mehettek keresztül Zrínyiék, csak egy nap alatt is. Hogyan kérdezték, ha emberekkel találkoztak az úton: »Nem látták-e a török csapatot valamerre?« Végre talán azt felelte nekik valami okos ember: »Bizony, az utolsó is kitakarodott innen, uraim. Nincsen már itt közelebb más török, csak a pécsi trafikosbolton.«

- De hát micsoda ország ez akkor?

- Magyarország.

- És mikor mentek volna ki a törökök?

- Lehet annak vagy háromszáz esztendeje.

Erre alkalmasint megkérdezték:

- Hányadik évet írjuk most a Krisztus születése után?

- Benne leszünk maholnap az ezerkilencszázban.

Hogy csodálkozhattak a marcona, kevély vitézek: »Hát azóta mindig aludtunk?« Mennyi gondolat cikázhatott elméjükben, mennyi összetorlódó érzés szánhatta keresztül-kasul a szíveiket! Minden szó, kérdés és válasz új és meglepő fordulatokat lökött fel. »Háromszáz esztendeig voltunk a sírban, azóta elhaltak a feleségeink, gyermekeink, unokáink, talán még a nemzetségünk is kiveszett. Ugyan, mit akarhat velünk az isten?«

Aztán megint kérdeztek, tarkán, összevissza, ami kinek eszébe jutott:

- És milyen császár uralkodik most?
- Ferenc József király.
- Milyen nemzetségből?
- A Habsburg-Lotharingiból.
- És ki mostan a palatinus?
- Nincsen mostan palatinus.

De ki győzné fantáziával? S mekkora szárnyakat kellene arra ragasztani (nagyobbakat azoknál, amik a Zrínyi címerpajzsán vannak), hogy keresztülröpülje azt az úrt, amit három század hasított közöttük. Minő apró szálakból, kavicsokból kellett nekik megépíteniök a hidat ezen úr felett. Sok dolgra, ami könnyűnek látszik, ki tudja, milyen nehezen jöttek rá.

Annyi bizonyosra vehető a *Pester Lloyd* közléséből, hogy a dombóvári indóházban még nem tudtak a háromszázharminckét esztendő felől, mely álnokul lapul meg a »tegnap« és »ma« között, mert különben nem mondta volna Csáky György, hogy Zrínyi minden földeknek és erdőknek ura le egész Csáktornyáig. És ha voltak is némi bizonytalanságban (mert kétségkívül abban kellett lenniök), ha már kezdett is kapaszkodni elméjük némely dolgok miatt az igazság felé, szinte kiszámíthatatlan, hogy hány apróság jött közbe, ami visszataszíthatta azt. A vasúti szolgák sapkáin a két szárny egyenesen a Zrínyi-címerből való. A vasúti tisztek karszalagjain a két betű: a D. V. (Drávai Vasút) nem-e jelenthette előttük a szemüknek megszokott »Deus Videbit«-et, a felséges Miksa császár és király jelmondatát?

Ami azontúli élményeiket illeti, erről már mindent apróra tud a história. A *Pester Lloyd* közleménye után az előkelőbb lapok saját külön tudósítói legott útra keltek Dombóvárra, részint Szigetvárra, és mindent megírtak, ami azontúl Zrínyiékkel történt - sőt még azt is, ami nem történt.

Mégpedig - s ebben egyöntetű volt a riporterek nézete - alig fér kétség ahhoz, hogy a vitézek csakugyan zerinvári gróf Zrínyi Miklós és társai. A *szigetvári sírok nyitva találtattak*, s azonfelül is gróf Zrínyi személyazonosságát tagadni szinte lehetetlen. A dolog természetfölötti ugyan, de a keresztényeknek meg van ígérve, és ha tetszett tizenkilenc századig ezt úgy hirdetni, mint szent és bizonyos dolgot, most, midőn bekövetkezik belőle egy kis részlet, frivolság azt mondani, hogy *lehetetlen*. Vagy méltóztassék elismerni, hogy ezerkilencszáz esztendeig hazudtak a papok és a szent könyvek, s e hazugságokat mindnyájan kolportálták, vagy el kell hinni a Zrínyiék föltámadását.

A Zrínyi-ügyből nagy kérdés támadt. Egész hasábok jöttek a lapokban viselkedésükről; interjúk, karcolatok, humoros cikkek, melyek minden lépésükről számot adtak. Sőt a belügy-miniszterhez is sürgöny érkezett a hatóságtól, hogy a magát Zrínyi hadainak nevező érdekszövetkezet (sic!), pénzre akarván szert tenni, megtámadta egy porosz eredetű birtokosnak Dombóvárhoz közel fekvő kastélyát, s azt fényes nappal ostrom alá fogva, a tulajdonostól négyszáz arany hadisarcot követelt. A megijedt birtokos ki is fizette az összeget, mielőtt a csendőrök megérkeztek volna, akik különben sem mertek a túlnyomó tömeggel szembeszállni. A hatóság erélyes intézkedéseket és katonai erőt kér a rejtélyes portyázó banda megfékezésére.

A belügyminiszter, mint rendesen, vadászaton volt, s nem intézkedett. És szerencsére - mert az ügy a Zrínyiék javára kezdett dőlni a közvéleményben. (Jó az aktákat pihentetni.)

A hírlapi tudósítások amabilisan fogták fel az ostromot. Hiszen ez is csak Zrínyi mellett bizonyít. Nincs pénze, tehát szerez, nyíltan, fényes nappal, a maga módja szerint, középkori metódusban, ahogy a megboldogult Bacsó Tamás tette, vagy Balassa Menyhért.

Még a hitetlen Tamások is azt mondták most, kivált mikor kisült, hogy a megsarcolt porosz eredetű birtokos zsidó:

- De bizony, mégis Zrínyi lesz.

A papoknak pedig kapóra jött ez a téma. Nagy dolog az. Itt az alkalom bebizonyítani, hogy mégis van feltámadás.

Mert ha a tömeggel egészen el tudják hitetni, hogy van másvilág, akkor az nekik hagyja ezt az egyiket. És önekik ez is elég.

A papok nagy tökéet csináltak az esetből, s méltán. Gyámoltalanság lett volna ki nem használni... S azonfelül ráérdemelt egy kis leckére az álnok és kétszínű emberiség, *mely nem hisz a maga által hirdetett igazságokban sem, ha ezek valóságosan előlépnek*. Hát nem cudarság az?

Nem éppen Zrínyiék miatt, de más dolgokért. Hirdetik az egyenlőséget, szabadelvűséget, s ha mutatkozik a két szép tündérből valamelyik, sehogyse akarnak ráismerni. Egyugyanazon fiókban tartják a hazugságaikat, ahol az igazságaik vannak. Bizony jó lesz egy kis zuhany a nyakukba a szószékről.

Nagy körmeneteket és tedeumokat tartottak a templomokban. Néhány püspök pásztorleveleket adott ki az eset alkalmából, melyek megjelentek a lapok hasábjain is, e minden földi hiúságok gyűjtőmedencéjében. Egyszóval: a Zrínyi-ügy óriási forrongást idézett elő a kedélyekben. Az egész társadalmat felkavarta, s átment a külföldre is. Az angol és francia nagy lapok levelezői útban voltak. A *Times* hasábos táviratokban röpítette szét a XIX. század csodáját a földkerekség minden pontjára. Az emberek nem beszéltek egyébről, csak e feltámadásról, pro és kontra. De a kételkedők serege óráról-órára tért vesztett. Amint új események, új színek, új megfigyelések és áramlatok híre egyre valószínűbbé tette az esetet. Minden hírt falánkul fogadtak, és az lázasan lüktetett keresztül Európán. Minden érzés ott vibrált e sajátságos gomolyagban. A vallásosság, a kíváncsiság, a haszonlesés, a góg.

A Nemzeti Kaszinó határozottan Zrínyiék mellett foglalt állást. Mégiscsak természetesebb, ha a sírokból lépnek ki új főúri alakok, mintsem a Wertheim-szekrényekből.

A kaszinóban sok tricstracs folyt erről; mint rendesen, bon-mot-k termettek. Egyéb ebben a sovány talajban úgysem terem.

- Sapristi! - mondá a kis Nopcsa, aki mindig az udvar részére gondolkozik. - A király jól járt, hm, mert nem kell a tizedik szobrot megcsináltatnia, hm...

És Nopcsa vígan dörzsölte a kezeit.

De a furfangosság is fonta színes guzsalyáról a maga finom cérnáit.

- Csalás és szemfényvesztés! - hirdették a képviselőházi folyosón az ellenzéki korifeusok. - Az egész komédiát Bánffy és Darányi szcenírozta a szocializmus ellen.

S tényleg gondolkozóba estek a földosztó szocialisták. Mert hát ez félig sem tréfa. Ha csakugyan kezdenek feltámadni az ősapák, úgy benépesül a föld, hogy egy négyszögöl se jut egyikünkre. Mégiscsak jobb lesz az eddigi tulajdonhoz ragaszkodni.

S míg forrt a kérdés, tarkán bugyborékolnak fel a különböző nézetek. Herman Ottó cikket írt és hülyéknek nevezte a hívőket. Az Akadémián Czobor Béla értekezést tartott a Zrínyi-korabeli ékszerekről és viseletekről. Az Akadémia makacs kálvinistái általában tagadták a dolog

lehetőségét. Azonban Szász Károly sürgős indítványt tett a gróf Széchenyi István összes levelezéseinek kiadására, amit el is fogadtak. Jele, hogy a dolog mégis szöveget ütött a fejükbe, s azon eshetőségre számítva, ha a részleges feltámadás mégis igaz, és amennyiben esetleg folytatása lehetne, és a többi közt Széchenyi István is feltámadna, jó lesz elkerülni a szemrehányást, hogy az Akadémia nem akarta a leveleit kiadni.

Ellenben a Történelmi Társulat beható tanácskozás alá vette a dombóvári rejtélyt, s hosszas tanácskozás után egy négytagú bizottságot küldött ki a helyszínére Zrínyi és társainak agnoszkálására. »Ez kötelességünk, uraim - mondá az elnök -, adjunk ez általános káoszban irányt az emberiségnek.«

A bizottságba Thaly Kálmánt, Czobor Bélát, dr. Török Aurélt és dr. Korányi Frigyeszt jelölte az elnök.

- Minek oda Korányi? - vetették fel zajosan - orvosdoktor csak a halálához szükséges: a feltámadásnál fölösleges.

- Nem kell Korányi! - kiáltá Thaly, nagy öszbeborult üstökét megrázva.

- Korányi nem történész!

- Korányi nem régész!

- Mind igaz, uraim - vitatkoztak az elnök -, de tudniok kellene, hogy dr. Korányi csinálta eddig a legnagyobb leistungot a XIX. században.

- Mit? Hol? - tört ki élénken a kíváncsiság.

- Fraknói »Mátyás királyról« írt munkájában megállapítja a diagnózist, hogy miben halt meg az igazságos király. A látletet két sűrű oldalon oda van csatolva a szöveghez. Tessék megnézni.¹ Aki ilyen messzire ellát a múltba, az bizonyosan ellát közelebbre is.

Ez az érvelés meggyőzte a konok történészeket, s szó nélkül vállalták a nagy jelentőségű bizottságba (melyre, mint mondták, az ország szeme néz) Korányit.

A bizottság természetesen rögtön Dombóvárra utazott, Zrínyiékkel érintkezendő, kik a dombóváriakat egészen elragadták, úgyhogy szinte a tenyerükön hordták őket; ünnepélyeket rendeztek tiszteletükre, a hölgyek virágokkal borították el Zrínyit. (Radován deák tegnap jegyet váltott egy ottani bájos leánnyal.) A legújabb sürgönyök szerint az elmúlt estén egy vándor-szintársulat diszelóadást rendezett számukra, adván Jókaitól a »Szigetvári vértanúkat«. Zrínyi unokaöccse, Alapi Gáspár, társaságában, egy páholyban komolyan és figyelmesen hallgatta végig az előadást és azt jegyezte meg, hogy: »Egy szó se igaz az egészből.«

De a bizottság, melynek eljárásáról lázas türelmetlenséggel várt a közönség híreket (mert Magyarországon mindent bizottságokkal szeretnének végeztetni - ha lehetne, még a lélegzést is), vélvén, hogy tekintélyével végre jobbra vagy balra lendíti a még mindig kétes »Zrínyi-ügyet«, a bizottság, mondom, még oda sem érkezett, tehát még nem is nyilatkozhatott, midőn egy távoli országból jött egy hang, nem is maga a hang, csak a szózatnak a szele - és eldönté világot rázó súlyával a dolgot egyszer mindenkorra.

Egy távirat érkezett Rómából, melyet különkiadásban közöltek a lapok:

¹ Fraknói Vilmos: Mátyás király élete, 391. lap. »Az egész testrészt - mondja Korányi - súlyos agymegbetegedésre mutat, melyet rögtöni keletkezése miatt gyulladásnak tekinteni nem lehet, hanem agy-gutaütésnek. Az ilyen bajra való hajlandóság Mátyás királynál már a megelőző évben előforduló ájulásokban mutatkozik« stb.

»A Vatikán lapja; a *Piccolo*, mai számában közli a pápai enciklika vázlatos tartalmát, melyet a szent atya a kereszténységért küzdött gróf Zrínyi Miklós és katonáinak Mária országában (Regnum Marianum) történt csodálatos feltámadásáról kiadott, s melyben ezen részleges feltámadás, mint a mennyei gondviselés egyik előzetes ténye, fejtegettetik. Az enciklika bővebben szól arról, hogy ezen feltámadás nem teszi halhatatlanokká az illetőket, hanem csak akképpen léssen értelmezendő, hogy életük fonalát ott veszik fel, ahol azt a keresztény hitért szenvedett hősi halál megszakította. Így például ezen gróf Zrínyi Miklós most 58 éves, és nem 380 éves, és addig fog élni - valamint a társai is -, ameddig különben élt volna. Rampolla bíbornok a holnapi nap folyamán fogja az enciklikát kihirdetni.«

Wlassics miniszter elolvashván egy rendkívüli kiadásból a római sürgönyt, rögtön leült, és a következő levelet írta Zrínyinek:

Méltóságos gróf úr!
Dicső hazafi!

Tekintettel elfoglaltságomra, csak most foghatok tollat, hazafias örömet tolmácsolandó szerencsés föltámadása felett. Szívem hangosan dobog az örömtől, s megnyugtató érzés tölt el, hogy már nemcsak dogmává, de teljesen valósággá lőn, hogy nem halnak meg, akik a hazának élnek, amihez most már merem hozzátenni - és ha meghalnak, feltámadnak.

Legyen meggyőződve, méltóságos gróf úr, hogy halálában is tisztelem kimondhatatlan tárgya volt, s a miniszterségem óta megjelent tankönyvekben és olvasókönyvekben mindenütt ragyognak a méltóságod vitéz tettei, buzdításul szolgálván a tanuló ifjúságnak.

Üdvözlöm önt és kérem az isteni gondviselést, mely a sírokból vezette fel Önt és igen tisztelt társait, hogy hazánk és nemzetünk javára engedje Önöket friss egészségben sok új és nagy tetteket fűzni az eddigiekhez. Kelt stb.

Wlassics.

III. A HÍRES SZALMALÁNG

A székesfőváros lázban van. Vendéget vár. Ah, az mindig nagy dolog, ha Budapest vendéget vár. És mindig egy kaptára történik. A házak lobogódíszot öltenek, bizonyos ablakokban megjelennek bizonyos pokrócok és ágytakarók. A rendőrök új atillájukat húzzák föl. A főpolgármester nem fogad feleket, be van zárkózva, beszédet tanul. A tömeg mind sűrűbben hullámszik az indóház mentén, ahonnan a vendég jön.

A zsebmetszők a lehető legcélszerűbben elhelyezkednek a vonalon, elhelyezkednek a rendőrök is - de a legcélszerűtlenebbül. Ez a sablon a város külsőbb képére nézve. Az illusztris vendégre is mindig ugyanaz az egy sors vár. Lakás van számára véve a »Hungáriában«, melynek foyerét délszaki növények ékesítik, szalonja asztalán ott várja egy meghívó báró Atzél Bélától a Park Klubba, egy másik meghívó gróf Zichy Jenőtől a Szentivánban tiszteletére rendezendő vadászatokra. A polgármester fejében pedig ott várja egy program, melynek pontjai az elevátor megtekintése, este előadás az Operában, utána díszbankett a városi Redoute termeiben. Ezen élvezetekhez csatlakozik újabban a vágóhid, a vásárcsarnok és az új országház megtekintése. Gyönyörű dolgok ezek.

Fölösleges mondani, hogy a gróf Zrínyi Miklós fogadtatásáról van szó. Őt és vitézeit várja a vendéglátó székesfőváros. Hasonló lelkesedés régen volt. Az egyház maga is részt vesz a fogadtatás pompájában, s Budapest minden harangját megkondítják. Maga a papság is kivonul az indóházba teljes ornátusban.

A pápai enciklika különben a társadalom minden rétegeiben eloszlatta a kételyeket. Egy hang sem emelkedett többé a csoda ellen. A Történelmi Társulat kiküldött bizottsága ennél fogva szintén megállapította a távirati jelentésében személyi ugyanazonosságukat. Ezt Czobor Béla is bizonyítja - de ruházatukat nem tartja korhűnek.

Midőn Thaly Kálmánt bemutatták Zrínyinek, a somogyi főispán hozzátette:

- A II. Rákóczi Ferenc történetírója.

- Ki az a II. Rákóczi Ferenc? - kérdezte Zrínyi hanyagul.

Thaly hamarjában szinte megbotránkozott, mikor eszébe nyilallt, hogy persze, Zrínyi előbb élt, nyugodtan felelte tehát:

- Zrínyi Ilona fia.

Sziget hős védője ezt a nevet is hiába keresgette emlékei közt.

- Ez a gróf úr dédunokája, a legvitézebb és legszebb magyar asszony, aki három évig védelmezte Munkács várát.

Zrínyi szemei felragyogtak.

- És elűzte a törököt? - kérdé élénk érdeklődéssel.

- Nem a török ostromolta, hanem a császáriak - felelte Thaly.

- Ne mondja! - kiáltott fel Zrínyi Miklós, látható meglepetéssel. - És azután?

- Elfoglalták a várat a császáriak - tüzelte, irritálta Thaly (mert ki tudja, mire lehet az jó). - Hja, bizony fogságra vetették a dicső asszonyt, aki nekünk felséges Urunkat, Rákóczi Ferencet szülte.

- Nos, és mi lett aztán a sorsa?

- Meghalt száműzetésben, Nikomédiában, 1703-ban. A török szerető gondoskodása édesítette meg utolsó éveit. Ott jártam a sírjánál magam is.

Zrínyi egyre fokozottabb figyelemmel csüngött a Thaly ajkain.

- Kegyelmed, úgy látszik, nagytudományú férfiú, de ez mégis meglep engem, amiket mond. Valóban a császáriak tették volna?

No hiszen, csak ez kellett Thalynak, hogy rögtön nekifogjon a tragédiák hosszú sorának. Patacsics, Alapi, Csáky, Szecsődy körülvették, és úgy hallgatták, mintha mézzel lenne a szája megkenve: hogyan végeztette ki a római császár később Zrínyi Pétert Bécsújhelyen, hogyan kínozták börtönben s vitték az örületbe még később Zrínyi Jánost.

Szecsődy uram megrántotta a Deák Balázs smaragdzöld mentéjét, felhúzván a szemöldjeit a homloka legtetetejére.

- Ez többet tud, mint mink, komámuram.

Alapi a kardjára csapott indulatosan:

- Hát az isten se volt itt azóta, amíg mi odavoltunk?

Maga Zrínyi Miklós semmit se szólt, csak mosolygott nagykeserűen és a szakállába látszott morogni valamit. Olyasfélét talán, hogy »ezért ugyan érdemes volt kirohanni«.

Aztán félrehúzta Thalyt bizalmasan egy ablakmélyedésbe. A többiek tiszteletteljesen álltak félre. Elképzelték, hogy miről lesz szó - de hallották is onnan a hangos beszélgetést.

- Mondja csak, kegyelmed, ki messze lát hátra a múlt időkbe, ahonnan mi jöttünk, nem tud valamit az én asszonyomról?

- Rosenberg Éva grófnőről?

Zrínyi a fejével bólintott, és hangosan dobogott a szíve az izgatottságtól, hogy mit fog hallani. Nagyon szerette azt a szép aranyhajú asszonyt.

- A grófné ott élt egy darabig özvegyen a csehországi birtokán - folytatá a historikus -, hanem aztán férjhez ment.

A Zrínyi keskeny homloka elborult. Ez fáj neki. Fölszisszent, mintha mérgezett törrel szúrták volna meg.

- Kihez ment férjhez? - kérdé tompán.

- Gazaldo Pál olasz márkához.

- Ah, a gaz kígyó! Vadászott egyszer nálam Csáktornyan...

Az irigy Czobor Béla nagy malíciával súgta Török Aurélnak:

- Még szinte bámulatosabb az, hogy Thaly tudja ezeket, mintsem az, hogy Zrínyiék feltámadtak.

Zrínyi szótlanul nézett maga elé, észre lehetett venni rajta, hogy ellágyult az emlékeken.

- És kis fiamból, Jánoskából, mi lett?

- Ő boldog volt, uram, és sohase jött vissza Magyarországra, nagy kort élt, és most ott alussza örök álmát a hohenfurti zárda templomában.

- Szegény Jánoska! - és egy könny reszketett a rettenthetetlen hős szempilláin - milyen szépen lovagolt, repesett a térdeimen...

Aztán mégis észrevette, hogy nem illik hozzá ez a nagy gyöngeség, elfordult, otthagya a múltba látó urakat.

Hanem iszen éppen csak ez kellett a többieknek. Nosza, megrohanták Thalyt valamennyien, sose volt még ő olyan kapós. Valóságos *áfium* gyanánt hatott a tudomány a vitéz urakra. Mindenik szeretett volna hallani a feleségéről, a gyermekeiről és hetedízigen az unokáiról; Istvánffy Pál félrelökte Botos Pétert: »Kendnek úgyse voltak gyermekei«. Máté György pedig túlkiabálta Deák Balázst:

- Kezdjük csak az én cselédeimen! Mi lett az én szépséges Kata leánnyal?

A Kata leány? Ki tudhatná azt! Itt már véget ért a Thaly tudománya. Csak nagy nemzetség-fákról regél a történelem. A kis fák ismeretlenül nőnek és enyésznek el a nagy nemzeti rengetegben.

Különben sem volt idő ilyenekre. Ott várt már Budapest székesfőváros küldöttsége, mely meghívta Zrínyiéket, s meg volt bízva, hogy különvonaton kísérje őket.

Zrínyiék égtek a kíváncsiságtól, hogy újra láthassák Budavárát, de a vasút ellen hátborzongató ellenszenvet éreztek, habár három nap alatt, míg Dombóváron mulattak, sok mindent más színben láttak már, mint azelőtt három századdal. Nagy iskolán mentek keresztül e három napon. Amit az emberiség apránként talált fel, azt ők egyszerre látták maguk előtt. Sok volt, megterhelte az elméjüket.

Szecsódy Máté kifogást tett a vasút ellen:

- Jobb volna, ha lóháton mehetnénk.

Megijedt erre Tenczer Pál (mert ő volt a küldöttség vezetője):

- Nem lehet az. Oh, Gott, Gott. Méltóztassanak csak belenyugodni.

- Kényelmesebb is volna lóháton - jegyzé meg Csáky.

(No, ilyet még az öregapám sem hallott, gondolta magában Tenczer Pál, hogy kényelmesebb volna lóháton.)

- Dehogy, dehogy - mondá aztán hangosan -, kényelmes kupék, étkezőkocsi... Csak tessék énrám bízni. Aztán kivihetetlen is volna lóháton. Hol vennék annyi hátraslovat?

Maga Zrínyi szólt közbe:

- Az a legkisebb. Láttam itt a környéken egy ménest; mindjárt lehetne belőle fogatni, amennyi paripa kell.

Vacogott a Tenczer Pál foga.

(»Huh, fel nem ülnék millió forintért egy olyan vad lóra.«)

- De hiszen az a Döryék ménese! - ellenveték a dombóvári honoráciorok.

- Az most, de ha elveszük, akkor a mienk lesz - mondá a vezér jókedvűen.

- Csakhogy nem engedik ám a Döryek - vélte egy szőkeszakállú helybeli alak.

- Úgy? - szólt Zrínyi érdeklődve. - Az a kérdés, hány főbül áll a haderejük?

- Nincs haderejük.

- Hát akkor mivel akadályozzák meg? - csodálkozott a hajdani várkapitány.

- A törvények, a tulajdonjog szentsége.

Zrínyiék összerosolyogtak; szemjátékuk azt látszott mondani egymásnak: »Milyen satnya faj ez!«

Sok huzavona után Zrínyiék engedtek udvariasságból, s az egész tábor felcihelődött a fellobogózott vonatra, mely már meg sem áll Budapestig. Csak Radován diákkal volt egy kis komédia. A kópé annyira szerelmes volt, hogy egy-két napra sem akarta elhagyni menyasszonyát, egy tűzrőlpattant barna leányt, névszerint Faragó Piroskát, aki a feltámadottak tiszteletére adott bálon ismerkedett meg Radovánnal.

A diák olyan szépen táncolta a csárdást Piroskával, úgy aprózta, úgy tudta megforgatni, meg kacérul elereszteni, nagy dévajkodással úgy fogdosta, úgy megfogta - hogy foglya is maradt ásó-kapa erejéig.

Mindjárt ott a bálon megkérette Szecsődy és Patacsics uraimékkal a szüleitől.

Faragóék, jómódú polgárcsalád Dombóváron, legott meghányták megvetették a dolgot. Hirtelen jött az ajánlat, de a kérő helyes férfiú, nemcsak régi familiából való, de ő maga is régi, s mindent összevéve, szerencse Piroskára, mert Radovánnak ugyan nincs semmije, de vannak érdemei, minthogy a hazáért halt meg; olyan hivatalt kaphat, amilyent akar, sőt még országgyűlési képviselő is lehet a jövő ciklusra, ha átáll a szélsőbalhoz. Ott mindjárt megvolt az eljegyzés is, sok vidám enyelgés és tréfa között. Hogy hol veszi Radován a keresztlevelet? S hogy fogja mondani a menyasszony: »Holtodiglan«, mikor ez már egy régen elmúlt terminus? Szó, ami szó, de valóban sok különösség jön ki az ilyen rendkívüli helyzetekből.

Radován tehát nem akart Budapestre jönni. Nem kell már őneki a dicsőség, de Zrínyi közbelépett, és végre úgy oldották meg a kérdést, hogy magukkal vitték Piroskát is az özvegy menyecskenővérevel együtt. Bezzeg volt nagy dévajkodás a vasúton. A fiatalabb vitézek fogdosták, csipkedték, bizony még oly helyen is a ruhán keresztül, ahol nem illett, kivált a menyecskét. Sőt az öregebb urak melléne sem esett rosszul egy kis pajzánkodás. Az özvegy menyecske volt nagy kínban, nem győzte paskolni a kezeit. »Ugyan hagyjanak békét. Ne izéljenek hát stb.« A fővárosi küldöttség tagjai megbotránkozással röffentek össze, s Tenczer Pál azt súgta Mátyus Arisztidnek, de az öreg Kléh István is hallotta:

- Úgy látszik, nem nagy illedelmet tudtak a középkorban.

Azontúl alig történt valami megemlítésre méltó, az állomásoknál mindenütt nagy tömegek várták a vonatot, zászlókkal, zeneszóval, a papok processzióval, kereszttel, vörösinges minisztránsokkal, de a vonat sehol sem állott meg, következésképp nem lehettek beszédek, csak az ablakon át köszöngetett nekik Zrínyi Miklós. Az egyik községről pláne bandérium várta; a nyalka parasztleányok, kik szőrén ülték a lovat, nagy lelkesedésükben erőnek erejével a vonat előtt akartak lovagolni, de a bíró uram rájuk ripakodott:

- Mit akartok? A füstös előtt? Hiszen ha még jó lovak lenne. De hatvanforintos lovakon? Ki látott ilyet? Szamarak.

Zrínyit borongós hangulat fogta el, gépiesen nyúlt fővegéhez a riadó éljenzésekre, néhol feltűnt neki egy-egy arc. »Ejnye, de ismerős ember, mintha már láttam volna.« De a vidék hogy megváltozott! Az emberek nem lehettek a régiek, mégis rájuk ismert; a vidék ellenben a régi volt, százszor megjárta, és mégsem ismert rá, csak a hegyek maradtak, a jó öreg hegyek - az erdők eltűntek, tavak, mocsarak kiszáradtak. De mégis. Nini, ez a Kavartyó völgye. Ez az övé

volt, egy folyam szelte végig. A folyam is eltűnt, de ott a helye, az a cikkcakkosan kanyargó sáv. Egy mélyedés, de mert a fű bujább rajta, mintegy kitölti.

- Kié most ez a birtok? - kérdé kíváncsian.

A vele volt urak elmondották:

- Ez bizony egy bécsi bankaré.

Egy hangot se ejtett el, hogy valamikor az övé volt, hanem látni lehetett, hogy nyomja valami a kedélyét. Búsan mondta valami ötletből Szecsődynek:

- Ki tudja, meddig leszünk még együtt.

Szecsődy nyugtalanul tekintett rá, s pátosszal jegyzé meg:

- Örökké.

- Nem tudom, barátom. Hiszen szép a hűség és barátság, de ahhoz éléstár is kell. Az én dominiumaimat felosztották. Más világ ez itt. Ki tudja, mi a mienk belőle.

Kérdezte azután a fővárosi uraktól: szokott-e most a király birtokokat osztogatni?

- Nem szokott.

- Hát mit csinál akkor? Mivel tartja fenn magát? Hát miért nem szokott?

- Mert nincs neki.

Zrínyi nagy szemeket meresztett.

- Hogy nincs? Ha teszem azt, leütteti valakinek a fejét.

- De nem ütteti...

- Hát aki »nótába« esik.

- Nem esik itt soha senki nótába.

Fejet csóvált, furcsának tetszettek neki ezek az állapotok. Hanyatlás, minden vonalon nagy hanyatlás. Az ő álláspontjából így festett az új kor. Az ő álláspontja pedig az a kis vasrácsos ablak volt, mely a vártornyokról nézett le kevélyen a világra. Hogy a Dóryék ménéséből nem javasolták kiszakítani a kétszáz paripát, ez az új nemzedék gyámoltalanságát jelentette. Hogy a király nem oszt birtokokat s nem ütteti le az alattvalók fejeit, ez a királyi hatalom meggyöngyülésének tünt fel. (Nyilván valami Dobzse Lászlót sejtett a bokorban.) Mohón szítt fel minden benyomást, de az mind úgy alakult át az ő középkori koponyájában, mint egy kész veszedelem. Szegény Magyarország, mi lett belőle!

Maga a vasút se tetszett neki. Beismerte, hogy nagyszerű találmány, de elpuhítja a fajt. Egy nemzet, amely vasúton jár, már nem jó katona.

Thaly előhozta, hogy éppen katonai szempontból sok hasznát veheti, mert a sereget gyorsabban lehet mozgósítani, szállítani, ahová tetszik.

- Nem ér semmit! - felelte Zrínyi. - Mert az ellenségnek is van vasútja, az is gyorsabban szállít.

A fővárosi küldöttség egy pár tagja Zrínyinek helyeselt. Különösen egy úr volt köztük: Sartory Pál, aki mindenben a Zrínyi nézeteit támogatta a fejbőlintásaival, vagy rövid, száraz megjegyzéseivel.

A büszke főúr igen megkedvelte útközben ezt a derék polgárt, aki régies szabású fekete krispint viselt és lazacszínű nadrágot, nyakára, első Napóleon-korabeli divat szerint, fekete selyemkendő volt csavarva, s igen gyakran nyúlt a burnótos szelencéjéhez, melynek fedelére egy hajporos dáma volt festve, valami múlt századbéli angol királyné. Igen izgékony öreg úr volt ez, aki sokszor törülte az orrát tarka zsebkendőjével, és ilyenkor mindig letisztogatta csizmáit is (mert csizmákat viselt a lazacszínű pantalló alatt) ugyanazon zsebkendővel.

Mátyus Arisztid és Kléh István úgy mutatták őt be, mint a köztörvényhatósági bizottság egyik legbefolyásosabb tagját, akinek a legnagyobb pártja van a közgyűléseken.

Az út vége felé úgyszólván csak magával Sartoryval foglalkozott Zrínyi, vele beszélt, tőle kérdezősködött, s feleletei néhányszor megmosolyogtatták. Igen gyakran kiáltott fel: »Igaza van, Sartory uram!«

És nagyon mulattatta, mikor a többiek elmesélték Sartory egyik köztudomású esetét, midőn ugyanis a városi közgyűlésen valamely térnek befásítását indítványozták, azzal az indokolással, hogy Angliában mindent befásítanak, Sartory felszólalt:

- A fák az erdőkbe valók. A városba házak valók. Nekem nem imponál Anglia.

Mire föl pattant az indítványozó és ekképpen vágott vissza.

- De nekem meg imponál Anglia, mert ott whigek vannak és toryk, itt Pesten pedig csak Sartoryk.

Zrínyi még sokáig élénken beszélgetett az öregúrral, csak mikor elszunyókált, kezdett Patacsicssal évelődni.

- Igen értelmes ember - mondá -, csak egy kicsit *maradi*. Kegyelmednek való. (Patacsics ugyanis ékes szószólója volt a buzogánnyal való harcolási módnak és a nyilakért is lelkesedett.)

A fővárosi küldöttség fülét megszurta ez a kijelentés. Ej, ej! Mégiscsak rettenetes, hogy Sartory Pált, akinek a legnagyobb pártja van a városi közgyűlésen, még Zrínyi Miklós is maradi embernek tartja.

De nem szúrta meg Patacsicsot, akinek pedig szánva volt a csipkelődés, mert Patacsics, a híres vasgyúró, aki a botykai határban a vasúti sínt akarta kiemelni, s aki egy ültőhelyében szokott elfogyasztani egy félakó bort, elszédült a vasút rázásától, kóválygott a feje, mintha tengeren utaznék.

- Megöl ez a csúf sárkány - dadogta és szemrehányóan tekintett Tenczer Pálra, aki nem akarta, hogy lóháton jöjjenek.

Hanem jó szerencse, már éppen füttyentett a gőzgép, s Kelenföldről a Gellért felé rohant a vonat.

- Budapesten vagyunk - mondák a fővárosiak.

Az ablakhoz rohantak a Zrínyi emberei, maga a vezér is fölugrott.

A bámulat fölszisszenése hallatszott száz ajkon az elterülő fönséges panoráma láttára.

Ott feküdt lábaiknál Magyarország tündéri fővárosa, szem nem látott ilyet, fül nem hallott ilyenről - a képzelet sem hozhatta hát elé. A középütt mintha egy címerpajzsot választana ketté egy széles ezüstpántlika: a Duna, fellobogózott hajóival, tarka bárkáival, azzal a szépséges szemölcsessel: a Margitszigettel - mintha zöldselyem hímzés volna az ezüstszalagon.

Kétfelől a gyönyörű paloták nézik magukat a Duna tükrében, és messze-messze, amerre csak szem lát, mindenütt tornyok, kupolák és kastélyok. Uramisten, hány király lakik itt?

Élvezet volt nézni azt a nagy elbámulást, azt a kábító hatást. Az Buda! Ez itt Pest! Jézus Mária, ki építette ezt mind?

Sartory Pál felocsúdott erre, szippantott egyet és a mellére ütött:

- Hát mink.

Csak úgy dőlt belőlük ezer meg ezer kérdés, önkéntelen felkiáltások, naiv megjegyzések.

- Nini, a minaretek mind eltűntek!

- Aha, más valami van helyettük. Mi az a karesú, vékony, ami a füstöt okádja?

- Az a gyárak kéménye.

- Mi az a gyár?

- Hja, azt nehéz volna ilyen hirtelen megmondani.

- Nézzék csak, nézzék csak... Ott messze egy tornyon egy müezzin.

- Dehogy... Az egy vasból való páncélos vitéz az új országház tornyán.

Befordult a vonat a palatinuskertnél, az összekötőhídon, Pest felé. No most, no most! mindjárt összeroppan az a filigrán híd.

Istvánffy Pál behunyta a szemeit, de a nap verőfényétől ametszt színekben csillámló víz, a sebes rohanásban keresztül-kasul metélve a híd szaladó rácsozata által, átcikázott vakítóan még a becsukott szemhéjakon keresztül is.

A szigetvári vitézek keresztet vetettek magukra. Megkóstolták már egyszer a halált és mégse kellett nekik. Vagy hogy éppen azért.

De nem történt semmi baj. Nem is asszonyanya szülhette azt, aki ilyet épít.

A vonat szépen körben kanyarodott, hiszen nem is tehet egyebet, elment a temető mellett, és megjegyzé Mátyus Arisztid.

- Ez a szép mauzóleum amott a Deák Ferenc sírhelye.

Persze, hogy legott figyelmes lett Deák Balázs uram a rokonra.

- Ki légyen az a Deák Ferenc?

- Ennek a századnak a legnagyobb embere.

Bezzeg kiegyenesítette erre derekát Deák Balázs uram, aki egy Zala megyei bocskoros famíliának volt valamikor tagja, s úrias orrhangon fennen kezdte a kérdezősködést:

- Mit csinált ezen Deák Ferenc?

De már ezt Tenczer Pál volt illetékes elmondani:

- Nekem ő quasi barátom volt, és igen szép beszédeket tudott mondani. Tetszik tudni, a Belváros képviselője volt, és mikor az utolsó nagy beszédét tartotta a polgári házasság kérdésében, akkor reggel fölkerestem az »Angol királynőben« és...

- Szép, szép - vágott közbe türelmetlenül Deák Balázs uram -, de kit vert meg?

- Nem vert az meg kérem alássan senkit, hanem inkább kibékítette, akik haragudtak... Így a nemzetet is a...

Erre szerényen leesett a Deák Balázs uram álla és elfordult, nem is hallgatta tovább Tenczer Pált azon bizonyos Deák Ferencről, aki nem vert meg senkit.

Ezalatt a földízített indóházban türelmetlenül várták a vonatot az illetékes személyek, kik csak külön-jeggyel mehettek a peronra. Igen sok kanapé-processzus folyt a fogadtatás dolgában. De az természetes is. Mindig úgy volt, és úgy lesz.

Hiszen evidens volt, hogy a főpolgármester fogadja a székesfőváros vendégeit, de ilyen nagy eseménynél mégse vonhatja ki magát a kormány sem. A közvéleménnyel szemben sem volna opportunus. A múlt szerdai minisztertanács tehát elhatározta, hogy a miniszterek közül is mondjon valaki néhány üdvözlő szót. De melyik? Hát természetesen a rezortminiszter. A rezortminiszter pedig báró Fejérváry, minthogy Zrínyi Miklós a hadügyi szakmában jeleskedett.

Mind bölcsen volt ez kifundálva és protokollumba véve a Tarkovich őexcellenciája lapidaris stílusában; de mit ért, mert báró Fejérváry, aki másnemű elfoglaltsága miatt nem vett részt a szerdai minisztertanácsban, kijelentette, hogy ő csak katonát üdvözölhetne, de miután a Zrínyi Miklós neve elő nem fordul semminemű katonai sematizmusban, tehát éppenséggel nem tekinthető katonának, és ő (tudniillik őexcellenciája) nincs hivatva eljárni.

Ezt belátta a kormány; ami igaz, igaz. De valakinek mégiscsak szólnia kell, és valami jogcímet kell találni, hogy formája legyen. A nagy töprengésben most is, mint igen sokszor, a Darányi fifikus esze segítette ki a töprengő kollegákat.

- Zrínyi kétségtelenül vitéz ember - mondá -, de a szigetvári kirohanása nem annyira katonai aktus, inkább az emberi bátorság egyik csudálatos példája. Tehát a bátorságot kell ünnepelni. S ha erről van szó, akkor ez a báró Dániel szakmája, ki majdnem hasonló bátorságot tanúsított a tárcavállalással.

- Helyes, hadd mondja az üdvözlő szavakat báró Dániel.

Ez a kulisszák mögötti lefolyása azon furcsának látszó ténynek, hogy az indóházban a kereskedelmi miniszter várta a berobogó vonatot. Természetesen jelen volt Márkus főpolgármester, Pekáry helyettes főkapitány és sok mások. A gróf Csáky-családból néhányan, kik őüket fogadták. A Batthyányakból többen, kik rokonságot tartanak Zrínyivel.

Ott láttuk gróf Zichy Jenőt (mert ő mindenütt jelenvaló), Rohonczy Gedeont (mert ő is kirohant), Szana Tamást, aki a legújabb kor minden temetésén megjelent - most, változatosság okáért, egy feltámadásnál akart jelen lenni. Továbbá ott volt Fadrusz János (a szobortárgy okáért), Kossuth Ferenc (aki szintén világhistóriai nevet visel), Pichler Győző, Katángthy Menyhért és Fenyvessy Ferenc országos képviselők, Beniczky Ferenc Pest megyei főispán, Jókai Mór, a »Szigetvári vértanúk« költője, Sturm Albert magyar díszruhában és az összes budapesti napilapok reporterei, köztük Lakatos Sándor, az *Országos Hírlap* tudósítója. (Ő a felelős, ha rosszul van megírva a dolog.)

Távolabb álltak egy csoportban a klérus tagjai, élükön az éppen Budapesten időző Taliani, pápai nuncius, kedélyes tömzsi alakjával. A köztisztületben álló nunicus nagy érdeklődéssel nézegette az összegyűlt főrangú hölgyeket, kik virágcsokrokat tartottak kezeikben. A hölgyek különösen Juranics Lőrincre voltak kíváncsiak, aki azon kor legszebb leventéje volt; a háttérben poroszkált Szász Károly ev. ref. püspök, nagy aggodalmakat keltve, hogy nem fog-e ő is beszélni.

Kívülről keresztülszűrődött a falakon és az üvegfedelen át tompán a távoli embermoraj, az óriási tömegek zsvajja, melyek elállták az útvonalat az indóháztól kezdve a Kerepesi út mentén egész a József körútig; s átkanyarodva a körútra, az Andrássy úton lesz a bevonulás a Hungáriába.

Mindenfelé tribünök emelkedtek ezernyi kíváncsi hölgyközönséggel. De még a toronyablakokban is álltak emberek, fej fej mellett. E tornyokból úgy tűnhettek fel alatt a tribünök, a színes napernyők sokaságával, mint egy mákkal bevetett tábla, mely éppen most virágzik. A lovasrendőrök nagy káromkodással ugrándoztatták paripáikat, mire a megriadt, hátraszoruló tömegben hullámvész és fészkelődés támadt. Ez, úgy látszik, nagy gyönyörűséget okozhat a rendőröknek. A hordárok rekedt, rikácsoló hangon árulják négykrajcáros füzeteket: »Zrínyi Miklós hősi kirohanása, vagy a száz arany.« Száz arany négy krajcárért! kiáltják az ő piaci élelmességükkel, és a tömegben kitör a röhej és vihanolás. Mert a nagy tömegek vagy nagyon haragosak, vagy nagyon kedélyesek.

De ki győzné leírni a tarkábbnál-tarkább jeleneteket, a lengő zászlókat, a póznákat díszítő Zrínyi-címereket; egy várbástya a pajzs jobboldalán - két szárny kék mezőben a balon. Mi ihlette meg azt a régi királyt, aki a címet rajzoltatta, hogy eltalálja Zrínyi Miklós jövődjét, a bástyával a kirohanást, a szárnyakkal a föltámadást? Ha a Múzsának szárnya volna, és hiba, hogy nincs, mert annak a szárnyából kellene kitépni a kalamusznak való tollakat - de ha ilyen tollam volna, se tudnám kiszínezni azt a lelkesedést, ami itt volt. Hát még a meghatottságot, mikor Budapest minden tornyán megkondultak a harangok, még a Bazilikáé is, a harangok apja, fönséges ünnepélyességgel: Bim, bam! bim, bam! Az öreg Gellérten megdördült az ágyú.

- No, most érkeztek meg!

Egy pár percig eltartanak a beszédek. (Jaj, csak ne beszélneek hosszasan.) A tömeg megmozdul, nyugtalan, izgatott. Most, most, szorítsd! Mindenki jobb helyet akar elfoglalni. A rendőrök örült vágatással söpörnek tisztást a menetnek, aztán egyszerre fölzúg az orkánszerű éljen az indóház tájékán és hömpölyög idebb, idebb, növe és nagyobbodva, mint a lavina.

A többi már mindenki elgondolhatja. Hogyan vonultak be virágzapor közt, mely a kocsikba hullt; nem nehéz kitalálni, hogy Zrínyi a miniszter jobbán ült, Alapi Gáspár a főpolgármesterrel jött, a többiek aztán összevissza ültek a kocsikon; elég Kliótól, ha nem restelli följegyezni még, hogy Patacsics vajda Zichy Jenő gróffal ült össze, aki tüstént elbeszélte, miképp akadt rá a Zichianov-hercegekre távol, a magyarok bölcsőjében, Ázsiában.

Megtörtént a nagy bevonulás földreszkettető éljenzés közt, mindenütt a legszebb rendben. És csak mikor már elhelyezkedtek a vendégek a Hungáriában, jutott eszébe a föltámadottak fogadására alakult fővárosi bizottságnak, hogy a *Zrínyi utcán* kellett volna keresztülvezetni a menetet. A polgármesterek a homlokukra ütöttek. Ejnye, ejnye! De a közönség nem sajnálkozott, mert a közönség megszokta már, hogy a fővárosnak utólagosan vannak eszméi.

Azt sem kell mondani, hogy a már előre jelzett program pontosan betartatott. Ebben nem ismer a főváros könyörületet: még ha félholt volna is az a szegény illusztris vendég, akit a sorsa ide sodor; meg kell néznie az elevátort, az áruclarnokot és a közvágóhidat. Ami muszáj, az muszáj. Ez a rekompensáció az ellátásért. A polgármesterek folyton és folyton hallani akarják mindenkitől: »Milyen intézmények! Milyen haladás!« Igen, ők szeretik hallani, hogy haladnak.

Sartory Pál erőnek erejével be akarta még ékelni a programba Gül Baba sírját és a Nagy Kristóf megtekintését, mert Sartory Pál még gyermekkorában hallotta a nagyapjától, néhai Sartory Tóbiástól és megszokta azóta, hogy a Gül Baba sírja és a Nagy Kristóf két figyelemre méltó nevezetessége Pestnek, tehát éppen olyan specialitás, mint akár a közvágóhíd és elevátor - de a polgármesterek lebeszéltek, azzal az argumentummal, hogy Zrínyi már eleget látott holt törököt, és hogy a vitézei közt van egy Nagy Kristóf nevezetű - minélfogva a tapintat kérdése ezt a két specialitást ezúttal mellőzni. A *tapintat* pedig annyira uralkodó planéta Magyarországon, hogy annak még Sartory Pál úr sem állhat ellent.

Zrínyi meglehetősen unta ezeket a »specialitásokat«, egyszer-kétszer ásított, s valóban nem értette, kivált a köztárgyhídon, hogy minek az a teketória az ökröknek: Egy cifra vérpad. Mily fennhéjázás! Valaha megelégedtek azzal is, ha a mészáros ott ütötte le őket a taglójával, ahol szemben találta.

A városi tanácsnokok közül valaki észre is vette, hogy Zrínyinek terhére vannak ezek a vendéglátási sablonok és nem restellte megkérdezni:

- Nem óhajtaná-e a méltóságos gróf inkább valami más szórakozást? Ha ma már nem is, mert az Operába kell majd elmenni, de talán holnap a díszbankett előtt...

Zrínyi gondolkozott egy kicsit, aztán igen nyájasan felelte:

- Szeretnék holnapra egy kis bölényvadászatot.

A polgármesterek dühösen pillantottak a tapintatlan tanácsnokra és siettek felvilágosítani, hogy bölények már nincsenek, az utolsók egyikét Zrínyi Miklós, a költő, terítette le Erdélyben. Itt Budapest vidékén sohasem voltak.

- Tudom, de azt hittem, hogy azóta már bölények is vannak. Hiszen annyi minden van - tette hozzá lekötelező mosollyal.

Az Opera se sikerült - pedig zsúfolva volt a nézőtér a legelőkelőbb közönséggel. Erkel »Szent István«-ját adták. Zrínyi és társai nagy figyelemmel nézték a szép termet, s meg voltak lepette, mikor egyszerre csak fölfelé kezdett szaladni nagy ördögösen az egyik fala, s belül egy más mező tárult eléjük.

Zrínyi és főbb emberei a páholyokban ültek - ellenben a szigetvári várórség nagyobb része a földszinten, közöttük Radován diák a menyasszonyával és leendő sógornójével, valamint Botor Péter uram mindjárt az első sorban.

Amint odafent a színpadon énekelni kezdtek a belépő személyek, akiknek a hajába gyöngyök valának fonva, és a zenekar instrumentumai is nagy zakatolással, dörömböléssel és mindenféle pokoli zir-zörgéssel, síppal, dobbal, klarinéttal és trombitával nekiszilajodtak, csak hallgatta, hallgatta egy darabig Botos Péter uram, de miután látta, hogy a többi bajtársak is bosszankodva fészkelődtek, fogta a hosszú palloskardját, a tokkal együtt és megdőfte vele hátulról azt a bolondos emberkét, aki egy fekete pálcikával hadonászott a muzsikuskok előtt.

- Ácsi, more! Vagy ti hagyjátok abba, vagy az dalosok, mert a fityfene se érti az egyiket a másik miatt.

Az idegenek (jobban mondva az idevalók) nevetgélve adták szájról-szájra, hogy mit mondott a Zrínyi-féle vitéz. De ez még hagyján lett volna, hanem mikor aztán maga Szent István magyar király toppant be, s mindenféle bakugrások között tele tüdejéből kezdett bögni és ordítani, elszörnyűködének a középkori leventék a vakmerőségen.

- Ejnye, beste lélek! Ez a mi első királyunk öszentségét maskarazza ki!

- De már ezt nem tűrjük!

Egyszerre húszan, harmincan is kardot rántottak, hogy a színpadra rohannak és felkoncolják a komédiást; az asszonyok sikoltoztak, nagy zűrzavar lett. Kusza kiabálások hangzottak összevissza - de Zrínyi intett a páholyból, vastag szemöldje tiltólag húzódott össze, mire egy szempillanat alatt lecsendesedett a viharos jelenet, aminőt se azelőtt, se azóta nem élveztek az enervált színházi habituék.

De bár Zrínyi Miklós megakadályozta a botrányos szcénát, maga is kikelt a dolog ellen:

- Utálatos! Nem bírom tovább nézni.

Felkelt s otthagya utána igazodó vitézeivel az Operaházat.

A főkapitány átment a belügyminiszter páholyába.

- Valamit kellene tenni, kegyelmes uram, elszedni a kardjaikat vagy mit, mert félek, hogy valahol még nagy galyibát csinálnak ezek a mi derék elődeink.

- Majd kigondolunk valamit - nyugtatta meg a belügyminiszter.

Hazahajtottak a Hungáriába a számukra kijelölt bérkocsikon, s ott megvacsorálván, némelyek lefeküdtek, hogy erőt szerezzenek a holnapi programhoz, mások ellenben, köztük Zrínyi is, elhatározták, hogy bevárják az éjfélt, amikor már lefeküsznek a város lakosai, s nem csoportosulnak össze, nem ordítanak a füleikbe folytonos éljenekeket, és nem alkalmatlankodnak kísérők és magyarázók gyanánt furcsa észjárású mai emberek, kényük-kedvük szerint bejárhatják gyalog a várost, megnézegethetnek egyet-mást és kibeszélgetik magukat.

S úgy is lett, nekiindultak éjjel az utcáknak egyedül. A hold világított, de a gázlámpák is pislácoltak. A nagy háztömegek komor csöndben aludni látszottak leeresztett boltredőnyeikkel.

Víg, csapongó kedvük támadt, mint a gyermekeknek, ha egy kis szabadsághoz jutnak. Hát még mikor annyi látni- és tapasztaltnivaló áll előttük! Ismeretlen gyönyörök. Valóságokká átvarázsolt káprázatok! A Seherezade meséiből valók, melyeket a rab törökök mondogattak el esténként a kis várkisasszonyoknak. Zrínyi Miklós is hallott ilyeneket gyermekkorában.

Meg-megálltak a sängerájok előtt, vagy valamely kivilágított kávéház kapunagyságú ablakainál, hol férfiak, hölgyek vegyesen itták a grogot és a különböző színű folyadékokat parányi üvegekből. Biztatták egymást: - Bemenjünk?

De aztán megint csak tovább mentek, mindig beljebb, beljebb az ismeretlen felé. Ki tudja, mit találnak még?

Hát amint mennek-mennek (ez az Andrassy úton lehetett), egyszerre elfogja őket a rémület, alakok rohannak velük szemben, hosszú egymásutánban: kísértetek, a Gellért-hegyre gyülekező boszorkány-mesterek, ijesztő csengetéssel, egyetlen csupasz kereken örülten lovagolva.

Háromszori »Jézus« kiáltást hallattak, a rendes hadi szokás szerint, ha ellenség közelgett; de itt ellentállásról szó se volt, kísértetekkel nem lehet harcolni. »Keresztútra jutottunk!« - kiáltá fogvacogva a vasgyúró Patacsics. (Az Oktogonnál voltak.) Szétfutottak babonás rémülettel. Maga Zrínyi Miklós is keresztet vetve félreugrott, s roppant csodálkozék a sarki rendőrön, aki kezeit mellén összefonva, egykedvűen nézte a szörnyű jelenetet.

- Mik ezek? - kérde a rendőrtől, mihelyt eltűntek a kísértetek, úgyszólván síri csendben, nesztelenül, s látta, hogy semmi baja se történt.

- Ezek a »Hunnia-kerékpárosok« - felelte a rendőr, katonásan köszönve.

- Meghalt lelkek?

- Dehogy. Többnyire jámbor kereskedősegédek.

A megrémült lovagok visszazálingóztak apránként, de a borzalmas látvány megrázta őket, mulató kedvük lelohadt, rögtön visszamentek az éji szállásukra.

A következő nap és még aztán is napokig, kifogyhatatlan sorban következtek az ünnepek: fáklyás-zene, ebéd Bánffynál, kirándulások a Margitszigetre, és a »Szép Juhászné«-hoz. (E hegyek közt sok jó órát töltött valaha Zrínyi Miklós, mátkájával, Frangepán Katalinnal.) Eközben a megyékből érkező küldöttségek fogadása is sok időt vesz igénybe, s mikor ennek

vége lesz, átveszik őket a fővárostól a mágnások; estélyeket rendeznek tiszteletükre, leviszik birtokaikra, vadászatokra, és mikor a mágnások rájuk unnak, akkor jön majd a dzsentrí, és így örökké lejjebb-lejjebb, míg csak az egész szalmaláng ki nem alszik, és legföljebb egy kis korom marad utána.

Ne ijedjen meg a nyájas olvasó, nem lesz kénytelen végigdöcögni a sok ünnepélyen és ebéden; unalmas lenne az mindenkinek, még nekem is (hiszen végigenni sem jó, nem hogy leírni), de a Redoute termeiben rendezett díszbankettet, melyen vagy ezren vettek részt, mégis részletebben kell érintenem - de ígérem, ebben is rövid leszek.

Fényes és emlékezetes bankett volt az; ott voltak a magyar közélet kitűnőségei, úgyhogy még az asztal végén is csupa excellenciás urak ültek. Ott volt az összkormány (Zrínyi Schlauch bíbornok és báró Bánffy Dezső közt ült), a Budapesten időző arisztokrácia férfitagjai, a főrendiház és képviselőház elnökei, alelnökei, az országos képviselők, a bírói kar oszlopos tagjai, közös hadseregbeli tisztek, Lobkowitz herceg is megjelent, honvédfőtisztek számosan, akadémikusok, írók, művészek stb. Az első felköszöntőt a »Poularde de France«-nál Bánffy Dezső mondta a király egészségére, aztán gróf Károlyi István emelkedett fel:

»Uram, uram, gróf Zrínyi Miklós tisztelt barátom uram, szállok hozzád...«

(Zrínyi arca láthatólag sugárzott a megtiszteltetéstől, hogy gróf Károlyi István pertu szólította.)

»...Hasonlíthatnálak, tisztelt barátom - így folyt a tósztt szövege -, ama bizonyos Leonidász nevű egyéniséghez, ki a termopilei szorosban lelvén hősiességét, a történelem egyik tündöklő csillagát képezi mielőttünk, kik a hazát szeretni már a bölcsőben tanultuk (élénk éljenzés), és kiknek szíveiben a dicső példák felgyújtják a legszentebb lángot.

Már mint kis gyermek, midőn a nagykárolyi réteken virágokat tépdesve és pillangókat fogdosva futkároztam, sokszor elábrándoztam nagy tetteiden, s tettvágy buzogtatta ifjonti véretem, feszítette idegeimet, és együtt tanultam nagy nevedet kiejteni Leonidászéval, eltelve büszkeségtől, hogy magyar vagyok. (Élénk éljenzés.)

De most mégse hasonlítlak össze Leonidással. Mert ezen Leonidásznak minden nagysága mellett mondhatnám azt: „Ön, uram, csak félig hasonlít a mi Zrínyinkhez. Mert ön is meghalt hazájáért, Zrínyi is meghalt, de Zrínyi fel is támadott érte.” (Hosszantartó zajos tetszés.)

Valamiképpen Csaba királyfi, Attila fia, elhozza harcolni a rege szerint holt vitézeit, ha a hazát vész éri, száguldó paripáik lába alatt porzik az út egy fehérlejjű tejútnak nevezett íven az égbolton, te is eljövél tisztelt barátom, holtaidból holt vitézeiddel, többé nem dobogó, kihamvadt szíved megérezvén, hogy az imádott hon fölött vészföllegek tornyosultanak. (Zajos felkiáltások: Úgy van, úgy!)

Nem török-tatár pusztít most e honban, hanem egy borzasztó szörny: a korrupció. Jókor jövél, Miklós barátom. Isten hozott! Isten éltesse!»

A szép tósztra felhangzott a harsogó éljenzés, a Berkes tusa. Zrínyihez odasereglettek koccintani, mire ő, az idejebeli törökös mód szerint, hajlongott, kezét előbb homlokához, majd a melléhez értetve, aztán nagyúri gesztussal intett Radován diáknak, hogy feleljen.

Radován diák fel is állt, és egy hosszú latin beszédet vágott ki ura helyett. (Schlauch bíboros egyébiránt azt mondotta, hogy nagyon kulináris latinság.) Sajnos, a sztenografusok nem tudván latinul, a beszéd szövege nem örökített meg.

A feketekávénál, amit egyébiránt egyik vitéz se akart megkóstolni (»Maradjunk csak a pezsgőbornál!« - szólottanak), amint a vendégek helyeket kezdtek változtatni, az amabilis kedélyhangulatban Gyulai Pál is odaférközött Zrínyihez és megfogván őt, elvitte Görgey Arthurhoz, hogy bemutassa őket egymásnak.

Zrínyi hosszabban társalgott a daliás, széparcú öreg úrral, kinek fehér haja egészséges piros arcot borít, kinek a fején levő nagy forradás kemény koponyáról tanúskodik, míg okos szeméből szelíd lélek néz ki.

Mikor elváltak, Zrínyi kíváncsian kérdezé, ki volt ez a derék, igen okos úr.

- Ez a jelenkori Magyarország legnagyobb hőse - felelte Gyulai, de mások se mondtak ellent.

Zrínyi arca úgyszólván kipirult az érdeklődéstől.

- És mit csinált?

Elmondták röviden a hadjáratait, győzelmeit - lélegzet-elfojtva hallgatta, mint egy gyönyörű tündérmesét.

- És aztán, aztán? - sürgeté mohón.

- Aztán letette a fegyvert Világosnál.

- De hát mért tette azt?! - pattant fel Zrínyi, és villámok cikáztak haragos fekete szemében.

- Mert nem tehetett egyebet. Derék dolog volt tőle. Mert ezer meg ezer magyar életét mentette meg vele.

Zrínyi lehajtotta a fejét lehangoltan a két könyökére, és elgondolkozott a hallottakon. Összehasonlította az ő életét amazéval. Komor ködként gomolygott előtte a két pálya egy percig: »Miket beszélnek ezek, s miket tettem én? Milyen felfogás! Lehet-e ez?« - aztán hirtelen felocsúdva, mintegy magának mondá.

- Vagy én, vagy ő, de valamelyikünk semmi esetre se hős.

Már oszladozni kezdett a díszes vendégsereg; ott künn a ruhatárban nagy zenebona kezdődött a kabátokért, botokért, de ő még mindig ezen tűnődött.

IV. A PRÓZA

Vígan folyt így az élet egy darabig; dicsőség, népszerűség környékezte Zrínyiüket. A lelkesedés száz és száz alakban nyilvánult. Sehol egy disszonáns hang, csupán a Tudományos Akadémiában, mely mindig ügyesen találja el, miben helyezkedhetik ellentétbe a közérzésekkel, volt demonstráló felolvasás a történelmi osztályban. Dr. Pauler Gyula ugyanis kifejtette egy szakzerű értekezésben, hogy magához a föltámadás tényéhez, mint ilyenhez, nem foglalkozván teológiai tanulmányokkal, hozzá nem szólhat, s így ama laikusokra nézve, akik nem szorosán vett történelmi személyek, mint Radován diák, Bajony János, Istvánffy Pál, Bosnyák Márton, Basa Péter, Mátyás György stb. nem vonja kétségbe a föltámadás lehetőségét, de zerinvári Zrínyi Miklósról nézve kettőt határozottan konstatál:

a) hogy Zrínyi Miklós voltaképpen nem is gróf, mert csak *comes*, s a *comes* nem volt örökölhető méltóság - tehát most a grófi titulus egyáltalában meg nem illeti (hja, biz ez sokat le fog vonni Magyarországra értékéből);

b) hogy Zrínyi Miklós tényleg Szigetvárott esett el, s hült maradványai ott lettek eltakarítva a többi elesettek testeivel, de fejét ugyanekkor levágták, s Szokoli Mohamed elküldte azt Budára az öccsének, Szokolovics Musztafának, hol az egyébiránt mélyen tisztelt fej több napig volt kitéve közszemlére a hitetlen gyaurok elrettentéseül. Szokolovics Musztafa elküldte a fejet gróf Salm Eckhardnak, a Miksa császár fővezérének; ezt az megint átadta Batthyány Boldizsárnak, ki a vándorló fejet elvivé végezetül Csáktornyára és ott a Szent Ilona-klastromba eltemettetve elhalt leányai és első neje, Frangepán Katalin mellé. Világos tehát ebből, hogy ha lett volna is feltámadás Szigetváron, a csáktornyai koponya, melyről különben, ha nem csalódik (tudniillik ha dr. Pauler nem csalódik), dr. Török Aurél méreteket is vett fel annakidején, nem röpülhetett át a Szigetvárott porladozó testtörzshöz. Ilyen fizikai lehetetlenségről a bibliában sincs említés.

Dr. Pauler Gyulának tehát sikerült kompromittálnia ezt a másik Zrínyit is, de szerencse, a haladó karaván útját nem sok szem figyeli, az értekezés meglehetősen nyomtalanul csúszott le a föltámadás nélküli öröklébe.

Zrínyinek nem ártott sokat. Mindamellet halványodni kezdtek a szép napok. Ők is megunták már a sok ünnepeltetést, és úgy látszik, az ünneplők is elmaradoztak. Érezték mindnyájan, hogy ez nem tarthat sokáig így. Valami után kell nézni. Különösen a Zrínyi alsóbbrendű vitézein látszott meg erősen a kedvetlenség, sőt annak immár hangot is adtak egymás közt.

- Háború nincsen, hát mit csináljunk itt? Henyélni nem rossz dolog; de miből fog az urunk fizetni?

Némelyiket a honvágy lepte meg, szerették volna a szülőhelyüket látni, esetleg maradékaikat; ez Tolnába, amaz Borsodba készült. Mások ellenben már e néhány nap alatt elsodródttak. Csáky elutazott a Szepességbe az utódaihoz, Szecsődy Vas megyébe ment rokonokat keresni. Az alsóbbrendűek közül Nagy Kristóf megismerkedett egy özvegy szatócsnéval, és szóbul szó lett, sok szóbul szerelem lett, egy nap csak odaállott a pudli mellé szatócsnak és mérte a gyömbért meg a narancshéjat. Komádi Mihályt a szép szakállá miatt az *Entreprise des pompes funébres* szerződtette, Laskay Gersont pedig rávette egy főpincér, hogy nyissanak együtt egy kis korcsmát a Terézia külvárosban. Már festik is a címtáblát: »A valóságos Zrínyi-huszárhoz.« Szóval: az élet nagy varga, kezdte őket átdolgozni, kicserzeni, megfinomítani, átfesteni az uralkodó ízlés szerint.

Magát Zrínyit is egyre sűrűbben elővették a jövő aggodalmai. Szorongva látta, hogy társai el-elmaradoznak mellőle. Hiszen persze nem járhatnak örökösen vendégségekbe. És egyszer a vendégségek is megszűnnek. Mi lesz majd akkor?

Ugyanilyen gondok nyomták a kormányt. Érezte, hogy illik is, kell is valamit tennie. A haza adósuk nekik, s a közvélemény szívesen veszi, ha a kormány törleszt. Azonfelül rendészeti és más szempontokból is célirányos, hogy a Zrínyi-féle kis sereg önmagától feloszolják, de erre nézve pénzzel kell őket ellátni, hadd mehessenek aztán szét, ki jobbra, ki balra.

A magas kormány gondja elvégre nem nagy gond, hiszen csak arról van szó, hogy melyik alakjában lépjen ki a jó osztogató Állam bácsi. Hát lépjen ki a handlé alakjában. Ebben nagy. Mivelhogy az állam is néha handlé, sőt valóságos mammuthandlé. Megvesz drága pénzen mindenféle ócska holmit. Hasznavehetetlen embert, limlomot, vasat, encsebencsét. Egy grófnak a mázos agyagkorsóit vette meg, egy másik grófnak az összeszedett, rozsdás, csorba népfelkelőkaszáit, elsárgult kiáltványokat, képecskéket; egy nagy ember fiaitól megvette az apjok közzétételre nem alkalmas irományait. Hát miért ne vehetné most meg Zrínyiéktől a ruháikat, fegyvereiket, alapítván egy magyar reneszánsz-múzeumot.

Igen, egy magyar reneszánsz-múzeumot. Ez jó cím. És jó ötlet. Mert három dolgot lehet vele elérni. Először lesz egy új, érdekes múzeumunk valódi tárgyakkal; másodsor segítve lesz Zrínyiéken legalább egyelőre; és harmadszor az új múzeumba el lehet helyezni egy kiszolgált strébert igazgatónak.

Hanem ezt a tervet gyöngéden és tapintatosan kell Zrínyivel közölni, hogy megsértődve ne legyen.

Úgy kell előadni, hogy a haza kívánja tőlük azt az áldozatot.

Úgy is lett; Zrínyi beleegyezett, sőt - mint mondá - örül neki, mert legalább levetik vitézei a hadba való ruhát, mely igen nevetséges és nehéz, most, béke idején, némelyikük pláne pánccelt visel. De különben is alkalmatlan öltözet, mert ahol egyet látnak az újkori magyarok, utána szaladnak a nyavalyások.

A magyar reneszánsz-múzeum tehát teljes megvalósulásához közelgett, a lapok is közölték most már a bevégzett tény, megdicsérve Wlassicsot, aki az eszmét adta, és Zrínyit, aki a ruhákat adja, midőn egy éjjel Zrínyi a szállodája felé menvén néhány társával, egy boltajtó kőgrádicsán lenge rongyokba öltözött leánykát pillantott meg; a szegény kicsike mélyen aludt, messzire hallatszott jóízű szuszogása; az egyik sovány kezeckéje vánkosul volt a feje alá téve, a másik kinyújtva és kinyitva. Abban a helyzetben aludt, amint volt estefelé. Morfeus is részrehajló. A szegényeknek ő is rosszabb álmot mér. E gyermeknél a lélek pihent, és a test még mindig dolgozott - mert a kéz most is koldult.

Hús tavaszi éj volt. A Duna felől csípős szél rezegettette a lámpákban a lángnyelvet.

- Nézd meg csak, Gáspár, nem beteg az a gyermek? - mondá Zrínyi.

Alapi odament; volt egy pakli svéd gyufája, roppant tetszettek neki ezek az ördögös kis palcikák, örült, mint a gyerek, ha egyet meggyújthatott.

- Széparcú leányka. Nincs ennek semmi baja, Miklós bátyám, csak fáradt.

Zrínyi közellépett, nézte, s elgondolta, hogy az ő kis Klárája is ilyen volt, esténként, kifáradva a futkosásban, ott aludt el, ahol leült.

- Szegény kis jószág! Reggelig megveszi a hideg.

S ezzel egyet gondolt, lekanyarította bíbormentéjét a válláról és betakarta vele a gyermeket.

Zerinvár és Csáktornya hatalmas urának eszébe se jutott most, hogy ruhásházában nem százszámra lógnak a menték, köpenyek és kacagányok, és hogy holnap már nem lesz mit fölvennie.

És még kevésbé gondolhatott arra, hogy a lapokban baj lesz ebből, mert regisztrálván az érdekes hírt, hozzáteszik maró megjegyzésekkel, hogy immár a reneszánsz-múzeum egyik legértékesebb darabja odavan. Ám a Radován diák hamuszürke köntöse miatt aligha érdemes felállítani.

A kormányt igen elkedvetleníté Zrínyinek ez a könnyedvérű cselekedete. Hja, ilyen emberrel bajos valamit kezdeni! De hát mégsem lehetett már abbahagyni; s intézkedés történt, hogy a rendőrség kerítse elő a mentét, ha a föld alatt volna is.

B-y kapitánynak jutott a föladat, legott átadta a mente leírását a detektívjeinek, akik fölkutatva a fővárosi zálogházakat, hat aranyskófumós bíbormentét hoztak össze másnap, mindenik azzal az állítással, hogy ez a Zrínyi mentéje.

B-y kapitány a homlokát verte dühében:

- Mármost mit tudjam én, melyik volt? Milyen ostobaság tőlem, hogy nem fotografiztattam le előre.

Nagynehezen mégis felismerték a mentét, és a reneszánsz-múzeum megvalósult; a szigetvári hősök egyenkint csinos összeghez jutottak, s az európai viselettel, melyet csúfnak találtak eleinte, mindjobban megbarátkozván - csupa lúd között maga az ember is gágogni kezd -, kevés kivétellel elfogadták a francia bugyogót, a gérokkot és a cilindert. A fiatalabbak, mint Juranics Lőrinc és Istvánffy Pál - legyen az ég irgalmas hozzájuk -, még a monoklit is fölítették.

Zrínyi pompásan festett az új ruhában; a májszínű kockás blúzban, csíkos, sűrű pantallójában és elegáns lakkcipőiben, kivált mikor néhány nap múlva kiborotváltatta középütt a szakállát, egy német diplomata külsejével versenyezhetett volna.

Bár a kormánytól kapott összeg oroszánrészét ő tartotta meg, az hamar olvadt el kezei közt, mert gavallérmódra szórta a pénzt. Az ötvennyolc éves főúr, ki egész életét úgyszólván hadban és férfias kedvtelésekben töltötte, most egy csillogó, elpuhult és élvezeteket hajhászó társadalomba jutván, nagy mohósággal merült el a nagyváros és az új világ multságáiba, örömeibe, fényűzésébe.

Gazdag szeretett volna lenni, roppant gazdag. Nem hitte már, hogy a pénz pusztán arra való, hogy harcosok zsoldját fizethesse vele. Maga tett lépéseket a kormánynál birtokainak visszaadása iránt; tanácsot kért, nem lenne-e jó, ha evégett személyesen menne fel Bécsbe a királyhoz.

- Az lehetetlen - mondák neki. - A birtokok a tizedik és huszadik kézen vannak azóta. A király semmit se tehet. Hanem mi majd megpróbálunk valamit.

A kormánynak minden könnyű. Megnyomott bizonyos billentyűket (hosszú ujjai vannak a kormánynak), mire kisvártatva hollandi tőkepezések kezdtek mozogni, megalapítva az »Első magyar földtehermentesítő bank- és biztosítóintézetet« 20 millió korona alaptőkével, felosztva százezer darab 200 koronás részvényre.

Az idea tetszetős volt, s éppen arról a töről rügyezett és nyílt ki, amelyen a honvédlovak kikölcsönzése, a kataszteri intézmény és a regale megváltása: a földbirtokos nemesség fölsegítése volt a fő cél. Az anya is a tékozló fiát szereti a legjobban. Mert hát a legkedvesebb is.

A földtehermentesítő bank- és biztosítóintézet alacsonyabb kamatozású kölcsönt ad, illetve ilyenre konvertálja az adósságot, melyet egyúttal életbiztosítással köt össze, s ezt a biztosítást a fél együtt fizeti a jelzálogos kölcsön annuitásával.

Mint ahogy Török József hirdeti: »Nincs többé kopasz fej«, éppen úgy lehet hirdetni a népszerű bank prospektusában: »Nincs többé eladósodott birtok.« Micsoda édes jelszó a háromhalom országában! Pedig valóság, mert a bank akkora tőkére köti meg az életbiztosítást, amilyen az adósság, minélfogva, ha valamelyik eladósodott tekintetes úr örök nyugalomra hunyja be szemeit, tiszta birtokot hagy az utódaira. Gyönyörűen volt ez kigondolva.

A kormány megnyomott egy másik billentyűt is, és a hollandusok szeme legott Zrínyi Miklós felé fordult. Ő legyen a bank elnöke. Vonzóbb nevet nem is lehetne találni a középosztály csoportosítására. Most már csak Zrínyit kell értesíteni.

Közéletünk egyik kimagasló alakja vállalkozott Zrínyit informálni. - Ez is hazai típus. Más országban ritka, s itt buján terem, mint a szerb tövis. Ha valakinek restelljük a nevét kimondani, hát azt mondjuk: »Közéletünk egyik kimagasló alakja.« Valaki esetleg semmit se csinált a közéletben, de azért az mégis közéletünk kimagasló alakja lehet. Úgy, hogy több ismeretlen kimagasló alakunk van, mint ismerős. Ez a sajátos benépesítése a hazai közéletnek nagy alakokkal igazi magyar találmány, s legalább is sikerült annyira, mint egyebütt a mesterséges haltenyésztés... Tehát közéletünk egy kimagasló alakja fölkereste Zrínyit és tudatta vele, hogy a bank élére van kiszemelve.

- Aztán mi az a bank? - kérdé hanyagul Zrínyi. - Mire való?

- Hát pénzt ad kölcsön, aztán a befolyt kamatokból osztalékot fizet.

- Mi az az osztalék?

- Az a rész, ami egy részvényre esik.

- Mi az a részvény?

- Hát az egy papíros, amit a befizetett összeg fejében kap a részvényes.

- Hm. Nem értem. És mit kell ott nekem csinálnom?

- Hát üzleteket. Te és az igazgatóság kiadjátok a pénzkölcsönöket jó firmáknak, aztán beszéditek a kamatokkal együtt.

Felfortyant erre Zrínyi és mérgesen csapott az asztalra, hogy táncoltak azon a poharak és mindenféle rajta levő tárgyak.

- Hiszen ti izmaelitának akartok engem! Egy szót se többet! Megtiltom.

De a közélet kimagasló férfja nem olyan könnyen téríthető el céljától, ha valamely megbízást elvállalt.

- De kérlek, igen szép állás, tekintélyes állás... többet ér, mint a szigetvári kapitányság.

- Mindegy, nem leszek izmaelita.

- De látod, Széll Kálmán is, Radó is, Palléavicini örgróf is...

- Mégse leszek izmaelita.

- Gondold meg, hogy nem mindennap van ilyen alkalom és ajánlat...

Zrínyi szemöldökei összevonódtak, orrcimpái dagadni kezdtek, ami a vihar jele.

- Ostobaság! Szolimán szultán egész Horvátországot felajánlotta nekem; a tűzbe dobtam a levelét. Vigyázz! hogy veled hasonló ne történjék.

A kimagasló alak mosolygott - tudta, hogy akkora tüzek nem égnek a kályhákban még télen se, ahol a kimagasló férfiakat el lehetne hamvasztani.

- A kormány segíteni akar rajtad és némi ingerenciát gyakorolt a dologra. De ha leveszi a kezét rólad, nem tudom, mit csinálsz. Végre is ilyen tekintélyes állás... húsz millió...

Zrínyi elgondolkozott. Az már igaz, hogy ha a kormány leveszi róla a kezét, nem tudja, mit csinál. És húsz millió is csinos összeg lehet. Ámbátor a pénz értéke sokat változott azóta. És nem ott vagyunk már, mint régen, mikor még öt forinttal küldte el Bécsbe a császárhoz követségbe Budaházy Jánost, és az még vissza is hozott az öt forintból.

- Igen, a húsz millió? - kérdé egyszerre csöndesebben. - Mi lesz a húsz millióval? Mit gondolsz, mekkora darab birtokot vehetek rajta?

- Birtokot? - csodálkozott a kimagasló férfiú. - Hisz az alaptőke lesz, abból fogtok kölesőnözni.

Zrínyi felette megütközék ezen.

- Hát nem az enyém lesz az a húsz millió?

- No, persze nem.

Erre meg már aztán éppen egy szót se akart hallani többé az izmaelitaságról, kikergette a kimagasló férfiút.

- Még egy kicsit éheztetni kell az öreget - gondolták a Zrínyi barátjai -, majd megpuhul.

És csakugyan nem telt bele két hét - az ember hamar simul, nivellálódik -, megismerkedett egy kívánatos asszonnyal, aki igen szerette a szép virágokat és a csillogó ékszereket, s egy szép napon maga állt elő azzal a szándékával, hogy elvállalja a bankelnökséget.

A bank most már gyorsan megalakult, s az igazgatóságba bekerült Alapi és Patacsics is, a felügyelőbizottságba pedig Juranics Lőrinc. Radován diákot, mint titkárt, tartotta meg Zrínyi maga mellett, igen csinos fizetéssel.

A kormány, mely nagyban pusszírozta az új bankot, nem feledkezett meg Zrínyi többi vitézeiről sem. Istvánffy Pált kinevezte az országos levéltárhoz, Bajony Jánost a reneszánsz-múzeumhoz tisztnek. Deák Balázsból tanfelügyelő lett, de a miniszter szívére kötötte, hogy tollat a névalíráson kívül ne fogjon kezébe, nehogy kompromittálja magát, hanem tartson egy jó tollnokot; Dandó Ferenc uram az állami méneseknél nyert kielégítő alkalmazást.

A kisebb emberek is majd mind kenyeret kaptak, némelyek kalácsot is, többeket a közemberek közül Zrínyi tartott meg szolgálatában, kit komornyiknak, kit inasnak, kit huszárnak. Szomorú volt ez a szétszéledés. Majdnem könnyeket sajtolt a Zrínyi szemébe, de meg kellett történni.

- Nincs többé seregem - sóhajtá -, koldus lettem.

De lassan-lassan beletörődött az új helyzetbe, bár folyton érték kisebb-nagyobb kellemetlenségek. Az első mindjárt a bank megalakulása napján, midőn az igazgatóság tisztelgett nála.

Egy kis sánta urat így mutattak be közülök:

- Zrínyi Mór, a biztosítási osztály főnöke.

- Hogyan?! - kiáltott fel megütközéssel. - Hiszen a Zrínyiek kihaltak, és a Mór név nem is volt szokásos a családban.

- Oh, kérem - szólt a kis emberke nyájas vigyorgással, a kezeivel vastag óraláncába kapaszkodva -, én csak fölvettem ezt a nevet.

Zrínyi lábával toppantott és indulatosan mondá:

- Hát akkor menjen ki tüstént és tegye le.

- De kérem, kérem, gróf úr, én azt belügyminiszteri engedéllyel vettem fel.

A bank ügyésze félrevonta Zrínyit az ablakmélyedésbe, hogy ez egészen törvényes eljárás, és nem lehet ellene kifogást emelni.

Megcsillapodék egy kissé, de mégis keserűen kifakadt:

- Azt, hogy a birtokainkat elveszik, ha már nem élünk, még értem, mert a földet művelni kell, a föld arra való, hogy az élőknek teremjen, a halottak már nem esznek. De más a holtak sírját felnyitni és elszedni ékszereiket, neveiket, hogy az élőknek kamatozzanak. Ilyesvalamit az én időmben nagyon büntettek, még ha egy gyűrűt lehúzott is valaki a holtak ujjáról, hát még hogy a nevet is elvegye és használja...

- Igaz, igaz, de hagyjuk ezt; nem jó a kormánnyal kikötni, méltóságos uram.

A bank különben igen jól indult. Az idea tetszetős volt, a banknak nagy jövőt jósolt a közönség, s a részvényeket, melyeket a hollandus alapítók, kihasználva a kedvező áramlatot, siettek a piacra hozni, roppant felpénzzel kapkodták el. A teljesen befizetett húsz millió korona alaptőkén kívül a részvényeknek harminc forintos felpénzzel való kibocsátásával kétszázötven-ezer forint nyereség folyt be, melyet a tartalékalaphoz lehetett csatolni.

Mindenekelőtt azonban alkalmas épületre lett volna szükség. Ez volt az első teendő. Egyetlen ilyen ház mutatkozott kielégítőnek a banknegyedben: a Nádor utcában, ezt kell vagy megvenni, vagy kibérelni.

A bank ügyészét, Szebeni Mihályt és Juranics Lőrincet bízták meg a feladattal. A ház valami Rózer Jánosé volt, ki a Zöldfa utcában lakott egy kis ódon sárga épületben.

Eljártak megbízatásukban, s a következő nap referáltak Zrínyinek.

- No, mi van a házzal?

- Ott voltunk az öreg Rózernél. Eleinte azt mondta, hogy nem eladó a ház. Később megkérdezte, mit adnánk érte. Mondtuk neki az összeget, a fejét rázta. Ígértünk neki tízezer forinttal többet. Arra is a fejét rázta. Ígértünk neki a ház kimutatott jövedelmének megfelelő tőkét, az se kellett neki. Erre elmentünk. Egyszerre aztán visszahívott a lépcsőkről és így szólt: - Isten neki, valami jutott eszembe, megkapják a házat, de csak egy föltétellel...

- No, mi lenne az? - kérde Zrínyi.

- Elő sem merem hozni, olyan bolond a dolog.

- Csak ki velem!

- Hát az a föltétel - mondá nekünk Rózer úr -, Gróf Zrínyi Miklós leköti magát szerződésben, hogy minden vasárnap nálunk ebédel.

Zrínyi nevetett. Tetszik neki ez a számárság.

- És maguk mit feleltek?

- Mi azt mondtuk, hogy ilyen föltételt nem fogadhatunk el, inkább adunk ötezer forinttal többet a házért.

- És aztán?

- Erre ő elvörösödött és így szólt: »Ragaszkodom a föltételhez, inkább adom ötezer forinttal olcsóbban a házat.«

- Furcsa ember. No, és?

- Eljöttünk. Nincs alku.

- Miféle ember ez a Rózer?

- Szakasztott második Sartory Pál - felelte Juranics -, de a lakásán úri fény van, az előszobában harisnyás inas.

- Ön se tud róla többet, fiskális?

- Alig, de megtudhatom, egy ismerősöm jár hozzájuk, egy ezredes.

- Hogy hívják az ezredest?

- Bobor.

- Ah, Bobor! Ugye szép felesége van?

- Csinos asszony. Nagy rassz.

Az ügyvéd csettintett a szájával.

- Az is oda szokott járni? - kérde Zrínyi élénk érdeklődéssel.

- Nagy barátnék a Rózernével.

- Referáljon nekem holnap vagy holnapután erről a családról, fiskális!

Harmadnap egy több ívre terjedő munkálatot talált Zrínyi az asztalán.

Behívta Radován diákokat:

- Nehezemre esik az olvasás, Radován, olvasd fel ezt a sok ákombákomot.

Zrínyi elnyújtózkodott a díványon:

- Látod, diák, ilyen kényelmes dolgok nem voltak azelőtt.

Radován már éppen olvasni akarta az iratot, midőn hirtelen benyitott Alapi Gáspár és Juranics Lőrinc, a két ellentét, a gárda legszebb és legcsúnyább lovagja. Alapi zömök, púpos, szőrrel benőtt ember volt, de szűk koponyájában nagy ész lakott, s azonfelül rokoni kötelék fűzte Zrínyihez; Juranics ellenben, ez a szép horvát nemes, olyan volt, mint egy Apolló, az asszonyok, leányok kedvence.

Zrínyi láthatólag megörült, hogy jöttek; mert a rettenthetetlen hős ilyenkor ebéd után, azelőtt is, ha végigfeküdt a medvebőrén, kigombolkozott, pajkos és kedélyes lón, mint egy jó cimbora: vagy a hadi kalandjait beszélte bugyborékoló vidámsággal, vagy a vadászatait, vagy a szerelmi csínyjeit. Csak a fegyver alatt volt rideg és szigorú.

- Jó, hogy jössz! - kiáltá Juranics elé. - A szép asszony jelt ad magáról.

- Hát a leány? - kérde Juranics kíváncsian.

- Még nem tudom.

Az okos fürkésző Alapi közbeszólt:

- Talán valami kaland, Miklós bácsi?

- Olyasféle - szólt Zrínyi, a bajuszát megpödörítve. - Ezek a mostani fehérnépek nem olyan szemérmesek, mint a hajdaniak. Ah, átkozottul szép ördög. És végre is megjártam vele. Hacsak ezután nem teszi jóvá.

- De hát mi volt? - puhatolódzék Alapi.

- Kicsi dolog, de megneveltük. Néhány hét előtt együtt járkáltunk Juraniccsal a Zugligetben. Előttünk két nő ment a gyalogúton, egyik szebb termetre, mint a másik, mindamellettrögtön fel lehetett ismerni, hogy az egyik fiatal leány. Különben nekem fel se tűntek volna, hanem egyszerre megállottak és elkezdtek a gyepet birizgálni apró cipőikkel, mintha keresnének valamit. Az egyik le is hajlott... Istenemre nincs valami szebb, Gáspár, mint egy ívben meghajolt asszonyi test... Vén kecske vagyok, de ezt már nem tudom én se nézni. Kisvártatva megfordultak, felénk jöttek, folyton az utat nézve; hozzánk érve, az idősebb nő megszólított:

»Nem találtak, kérem, az úton egy arany melltűt?«

»Nem.«

A leány pironkodott, úgy tetszék, restellte, hogy társnéja megszólított.

»Pedig itt vesztettem el ezen a darab úton, fenn a nagy fánál még megvolt« - mondá, inkább a társnéjához intézve szavait.

»Hogy nézett ki a tű?«

Erre a kérdésemre fölcsillant a reménye, azt hitte, mégis mi találtuk meg, s kételkedve, fürkészőn nézett a szemem közé. Olyan perzselő volt a szeme, mint a láng.

»Igazán nem találták meg?«

Elnevettem magam, mire ő még nagyobb gyanúra kapott.

»Ugyan, Mari néni - figyelmeztette a leány -, ha egyszer azt mondják az urak...«

Mari néni oda se hallgatott.

»Nagyon becses ékszerem volt, a megboldogult uramtól való.«

Megtetszett nekem a tréfa, de a menyecske is, elkezdtem vele évelődni:

»És ugyan mit adna nekem, ha megtaláltam volna?«

»Mit kíván, uram?« - kérde ő.

Félig mosolygott, félig bosszankodott, de most már biztosra vette, hogy az ékszer nálam van. Mi pedig ezen a tituluson nagy beszélgetésbe bonyolódhattunk velük, kötekedve és tréfálózva; kivált Juranics csapta erősen a levelet a kisasszony körül.

- Becses kis kutya volt - sóhajtott Juranics. - Bárcsak láthatnám még egyszer.

- Nos, mi lett a vége? - sürgette Alapi.

- Semmi - folytatá Zrínyi. - Az ékszert nem találtuk meg, hát vissza nem adhattam, de a révén megismerkedtünk, s a hölgyek (ahogy most nevezik a fejrénpet), miután hiába kerestük az úton még egy darabig a tűt, megkértek, mutassuk meg nekik az utat a Laszlovszkyig, ahol a kocsijukat hagyták. De egyikünk se tudta, hol van a Laszlovszky.

»Önök, úgy látszik, idegenek - vélte a szép asszony -, hogy nem ismerik a Zugligetet.«

»Én ismerem, csak a Laszlovszkyt nem tudom.«

»Hogy lehet az?«

»Mert mikor még én utoljára itt jártam, akkor a Laszlovszky nem volt meg.«

»Az lehetetlen, hisz a Laszlovszky van vagy százesztendős.«

»Hja, de én háromszáz év előtt jártam itt utoljára.«

A szép asszony a legyezőjével ráütött a kezemre.

»Menjen, maga csúf ember. Mindig bolondozik.«

»Becsületesemre mondom.«

Erre összerezgett és rám nézett.

»Ön talán...«

»Igen, én vagyok Zrínyi Miklós, s ez itt Juranics Lőrinc hadnagy.«

»Én is katonaasszony vagyok: Bobor ezredesné, s most már nem sajnálom a túmet, mert megismertem önt, akiért annyit rajongtam, míg a történelem lapjain élt.«

»És most?«

»Ugyan menjen! - elpirult, a szeméit lesütötte. - Hát mit mondjak?«

Ajkára illesztette két rózsás ujját, és a hamis szeméinek egyikével felém kacsintott, a másikkal a leányra mutatott, mintha mondaná: »Látja, hogy semmit se mondhatok emiatt a leány miatt.«

Erre aztán elváltunk, egy arra menő sváb asszony megmutatta nekik a Laszlovszky irányát; ők rézsút csaptak át a rozstábla mellett, mi pedig előre mentünk a gyalogúton, s a dolog egészen ennyiben maradt volna, ha egyszerre csak meg nem roppan valami a talpam alatt a fűben. Odanézek, hát az arany mellű volt, hanem biz az úgy szétmorzsolódott és összelapult az én léptem alatt, ami kő, gyöngy volt rajta, mintha kalapáccsal törte volna szét valaki. Mármost mit csináljak? A tüt nem küldhetem el neki így. Elvittem egy ékszerészhez, és a régi tüt fundamentumára rácsináltattam egy nagy gyémántot. Igaz ni, te fizetted ki, Radován, mibe került?

- Éppen ezer forint volt.

- Nos, mikor elkészült, a Radován diák elvitte neki, megtudta a lakását a rendőrségnél.

- És?

- Hát elfogadta és egy piros szegfűt küldött vissza.

- Ej, ej, Miklós bácsi! - fenyegette meg Alapi fejcsóválva. - Nem hittem, hogy olyan kalafaktor.

- Hja, fiam - nevetett Zrínyi Miklós -, gonosz az ember, ameddig meleg. És végre, ha vár nincs az ostromhoz, az asszony is jó. Mindent összevéve azonban cudarul felsültem.

- Hogyhogy?

- A menyecske ura, egy nyugalmazott vén ezredes, halálra félti.

- Hála istennek! - mondá Alapi önkénytelenül.

- Irigy kutya vagy, Alapi - förmedt rá Zrínyi... - De még nem reménytelen a dolog, biztosítlak. Az asszonyok sokat romlottak azóta. Mit nevensz, Juranics? Azt akarod mondani, beste lélek, hogy már akkor is rosszak voltak? No, mindegy. Egy aranyos asszonyi hajszálat látok keresztbe fektetve az utamon. Olvasd csak, Radován diák, azt a paksamétát.

Radován bólintott fejével s olvasta fennhangon a következőket:

V. RÓZERÉK

»Rózerék egyike a legvagyonosabb, legelőkelőbb polgárcsaládoknak (lakásuk Zöldfa utca, saját ház), a polgári erényeknek és demokrata műveltségnek azon fokán, mikor a nemesség után kezdenek áhítozni. (Ha jól tudom, már ott is fekszik a dolog a belügyminiszter előtt.)

Régi patrícius polgárok, de a jelentékenyebb vagyonhoz a család mostani feje jutott.

Rózer Nep. János fiatal korában patikárusnak készült és be is végezte a gyógyszerészeti tanfolyamot. (Rózer-mama hálószobájában függ a ráába foglalt diploma.)

Azonban éppen, mikor már segédi alkalmazást akart vállalni a »Kígyó-patikában«, egyszerre meghalt egy nagybátyja, a nagytokájú Schramm József, és egy kisebbfajta vendéglőt hagyott az unokaöccsére.

Rózer úr megsiratván az öreget, így okoskodott:

- Bizony bolond volnék én, ha herbateákat, utálatos színű zsírokat, keserű konktumokat főznék a »Kígyó-patikának« a laboratóriumában, mikor fölséges töltöttkáposztákat, mosolygó túróscuszákat főzethetek a saját vendéglőmben.

Költői kedély lakozván benne, vendéglős lett. Ugyancsak ebben az esztendőben meg is házasodék, vevén magának hitestársul háromszori kihirdetés után egy nyugalmazott sótári tisztnek: Kós Ferencnek Krisztina nevű becsületes hajdon leányzóját, akivel ma is boldogul él.

Meg kell adni, igen tevékeny és takarékos emberek voltak. Rózer maga vásárolt be mindent a piacon, maga nézett utána a vendégeknek, a csinos ropogós menyecske pedig reggeltől éjfélig sürgött-forgott a konyhában és ugyancsak tudott a főzőkanállal is bánni. A vendéglő igen jól ment (sokkal jobban, mint a néhai Schramm apó alatt), úgyhogy Rózerék szemlátomást gyarapodának anyagiakban.

Mert értett hozzá Rózer úr: nemcsak költői kedély volt, hanem praktikus ember is, bővelkedő hasznothajtó ötletekben.

Mikor már volt vagy ötvenezer forintja megtakarítva, hirtelen eszébe jutott gyógyszerészi mestersége és megvett egy a vendéglőjéhez közel fekvő külvárosi patikát, ekképpen okoskodván:

- Miért készítem én ki az emberi gyomrokat az én tulajdon vendéglőmben más emberek patikái számára? A vendéglő csak előszobája a patikának. Hát miért tartsak én előszobát a mások lakásának? Legyen patikám magamnak is.

A gonoszabb nyelvű törzsvendégek arra biztatták, hogy mármost okozati összefüggésből és logikai folytatás gyanánt, megfelelő tőkével csináljon egy temetkezési vállalatot is.

Roppant elfoglaltsággal járt a két üzlet. Éjjel-nappal be voltak fogva feleség és férj. Pláne mind a két üzlet benyúlik az éjszakába. A polgári munka embereinek igazán örömtelen az élet. Dolgoznak, egyre dolgoznak, és ha a strapától kimerülten leteszik késő éjjel fejüket a párnára, még álmodni sem érnek rá. Nekik sietve kell aludniok, mert megint mindjárt virrad. Az üzlet nagy zsarnok, az felrángálja az embert legédesebb álmából: »Kelj fel, dolgozni!«

Ez óriási tevékenységben és szorgalomban, mellyel kölcsönösen támogatta egymást a házaspár, minden szaporodott, csak maga a család nem. Néhány év alatt vagy háromszázezer forintot szereztek, s ekkor így szólt Rózer János:

- Hallod-e, Kriska? Voltaképpen miért törjük mi magunkat tovább is? Ha a patikát meg a vendéglőt eladom, vagyonunk innen-onnan egy félmillióra rúg. Annak ötpercentes kamatja huszonötezer forint. Éppen húszszerrel több, mint kellene. Mert én, fiam, három rostélyosnál nem tudok vacsorára megenni többet. Hát te ugyan tudsz-e?

- Nem tudok - felelte Kriska.

- Ennyit pedig ehetünk az eddigi vagyonunkból is; vonuljunk vissza az üzlettől a nyugodt polgári életbe. Nekem több pénz nem kell. A gondviselés nem adott gyereket. A pénzből nem kérünk. Igazam van-e, Kriska?

Kriska igent bólintott, s Rózerék eladván vendéglőjüket és gyógyszertárukat, megérdemelt nyugalomba vonultak. Mert ez az igazi polgári vonás. A zsidónak semennyi pénz se elég, még Rothschild is mindig játszik. Az arisztokratának semennyi föld, még a királyok is új földterületekre vágnak, hanem a polgár, az megelégszik a jóléttel és a Herkó páternek se mozdul a jólétnél tovább.

Azonban mi nem történt? A gondviselés úgy látszik, komolyan vette és megaprehendálta a Rózerék szemrehányását, s ilyenformán szólhatott magában:

»Ohó! Hogy nektek nem kell a pénz, mert gyereketek nincs? Hát jól van. Adok egy csomó gyereket!«

A tunya, dologtalan élet kényelmei közt egyszerre csak szülni kezdte Krisztina asszony a kicsiny Rózereket. Első évben a Pali született, aki jelenleg önkéntes a dragonyosoknál. A második évben ikreket szült Rózerné, a harmadikban szintén ikreket.

- Semmi az - mondogatta Rózer úr -, mégis mindegyiknek lesz még százezer forintja.

De mikor aztán a negyedik esztendőben hármasakat hozott napvilágra a derék asszonyság, erre mégis megriadt Rózer úr:

- No, no! Mi akar ez lenni?

A rokonok, szomszédok és az eddigi gyerekek számtalan keresztapái és mamái gúnyolódni kezdtek. Mégiscsak szörnyűség, hogy valakinek a felesége *kubus* szerint szülje az örökösöket.

Valóban csudálatos volt ez a nagy szaporaság a meddő esztendők után. Ki látott már ilyen örült gólyát! Ötödszörré egy szép kisleánykát hozott. Ez Nina volt, aki most a sacré coeuröknél van, de a vasárnapi dinerekre hazaeresztik.

Kilenc gyerek volt már, s mind virgonc, eleven, mint a halcsík, egyik csinosabb, mint a másik. Rózer úr elkezdett kalkulust csinálni:

- Ötvenezer forint se jut egyre, mert elfogy a nevelésükre valamelyest a tőke is. Koldusok lesznek a gyermekeim!

Ezt a gondolatot nem bírta meg az ő puha polgári szíve, és imígy szólt egy napon a feleségéhez:

- Hallod-e, jó Kriska? A vagyon nem elég többé annyiunk számára. A biblia utolsó lapja tele van írva gyermeknevekkel. Ami ezután következik, az már csak a margóra juthat. Azt mondom és Kriska, hogy újra üzlethez kell látnunk.

Krisztina, aki most is áldott állapotban volt, csendes mosolygással egyezett bele az új tervekbe. Rózer úr egy parkett-kockagyárba fektette tőkét Szlavóniában, és ezzel megint figyelmessé tette a gondviselést, mely ilyenformán okoskodhatott magában:

»Ördögös Rózerék! Először pénzt adtam nekik bőven, akkor gyermekek kellettek, aztán adtam nekik bőven gyerekeket, most megint pénz kellene. Hát jól van, visszaszedem a gyerekeket és adok nekik még több pénzt.«

A gyár káprázatos haszonnal dolgozott, az ezresek örült szaporaságban kölyköztek, mint az egerek, de míg a vagyon nőtt, nőtt, addig a Rózer-gyerekek elkezdtek egyre fogyni. A difteritisz, a skárlát jöttek-mentek egymásután, a piros cédula le se ment az ajtóról. Őt esztendő lefolyása után nem maradt életben kettőnél több: a Pali úrfi, meg a kis szösze, boglyos Nina.

Oh, azok a pici koporsók, amint kimentek sorba a kékfehér üveges hintón messze-messze, meghökkentették Rózer urat.

- Isten büntetése rajtam a kapzsiságomért. Nem kell több pénz, nem, nem, nem. Így is egy-egy félmillió jut már mindegyik gyermekemnek.

Megint visszavonult az üzlettől, végleg eladva a kockagyárat két hollandus vállalkozónak.

Annyi pénzük volt így is, hogy nem tudtak vele mit csinálni. A polgári költekezés akármilyen bő is, megmarad igénytelennek. Evés-ivásból áll, délután kalabriásparti a kerületi körben, este egy kis sörözés a József téri »Virágbokor«-nál, karácsonykor kriszkindli a gyerekeknek, húsvétkor új selyemruha Krisztinának, pünkösdkor kirándulás a Svábhegyre. Ez az egész. Mi egyéb rendkívüli vágya és következképp kiadása lehetne még egy békességes érzésű polgárnak, aki fáradságos munkával szerezte azt, amije van?

Így éldegélt a Rózer-család hosszú évekig teljes homályban - egy akkora világítólámpával, aminő egy kerek millió. Megvásárolván a Zöldfa utcai házat és egy telket a Nádor utcában, melyre csinos palotát építtetett Rózer úr, többi pénzüket betették az Első Hazaiba és egyéb takarékokba, s a kamatokból kivettek annyit, amennyi szükségletük volt, a többit a tőkéhez csatolván. A milliomosság nem nehéz mesterség. Az úr roppant nehéz arany óraláncot viselt nyakában, az asszonyság gyémántfüggőket a fülén. Az úrnak három pénztárca volt a zsebében, az egyik a nagybankókra, a másik a kisbankókra, a harmadik az aprópénzre: az asszonyság pedig abban üzött nagy luxust, hogy tartott egy fehér pincsikutyát, kék selyempántlikával a nyakán. Rózer azonfelül burnótszelencét is hordott magával, s néha elvitte feleségét a Margitszigetre uzsonnálni, hol rántott csirkével laktak jól.

Így folyt volna le egész életük csendben, egyszerűségben, ha egyszer az asszonynak föl nem puffad a mája, mire a házi orvosuk: dr. Wlada Celesztin, elküldte Karlsbadba.

A derék asszonyság vissza is tért egy hónap múlva kigyógyultan és szerencsésen; más baja nem esett, csak az, hogy az egyik csomagja (egy lakattal ellátott csomagolókosár) valahogy kicserélődött. Alkalmasint a karlsbadi pályaházban történt a baj, olyanformán, hogy a mázsáló hivatalnok két hasonló csomagra elcserélve ragasztotta fel a számot.

Elég az hozzá, hogy mikor az asszonyság otthon kibontotta a csomagot, ahol selyemszoknyái, hálóréklíjei és más fehérneműi voltak elpakolva, megrökönyödve látta, hogy azok átváltak férfi limlommá.

Krisztina sírt bánatában a holmija után, azután kiszámította, mennyi a vesztesége, és mennyit érhet, amit a kosárban talált. Biz az édeskeveset ért. Egy ruhatisztító és két suvikszoló kefe, egy borotválókészülék, két pár kopott cipő, néhány harisnya, és amit előbb kellett volna említenem, egy újdonaúj urasági inasruha, ötágúkoronás ezüstgombokkal, mellényestül, nadrágostul. Valami nagy úr strimflis inasáé lehetett az eltévedt kosár.

Rózerék írtak a vasutakhoz, reklamálták mindenféle úton és módon az elcsereált holmit, de soha nem került az vissza, minélfogva a mindent értékesítő polgári ész ügyet kezdett vetni a szép, előkelő libériára.

- Hallod-e, Kriszka? Ha már megvan ez a szép inasancúg, miért ne fogadnánk bele egy fickót, amelyikre éppen ráillik?

- Nem bánom, János.

Csakhamar akadt is egy, a dzsenti klubból elcsapott spécies, aki bevált a ruhához; csak a bajusz leborotválása miatt merültek fel némi nehézségek. Georges (valódi nevén Szabó Gyurka, Révkomáromból) ragaszkodott a bajuszához. Wlada házidoktor pedig, akitől tanácsot kértek, ragaszkodott ahhoz az állításához, hogy a harisnyás inas meghagyott bajusszal egy lehetetlen látomány.

Mint hogy egy igazi polgár soha nem enged abból, amije már egyszer megvan, s mint hogy a harisnya tényleg megvolt, Georgesnek kellett engednie a bajusszal. Sok huzavona után ötvenöt forintért végre is megvált tőle.

Rózer úr kerek számban ötvenet akart csak adni, de Georges makacsul ragaszkodott a summához.

»Azt az ötöt a borbélynak kell adnom - mondá, bánatosan sóhajtván -, egész életében hadd emlékezzék a gazfickó, hogy mit semmisített meg ezen a napon.«

Csinos és méltóságteljes lett ez ember, amint fölvette a livréet. Mily bámulatos volt, midőn megjelent a küszöbön és meghajtotta magát Rózer mama előtt. Valami új, csudálatos és előkelő levegő kezdett lengeni e szűk szobákban, a ripsszel és kanavással bevont bútorok között. Ezek a bútorok szégyenlősen látszottak összezsugorodni, meglapulni az ő tekintete előtt, s a kinyitott ablakon valami különös előkelő illat ömlött be.

E derék polgárokat, kiket meg nem szédített a hozzájuk röpködő millió, elbódította Georges ezüstgombjainak csillogása. Valóban féltek e Georgestól, amint megjelent, hideg, merev arcán a hódolat némaságával, zajtalan, csendes, egy kissé ringó lépteivel, miként a színpadon a márkik komornyikjai, e jó emberek összerezzenek és végignéznek öltözékeiken, hogy nem talál-e rajtuk valami kifogásolni valót Georges. Rózer úr nem merte többé pipája hamuját kiverni a földre, mert Georges egyszer akaratlanul így szólt a hamu láttára: »Pfuj!« Az asszony, aki a díványon fekve szerette olvasgatni a Neues Pester Journal kishirdetéseit, ijedten helyezkedett illő úriás pózba, ha a komornyik lépteit hallotta közeledni.

Feszélyezte őket és egyszersmind csiklandozta egy eddig szunnyadó érzéküket. Féltek tőle és mégis örültek neki, mint egy szokatlan játékszernek, mely öreg gyerekek számára van kitalálva, és amint beteltek vele apródonként, egyszersmind egy olthatatlan vágy kezdett magának nyílást keresni.

- Mit ér az előkelő inas - sóhajtván egy napon Krisztina férje előtt -, ha senki sem tudja és nem látja?

- Nem értelek - dadogta János úr; de értette.

Egész nap gondolkozott valamin, nyögött, szuszogott, estefelé végre megszólalt:

- Mit szólnál hozzá, Krisztina, ha egy fogatot szereznénk, egy szép fogatot, és valahányszor kikocsiznánk, a Georges ott ülhetne a bakon?

Az asszony szemei felragyogtak.

- Oh, be szép lenne, János!

Egy hét múlva megvolt a pompás hintó két szép almásszürkével, s a következő vasárnap Georges-zsal kikocsiztak a ligetbe.

Boldogok voltak, de csak kevés ideig.

- Mit ér - pattant fel Rózer úr egy alkalommal -, hogy szép kocsiban ülünk, hogy megbámulják a kocsinkat, inasunkat, ha sem ők nem tudják, kit irigyelnek, sem mi nem tudjuk, kik irigyelnek.

No, ez igaz volt. Rózerné azonban megtalálta a medicinát.

- Az kellene, János, hogy az ismerőseink hozzánk jöjjenek.

- Valami ilyesmi - mondá az öregúr komolyan.

- És hogy az inas szolgáljon fel az asztalnál.

- Természetesen.

- Miért ne adhatnánk hát diner-eket?

- Persze, hogy persze. Adjunk diner-eket, feleség.

Az asszonyság homloka elborult.

- Nem, nem! Hová gondolsz? Hiszen ahhoz szakács kellene.

- Ej no, úgy beszélsz, mintha csak egy szakács lenne a világon és az is Rothschildnál szolgálna, ahonnan nem lehet elcsalni. Meglesz a szakács, Kriska. Meglesz, ha mondom.

- János, te vagy a legnagyobb gavallér a világon!

Most azonban Rózer úr homloka borult el.

- Paperlapap! Bolondságokat fecsegünk, lelkem, mind a ketten. Hiszen a diner-khez nemcsak inas szükséges és ebéd, hanem előkelő ismerősök is, azt pedig nem lehet pénzen venni.

Rózerné elgondolkozott.

- Karlsbadból egy Bobor Károly nevű nyugalmazott ezredessel és ennek nejevel utaztam hazafelé. Olyan derék emberek, olyan udvariasak voltak irántam, hogy azt hiszem, eljönnének az ebédünkre, ha szépen meghívnök őket.

- Bah! - kiáltott fel egyszerre János úr örvendezve. - Tegyük össze, amink van! Most jut eszembe, hogy Bibithy Gedeon országgyűlési képviselő is eljönne.

- Ki az?

- Az ő erdejéből vettem a parkett-kockákra való fát. Egy eladósodott ember, de képviselő. S egy képviselő, egy igazi, eleven képviselő nélkül nem is képzelhető, fiacskám, elegáns ebéd.

- Az egyszer úgy van - mondá meleg meggyőződéssel Rózer mama. - S milyen párti?

- Fájdalom, kormánypárti.

- Ej, hagyd el, János, még talán jobb. Hátha valami érdemrendet szerezhethet neked; olyan pompásan illenék ebédjeinken a frakkodra.

Rózer úr fülig vörösödött.

- Hallgass, Kriska, hallgass... - és lesüté a szeméit szégyenlősen, a tenyerét pedig a felesége szájára tapasztá.

Diktum-faktum, az ebédek tartása határozattá vált. Persze, mindez nem ment csak olyan könnyen, egyszerűen: a régi kopott patriarkális bútorok közé nem lehetett oly előkelő személyeket hívni - tehát új, pompás garnitúrákat kellett rendelni Bécsből, s e fényes holmit nem lehetett bevinni azokba a szűk zugokba, át kellett alakítani az egész emeletet, felmondani a lakóknak és szalonokat, szellős termeket csinálni a bérlakásokból, s mindehhez sok idő kellett, sok gond, sok pénz.

Most már tehát megtörtént szívük vágya. Ebédek voltak náluk, amelyeken csakugyan részt vett Bobor nyugalmazott ezredes szép fiatal nejével; némelykor a képviselő is megjelent, de ez mindig sok utánjárásba került. A többi vendégek az elhalt gyermekek keresztszülőiből s azok családjából kerültek ki. Ismerőseink közül ott lehetett látni Sartory Pált is - aki azonban a fejét csóválta a látottakon s gúnyos megjegyzéseket gyártott a polgári körökben a híres ebédekről.

Azonfelül, hogy igen megszólták Rózerékat a régi ismerőseik, hogy kígyót-békát kiáltottak nagyravágyásukra: »Bolondok, tönkre teszik a leányuk jövőjét. Nagy úr el nem veszi, ha csak a pénzeért nem, az pedig keserves. - Onnan, ahol tisztelnék őket, kilépnek oda, ahol kinevetik.« Mondom, azonfelül sem hoztak ezek az ebédek nagy örömeket. Sőt.

Az ezredes nem volt jó anyagi viszonyok közt s igen gyakran szerette mondogatni, midőn Budapest piacainak drágasága jött szóba:

- Grácban kellene laknom, de túlságosan szegény vagyok arra nézve, hogy egy olyan koldus városban megélhessek.

Ebben a mondatban pedig shakespeare-i mélység lakozott, és Rózer úr, bár nem volt tudományosan művelt ember, megértette azt, mivelhogy Bobor ezredes minduntalan apró kölcsönöket szeretett kérni ismerőseitől, s azokat soha vissza nem adta.

Bobor ezredesék tehát az igaz, hogy szépen festettek az asztalnál, mert az asszony, született Plichta Mária, gyönyörű volt vörhenyes hajával, tejfehér arcával, élveteg piros ajkaival és Mária Terézia-szerű termetével, az ezredes pedig sokat mutatott uniformisában, rendjeivel, de sokba kerültek Rózernek.

Eleinte még volt valami charme-ja a dolognak. Az első baráti kölcsön után az ezredes pertu lett Rózerrel, s ez Rózernak jól esett; de a »te« csak állandó kellemetlenségek forrásává változott, mert most még szabadabban mondhatta vagy írhatta az ezredes: »Rózer, vén cimbora, adj hamar ötven forintot.« A második nagyobb kölcsönnél az ezredesné lett pertu Rózernéval, ami Krisztina asszonyt kétségtelenül igen boldoggá tette. Apródonkint pertu lett keresztül-kasul a két család; Boborné Rózerrel, Bobor Rózernéval és mindnyájan a szépen kifejtett deli Rózer Annával és a fiatal Rózerrel - ami Boborék részéről olyan benső s különös viszonyt pecsételt meg, mely bizonyos vagyonközösséget is természetessé tesz, a következő észjárás szerint:

- Rózeréknak többjük van, mint kellene, nekünk ellenben kevesebbünk van, mint kellene: ilyen viszonyok közt aljasság volna Rózeréktől, ha nem segítenének rajtunk.

Segítették is, mert hát mivé lennének az ebédek az ezredesék nélkül? Az ebédeket nem lehet többé abbahagyni, ez csúfság tárgyává tenné őket az egész városban. Nem, azt nem teszi Rózer János, inkább meghal. S az ezredesné lehetetlen pótolni. Oly szép, oly előkelő és kápráztató (Anna tanulhat tőle), sokat látott, sokat tud, sokat hallott, s nem hogy elfelejtene abból valamit, inkább hozzá ad. Nem, az ezredesné nem lehet nélkülözni az ebédeken.

Ah, ezek az átkozott ebédek! Mennyi bajt, keserúséget okoztak! Bárcsak sohase fogant volna meg ez a gondolat.

Bobor a legcsekélyebb összekülönbözésnél gögösen vágja a szeme közé:

- Utoljára voltunk nálatok, Rózer, utoljára.

Amely esetben az egész Rózer-család megrémül, Krisztina asszony fájdalmasan emeli a szeméit ég felé.

Bibithy képviselőt is csak nagy kuncsorgással lehet megszerezni, négyszer kell meghívni, hogy egyszer eljőjön. Nem, ez nem élet, még kevésbé uraság. Rózer úr sokszor jó indulatba s ilyenkor fel-alá száguldv a szobában, kiabálja:

- Nem, ez nem természetes... nem természetes, Krisztina.

Még súlyosabb lett a helyzet, midőn Bibithy Gedeon egy nap császári és királyi kamarás lett s egy legközelebbi vasárnapon lemondott az ebédről, azzal az indoklással, hogy rokonai számára sincs elegendő ideje, s valahol nagy társaságban ekképp nyilatkozott - az ezredesné füle hallatára:

- Vigye a patvar az izék, a Rózerék ebédjét! Mikor hagynak már végképp békét ezek a jámbor emberek?

Az újdonsült kamarásnak ez a nyilatkozata csakhamar elterjedt a polgári ismerősök közt, a József téri »Virágbokor«-nál, a kerületi körben és a régi pajtások, partnerek gúnyosan kérdezték Rózert:

- No, mi van Bibithyvel?

- Mikor találkozol Bibithyvel?

E nevetlen bugrisok, kik túvel, árral és egyéb éles szerszámokkal keresték kenyertüket, igen jól tudtak szurkálni szavaikkal és beszőni beszélgetésükbe: »Bibithy, Rózerünk kebelbarátja« s még több efféle csípős, maró dolgokat, amivel Rózert kihozták a sodrából, úgyhogy elrohant régi kedvenc tanyáiról, mint a megsebzett vad, s fogcsikorgatva átkozódott otthon:

»Ostoba ember voltam, hogy ilyenbe ártottam magamat. De most már nem hagyhatom abba. Most már a szégyen ölné meg. Ki kell gondolni valamit. Egy tromfot kell kiadni, egy nagy tromfot, amitől hanyatt esnek a gúnyolódók.«

Éjjelente rágyújtva selmeci pipájára (mert nappal nem mert pipázni Georges miatt), e téma fölött kalandozott el nyugtalan elméje. Ott járt örökké a Múzeum mögötti negyedben, a büszke, címeres homlokzatú paloták között; látta a lépcsőkön lelépegetni a finom rezedailleszerű selyemruhás delnőket, köztük az ő Kriskáját is. Aztán még egy nagyobbat lépett a fantáziája, s besurrant a fényes hercegi várakba, kastélyokba, melyekről annyit olvasott lapjaiban, hol kardos ősapák és anyák lógnak a falakon; vezérek, országbírák, bíbornokok, s mindenikről egy legenda szól, aztán (eközben a pipája is kezdett kialudni), elszárnyalt felkorbácsolt lelke egész a királyi trónusig s el-elmerengett a káprázatos gondolon, hogy ha ő király volna, mit csinálna... Hát azt csinálná, bizisten megtenné, elmenne egy ebédre a Rózerékhez... Mikor nem is várnák, mikor nem is gondolnák, csak úgy betoppanna egyszer: »Hipp-hopp, itt vagyok, hogyha szívesen látnak.«

Ezen az édes gondolon vagy egy ilyenfajtan szokott elaludni Rózer úr, következésképp nem lehet csodálkozni, szerény véleményem szerint, hogy midőn tegnapelőtt az »Első magyar földtehermentesítő bank« házvételi ügyében nála jártunk, olyan extravagáns ajánlattal lépett fel velünk szemben, illetve általunk Méltóságod kegyes színe elé.«

VI. EGY »KÍNOS« ÜGY

- Eddig van - mondá Radován diák és letette a paksamétát.
 - Jól *kieszkábálta* az ördögös fiskális - jegyzé meg Zrínyi, ki nagy érdeklődéssel hallgatta végig Rózerék rangkorságának történetét. - Nagyon mulatságos emberek. Istenemre mondom, a könnyezésig kacagtatók. Eredj el holnap, Radován, és értesítsd ezt a Rózert, hogy vasárnap én és Juranics náluk ebédelünk. Jössz-e, Juranics?
 - Zrínyi parancsol - felelte a szép horvát nemes, meghajolva.
 - És a kis szőke fruska semmi? Lőrinc, Lőrinc, te elpirultál!
 - Nem komoly lovagokhoz méltó csínyek - morogta Alapi.
 - Eh, bolondság. Kun László király volt s mégse restellte az efféléket.
 - De torkára is forrtak.
- Radován diák vette a kalapját s eltávozott az üzenettel Rózerékhoz. Magukra maradván, komoly arcot vágott Alapi.
- Abban az ügyben jöttem, bátya.
 - Igen, most délután lesz a tárgyalása a Nemzeti Kaszinóban, de nem igen értem. Hát mi a substratuma?
 - A dolog a következőleg történt - kezdé Alapi. - Mi, a Juraniccsal, lehet vagy két hete, egy este benéztünk az orfeumba, ott egy kissé borozgattunk is, néhány ismerős odaült az asztalunkhoz, vígan beszélgettünk, amint egyszerre arra lépeget valami báró Perjéssy Mihály, egy tejfelesszájú siheder. Hívták néhányan, hogy üljön közénk. Azt mondja gőgösen: Nem ülök olyan asztalhoz, ahol nem mindenki kóser ember. - Hát ki nem kóser? - kérdik. - Hát az Alapi úr - mondja és tovább megy. Kérdezem a szomszédjaimtól, mit jelent az, hogy nem vagyok kóser; ezek aztán magyarázzák, ki jól, ki rosszul, míg végre megértettem, hogy azt jelenti, mintha nem volnék becsületes ember. Ejnye, szedte-vette cinegéje! kiáltottam dühösen, hozzátok hamar kardokat, de bizony nem voltak ott kéznél kardok, de a báró is eltűnt. Az asztaltársak megnyugtattak, hogy se baj, küldjek el hozzá reggel segédeket, mert az így szokás, azok aztán majd megállapítják, hol és mikor kell megverekedni, és kiállítják a jegyzőkönyvet. Hát az mi? Hogy ti. a jegyzőkönyv? Mondták, hogy ilyet minden verekedés után ki kell állítani, mert ez bizonyítja, hogy az ember becsülete korrekt.
 - Ostobaság! - vágott közbe Zrínyi. - Hiszen akkor nekünk egész bibliotékákkal kellett volna föltámadnunk.
 - Reggel aztán elküldtem a báróhoz Juranicsot és Patacsicsot; a báró is megjelölt két embert, akik azt mondták az enyéimnek, hogy a báró nem verekszik meg velem, mert elintézetlen ügyem van. No, ha nem verekszik meg, mondám, öltön magára szoknyát és szagoljon otthon az anyja mellett rozsmaringot.
 - És aztán?
 - Most aztán minden abbamaradt, mígnem tegnapelőtt megjelent az újságokban, hogy ki akarnak ballotírozni a kaszinóból.
 - Mi az a kiballotírozás?

- Én se tudtam, megkérdeztem: azt mondják, hogy annyit jelent, mintha kilöknének a kaszinóból.

- De hisz ez semmi. Mert ha oda nem mégysz, hát ki nem lökhetnek. Nagy szamarak ezek a mostani emberek. És én kezdem is már pedzeni, hogy miben sántikálnak. Mikor ide jöttünk, mindjárt az első napokban behoz a szállodámbeli portás egy kártyát, amelyen egy ismerős miniszter neve áll, a kártya egyik füle be volt hajtvva. Minek ez a papiros? kérdeztem a portástól. »A miniszter úr látogatást tett önnél ma.« Én nálam, hiszen egész nap itthon voltam, nem láttam én egy fiát se. A portás nevetett: »Hát persze, ő maga nem volt fenn, de a kártya az éppen annyi, és ha most már méltóságod akarja visszalátogatni, szintén küld egy ilyen behajtott fülű kártyát.« Hát hallottatok már ilyen marhaságot, hogy két papiros találkozik két ember helyett. Én hát azt sejtem, Gáspár öcsém, hogy valami kártyára ráírják a nevedet és azt lökik ki a kaszinóból; mert igazán nevetséges szokásaik vannak.

E pillanatban megcsendült a telefon a másik szobában: Radován diák, aki egyedül értett az ördögös ládikához, nem lévén otthon, Zrínyi odaszólt az egyik alabárdosnak, mert, mint otthon, Csáktornyán vagy Szigetváron, most a bankban is mindig két alabárdos állt az ajtónál:

- Eredj, Mihály, szólíts valakit, hogy a telefonhírt átvegye.

Kis vártatva bejött nagy hajlongva Zrínyi Mór.

- A kaszinóba várják méltóságodat az Alapi-ügyben, hogy azonnal méltóztassék jönni.

- Ülünk hát kocsiba, Gáspár, majd elmondod útközben a többit.

Tényleg az »Alapi-ügy« foglalkoztatta most a közvéleményt, s a becsületbíróság mai tárgyalása elé nagy érdeklődéssel tekintett a közönség, mely szereti az ilyen eseményeket. Mert azok a nagy vadak, akik itt ejtetnek el, gyönyörködtetik a nagy közönséget. Éppúgy, mint Spanyolországban a viadorok kezei által elpusztuló bikák. Más bikát! - ordítja a közönség, ha az egyik elvérzik. A mézáros is sok bikát megöl, de azok a bikák nem érnek semmit - csak azok, akik a színtéren buknak el.

Alapi pedig úgy jutott a krédóba, hogy a fiatal báró Perjéssy vonakodott neki elégtételt adni - mert, mint mondá, elintézetlen ügye van.

E nyilatkozat hirtelen elterjedt a gentlemankörökben. Elintézetlen ügye van! Hajrá! Hol van? Merre van? Ide vele!

A dologtalanok, mint a saskeselyűk, ráereszkednek egy ilyen elintézetlen ügyre.

Hát ki is ásták hamarjában. Egy lap ugyanis azt írta vagy két hónap előtt, még a megérkezés mézes napjaiban, hogy Alapi Gáspár voltaképpen nem halt meg Szigetvárnál, hanem valamilyen módon elmenekült, mert 1572-ben, tehát Zrínyi eleste után jóval, ő volt a horvát hadsereg vezére, amikor elfogta a híres »parasztkirályt«, Gubec Mátyást, sőt később horvát bán is lett. Lehetetlen tehát, hogy Szigetvárnál föltámadt volna ez az úr. Semmi köze Szigetvárhoz. Alapi úr minden valószínűség szerint egy ügyes csaló. Ha igazán ama nagykezléki Alapi Gáspár, akkor a barátait teszi lóvá, elhitetve, hogy velük halt meg - mikor ez most rá nézve előnyös; vagy ha tényleg velük halt meg és velük támadt föl, akkor egyáltalában nem Alapi.

Ez a közlemény feledésbe ment, elcsúszott akkor, s a nagy nemzeti lelkesedésben Zrínyi főembereivel együtt, simán bejutott a Nemzeti Kaszinóba. Most egyszerre földeríti báró Perjéssy az esetet és ott fekszik a magas testület boncasztalán a Perjéssy-féle konfliktussal együtt, tehát két elintézetlen ügy. Csudálatos lendülettel és vehemenciával vitáztak. Széchenyi István a falról hallgatta őket.

A kaszinó könyvtárnoka a homlokát tapogatta, azt hitte, megőrült és víziókat lát, midőn a legkockásabb nadrágú magas uraságok könyveket jöttek keresni, krónikákat, történelmeket s bújták nagy mohósággal, lelkendezve. Néhányan, a hevesebbek, kiballotírozási indítványt nyújtottak be.

A Zrínyi-csoport hívei, akikben még a kegyelet dolgozott, ellenezték a botrányt és azt kívánták, hogy egy becsületbíróság hozzon előbb több világosságot az ügybe; a formát könnyű megtalálni. Az ő kiindulási pontjuk az volt, hogy Alapi, nem lévén hozzászokva a XVI. században a lapolvasáshoz, nem vette észre az inkriminált közleményt; barátai szintén nem voltak lapolvasók, tehát ők sem mondhatták meg neki; nagyon eleinte történt; föl lehet tenni tehát, hogy Alapinak csakugyan nem volt tudomása a hírlapi sértésről. Igaz ellenben, hogy a történelemben előforduló adatok súlyosan esnek latba Alapi ellen és igen kellemetlenül érintik a kaszinó leghiggadtabb köreit is, különösen nehezen reparálható mulasztás, hogy a Perjéssy-eset után annyiba hagyott mindent, ahelyett, hogy rögtön becsületbíróság elé vitte volna a dolgot.

A kiballotírozási indítványt visszavonták ideiglenesen, s miután Perjéssy is beleegyezett, a becsületbíróság megalakult. Egyik tagja Zrínyi volt, aki, amint látjuk, későn érkezett, s sietve ment a tárgyalóterembe, Alapit kívül hagyván, ha szükség lenne felvilágosításaira.

- Már várnak ott bent - mondá Kricsi gróf, egy nyurga fiatal úr, ki a ruhatár felé sietett. - Der arme Kerl, dieser Alapi!

- Miért sajnálsz? Mi történhetik vele? - kérdé könnyedén Zrínyi.

- Diszkvalifikálják, bruder.

- És mi baj lesz ebből? Mit jelent az? Mert én nem tudom ezeket a mizimázi fogalmakat.

- Hát senki se fog vele többé megverekedni.

- De hisz az jó neki, te bolond. Egy ember, aki verekedhetik, de övele nem verekednek. Ezt már másodszor hallom. Legyen hát eszetek, hogy ilyeneket beszéltek.

Kricsi gróf vállat vont; csudálkozó grimaszokat vágott és lefelé indult a lépcsőkön - Zrínyi pedig eltűnt a tanácskozási terem ajtajában.

Ott ültek már az asztalnál mind a négyen azzal a fönséges komolysággal, amelyet ez az újmódi pallosjog kölcsönöz az arcoknak. Alapinak Csáky György volt a másik bírása, ki éppen tegnap tért vissza a Szepességéből. Az ellenfél részéről két főúr szerepelt; elnöknek egy fehérhajú aggastyán, híres katona.

Mind felálltak, mikor Zrínyi belépett, mintha egy inkognitó-király jönne. Csak a Kricsi-féle nyeglék merték őt brudernak szólítani. Azok mindent mernek. De olyan is volt Zrínyi, mint egy régi király: nyájas, természetes, egyszerű és mégis méltóságteljes.

- Jó napot, urak! Hát mit akartok az én derék Alapimmal? - köszönté őket, vidáman helyet foglalva az asztalnál. - Mit vétett nektek?

- Hát kezdjük meg, urak - szólt az elnök -, s vegyük először az első elintézetlen ügyet, ahol csalónak nevezik Alapit.

S ezzel felolvasta az újságlapból az »Ál-Alapi« című közleményt.

Zrínyi figyelmesen hallgatta.

- Szemtelenség! - fakadt ki ingerülten - egy szó se igaz. Ő velünk volt, velünk rohant ki, velünk halt meg és velünk támadt fel.

- Láttad, mikor meghalt? - kérdé az elnök csendesen.

- Nem láthattam, mert sűrű füstben rohantunk ki; a saját kardomat se láttam, amellyel vagdalkoztam.

- Te sem láttad, Csáky?

- Engem mindjárt a hídon halálos golyó ért - én se láthattam.

- Ennyire volnánk. Most már hallgassátok meg a történelmet.

Egy csomó könyv hevert az elnök előtt, azokból kezdte felolvasni, hogy Alapi Gáspár megmenekült Szigetvárott, Kanizsa kapitánya lett 1572-ben; Horvátország bánja volt 1574-ben Draskovics Györggyel együtt.

- Lehetetlen! - hüledezett Zrínyi. - Miféle örült diákok írták ezeket a könyveket?

- Hiteles adatok és okmányok alapján áll minden állítás - ellenveték a Perjéssy bírái. - Kinek higgyen az ember, ha a történelemnek nem?

Zrínyi fitymálósan intett a kezével és hitetlenül csóválta a fejét.

- Hadd lássuk, mi van ezekben a könyvekben énrólam?

Az elnök elmosolyodott s kinyitotta a legfelül álló Pallas-Lexikont, felolvasván onnan a Zrínyiről szóló adatokat.

Nagy álmélkodással bólingatott a fejével.

- Az ördög vigye el a szerszámotokat. Szörnyűség, hogy ezek a kis bolhák (a betűket értette) összefogdossák a cselekedeteinket. De az Alapi-dolgot mégsem hiszem. Képtelenség az! Hiszen unokaöcsém, nyílt szellemű ember, s csak szólt volna nekem. És akkor nem is velünk támad vala fel. Várjatok, amíg beszélek vele, odalent sétál az utcán.

- Fölösleges - vélte az elnök -, mert az nem lényeges, hogy Szigetvárnál esett-e el, vagy később.

- Igaz - bizonyítja Csáky György -, még ha úgy volna is, ő még csak érdemesebb hazafi ezzel, mert mikor már mi porladoztunk, ő még mindig forgatta kardját a hazáért.

- Hogyan?! - kiáltott fel Zrínyi. - Az nem lényeges, hogy igaz-e a közlemény vagy nem?

- Nem. A lényeges az - folytatá az elnök -, hogy az illető újságíróval Alapi meg nem verekedett.

- Úgy van, úgy! - bizonyították a Perjéssy-pártiak.

- De ha nem tudta! - vetette föl Csáky György.

- Az mindegy! - vágott vissza egy sasorrú, kopasz becsületbíró. - Ami szabály, az szabály; az eset, sajnos, azok közé tartozik, melyek diszkvalifikálnak.

- És mit jelent az? - pattant fel élesen Zrínyi. - Magyarázzátok meg, kérlek.

- Aki ilyet eltűr magán, az nem gentleman, az nem lovag, és nincs hozzá joga többé, hogy fegyverrel kérjen elégtételt egy gentlemantól.

Zrínyinek fejébe szállt a vére, halántékai lüktettek.

- Nem lovag Alapi?! - tört ki az indulattól remegő hangon. - Alapi, aki száz csatán volt velem és aprította a törököt, aki nemes tornát vítt Zulfikár béggel, kit a »szultán kardjának« hittak, aki legyőzte az óriás gróf Salm Jánost, kétfelé hasítva a koponyáját, aki négy nap, három éjjel ült egyhuzamban nyeregben Budától Nagykenlékig, folytonosan csatározva portyázó katonákkal. És az nem lovag? (Fölkacagott gúnyosan, mintha egy vízuhag kezd ömleni.) Oh,

nem; Alapi nem lovag. Hanem ti meg, akik itt hasaltok a billiárdposztón, mióta az anyátok köténye mellől eljöttetek, és nem láttatok soha más vitézeket, csak akik a helvét kártyákra vannak festve, ti persze mind lovagok vagytok!

Ezzel rettentő öklét felemelve, olyat csapott dühében a vörös mahagóni-asztalra, hogy rögtön kétfelé hasadt; a hamutartók, gyufatartók és a nagy fóliánsok ugráltak rajta és gurultak le szerteszt nagy csörömpöléssel, csattogással.

Ő pedig kirúgván a széket maga alól, rettentő fúriával ment ki.

- Miklós, hát ne menj! - kiálták utána konsternálva.

- Félek - mennydörgé az ajtóból, két hatalmas karját rázva -, hogy ízzé-porrá zúzlak benneteket.

Zrínyi eltávozott az épületből is, senki se mert utána menni, hogy visszahívja.

- Nem tanácsos ilyenkor - magyarázta nekik a szelíd Csáky. - Ha megbőszül, olyan mint egy tigris; ha jó kedve van, olyan, mint egy bárány.

A tanácskozást nem lehetett folytatni.

- Várjuk meg, míg Zrínyi lehül - szolt az elnök. - Folytassuk tehát holnap.

Zrínyi haragos kivonulása feltűnően a többi termekben, mind betódultak a kaszinó fürge, kíváncsi alakjai.

- Was gibt's denn?

Különféleképpen tárgyalták Zrínyi viselkedését, felfortyanását.

- Nem érti a lovagiasság szabályait - nyafogta egy körteképű, vörösre duzzadt szemű uracs.

- Ez nem járja a kaszinóban! - tüzelt a másik a monoklijával hadonászva. - Er muss einen anständigen Ton annehmen.

- Sapristi, csak nem akarjátok Zrínyi Miklóst is diszkvalifikálni?

És nyilván még többet is fecsegték, csipkedtek volna, ha nincs ott a robosztus termetű, piros képű Csáky György, aki kíváncsian nézegetett embereket, tárgyakat, mert ma volt itt először, s mohón kérdezősködött mindenről.

- Kicsoda az az összevont szemöldökű úr a falon, aki, úgy látszik, mintha haragudnék rátok?

- Az a Stefi Széchenyi.

- Ki az?

- Eigentlich, egy Vas megyei nagybirtokos; a Béla papája.

- Mit csinált, hogy ide festették?

- Gott weiss was. Hagyta nekünk egy serleg és muszáj inni belőle.

Alapi ezalatt künn sétált a Kossuth Lajos utcában. A kis termetű, vézna urat, akinek azonfelül a ball váll-lapockája is ki volt növe, egykedvűen taszigálták erre-arra a járókelők, kik ezen jól locsolt utcában nyáron estefelé némelykor szinte megtorlódnak. De ő nem bánta. Annyi csuda tárult eléje a kirakatokban, hogy nem győzte bámulni. Különben is szerette a találmányokat. Fűrésző elméje nem pihent, míg a dolgok végére nem bukkant. A legprimitívebb iparcikkek órákra lebilincseltek, olyanok, amiket már senki se néz meg, mert készen találta, mikor született és természetesnek találja, hogy ezek vannak. De Alapit a dugóhúzó is bámulatba ejtette, hát még a gyufatartó a kanóccal; hát még a Halifax-korcsolyák. (Szent isten, mire való lehet

az?) Itt ez, ott az. Ezer meg ezer különös tárgy. Egy fehérnemű-kereskedésben vászonpáncél, két almanagyságú kidudorodással a mell tájékán. Mi a kő! Csak tán nem az asszonyok járnak most hadba? (De bizony ők viselnek ebben háborút a férfiak ellen.)

Szóval: telt az ideje, jól mulatott; néhány ismerőssel is találkoztán a szigetváriakból. Mindjárt a Gránátos utcánál szembe jött vele Nagy Kristóf vitéz, aki a szatócsnéval állt volt össze a múlt hónapban. Nem volt valami jó kedvében szegény Nagy Kristóf; nagyon lógott a bajusza. Apránkint aztán kivallogatta, hogy otthagyta az asszonyt, mert megundorodott tőle. Egyszer éjjel, azt mondja, hogy-hogynem, felébredt, gyertyát akart valami okból gyújtani, de nem lévén gyufája, a felesége ágyához botorkált, ahol mindig szokott lenni az éjjeli asztalkán gyújtó. Amint keresi a sötétben, egyszerre letaszít valamit, nagyot koppan, csörren a padlón. Gyufát gyújt és lehajol érte, hát, uramfia, egész testében összeborzad - az asszony állkapcsája volt. Pedig éppen a szép fehér fogai miatt szerettem bele - hajtogatta nagy keservesen a szegény Kristóf.

Még el sem bocsátá a nyavalyást, imhol a franciskánusok épületéből már egy másik ismerős lép ki: Vinnyói János, a káplán, tologatja a gömbölyű hasát.

- Megállj, barát! - kiáltá eléje Alapi. - Bizony már nem láttalak száz esztendeje. Botykánál vagy Dombóvárnál beszéltünk utoljára. Hát hogy vagy, barát, mit csinálsz?

Minden ügyét-baját ennek is kikérdezte apróra. (Ezért szerették Alapit az emberei.) Hát papnak mi baja eshetnék? A papnak van esze. Vinnyói bevette magát, mihelyt Pestre ért, a franciskánusokhoz s úgy él ott, saját bevallása szerint, mint a pók. Megtanult azóta kártyázni, s ha megunja magát a franciskánusoknál, átmegegy a pagátot kergetni Budára, az irgalmasokhoz. Ott is szívesen látják.

- Hát éppen semmit sem dolgozol, Joannes?

- Egy kicsit foglalkozom a tanüggyel. Egy kis kártyára valót az is hoz.

- A tanüggyel? No, és milyen módon?

- Verseket és történeteket dolgozok át a sacré-coeur-öknél a növendéklányok számára. Nagy költőket és írókat javítok át: Ovidiust, Petrarcat stb.

- Ne beszélj!

Alapi kételkedve nézett rá. Alapi ajkai körül különben is mindig ott játszott a maliciózus fanyar mosoly. De most talán indokolt is volt, mert a barátot ostoba fráternek tartották Szigetvárott, aki nec ideam habet a költészetről.

- Így sétálva is azt cselekszem - folytatta az egykori várkáplán -, éppen most javítottam át egy szép strófát.

Alapi kíváncsi volt, legott el kellett mondania Vinnyóinak a versezetet:

*Egy rózsaszálat kapott tőlem a babám,
De kedvesem haragszik, nem néze rám.
Mondám tehát: Add vissza a rózsát babám,
Hadd kopogtassak más lány ablakán.*

- Ez a strófa, uram, egy nagy költőbül való, akit ismernie kell az ifjúságnak, a neve nem jut eszembe, de nem lehet fiatal szemérmes lányok kezébe adni, hát ekképpen lészen fölékesítve az én szövegemben s élvezhetővé téve a zsenge leánypalántáknak:

*Egy pompás csontot kapott tőlem a kutyám,
De a kutya haragszik, nem néze rám;
Mondám tehát: Add vissza a csontot, kutyám,
Hadd kopogtassak más eb ablakán.*

- Hogy bírtad ilyen szépen kigondolni? - nevetett Alapi.

- Nem nehéz az, nagyságos uram - jegyzé meg önérzetesen a káplán. - Csak mindenütt kutyát kell tenni a fejér perszónák helyére.

E pillanatban egy kéz nehezedék az Alapi vállára. »Zrínyi«, szólt, őt a kéz súlyáról felismerve, és csak aztán fordult meg. Valóban Zrínyi volt, izgatottan, haragosan s ügyet sem vetve a várkáplánra, karján fogta Alapit.

- Gyere, gyere, sürgős beszélőnivalóm van veled.

Vonszolta sebesen, fűjva és a botjával csapkodva a levegőben, mintha kard lenne, a Korona-herceg utcán át a bank felé. Sokáig nem szólt semmit, de aztán mégse állhatta meg, elkezdte mindjárt ott az utcán:

- Hát mért nem mondtad meg azt nekem soha, Gáspár, hogy te nem haltál volt meg Szigetvár alatt!

- Hogy én nem haltam meg Szigetvár alatt? - ismétlé Alapi zavartan, révedezve...

- Mi az, Gáspár? Te megzavarodtál? Hát igaz?

- Nem tudom - dadogta Alapi s apró kék szemeit álmodozva, meredten szegzé Zrínyire. - Igaz lenne? Gyanít valamit, Miklós bátyám?

- Felolvasták a kaszinóban, a történelmekből, fóliánsokból.

- Mit?

- Hogy megmenekültél, hogy Kanizsa kapitánya voltál, aztán horvát bán voltál egy ideig Draskovics Gyurival együtt, azzal a szeplőssel.

- Istenemre, igaz! - ordíta fel Alapi, a homlokára ütve. - Hogy volt csak, hogy is volt... Hadd szedjem rendbe...

A Bécsi utcai járókelők mind megálltak, meg visszafordultak, ha odább mentek, annyira feltűnő volt a kis vézna ember viselkedése.

- Írják a könyvek - folytatá Zrínyi -, hogy egyszer, mint a horvát rendek seregeinek vezére, valami parasztkirályt fogtál el, valami Gubec Mátyást.

- Igen, igen; kerékbe törettem a zsványt. Mindenható az isten! Valóban úgy történt minden.

- De hát mért tagadtad el akkor, mért nem szóltál nekem?

- Nem tudhattam.

- Hogyan? Nem emlékeztél volna?

- Emlékeztem, bátyám, de azt hittem, valami álom, valami képzelődés nyugoz le, vagy másoktól régen hallott história nyomódott be emlékezetembe olyan élénken, mintha én magam lettem volna abban a szereplő. Gyakran megtörténik ez. Minden összefolyt előttem. Rémllett nekem, az igaz, hogy túléltem a szigetvári napot, de féltem, kinevetnek, ha előhozakodom vele. S aztán nem támadtunk-e fel együtt egy csoportban? Hihettem-e, hogy amit én álmodtam, az valóság is lehetne?

- Csakugyan megfoghatatlan: ha így van, miért támadtál fel akkor velünk?

- Igaz, bátya, a könyvek nem hazudnak; minden úgy történt; kidomborodnak immár előttem a részletek: Szigetvárrott a török kezébe kerültem, s felgyógyulásom után kiváltottak a rokonaim - igen, mert sokáig feküdtem, tizenhét sebet kaptam Szigetvár alatt.

- Tizenhét seb! A mennykőbe is! - szólt közbe Zrínyi. - Tizenhét vitézi seb bizonyosan úgy vétetik az égben, mint a hazáért elszenvedett halál. Értem most már, hogy köztünk támasztott fel a gondviselés.

Az előbb még ádáz haragban tomboló hős ellágyult és gyöngéden nyújtotta kezét Alapinak:

- Derék vitéz vagy, Gáspár öcsém. Hanem ezek a mostani *szattyán*-emberek meg akarnak enni, mert rossz modorod van, kellemetlenségeket mondasz nekik. Az ügyed nagyon rosszul áll a kaszinóban.

Alapi csak mosolygott, mint a gyermek, akinek fogalma sincs a veszélyről. Olyan évelődésformának vette az egészet körülbelül Zrínyi is. Úgy tűnt fel neki, mintha azzal ijesztgetnének valakit, hogy mindjárt lőnek egy bodzafapuskából.

Pedig igazán rosszul állott az Alapi-Perjéssy-affér. Csáky György, aki teljesen informáltatta magát, valóságosan hosszú orral jött be a bankba a kaszinóból: »Csinálni kellene nekünk is valamit a holnapi tárgyalásra, mert Perjéssy hívei mindenféle módon preparálják a hangulatot Alapi ellen a kaszinó tagjai közt.«

Többen együtt jöttek Csákyval a Zrínyi újkori barátai közül. Ezek is mind amellet voltak, hogy nem elég azt bizonyítani Alapiról, hogy derék, becsületes ember, mocsoktalan lovag, akár maga a híres Lancelot, mert itt a forma uralkodik. A forma és mindig csak a forma. A lényeg semmi, hanem a forma szent. A mostani emberek olyan lovagok, mint amilyenek madaraknak a kitömött madarak. Éppen nézegetett ma ilyeneket Alapi a kirakatokban. Ha szépen áll a csőrük, a tollazatuk, hát tökéletesek, az nem tesz semmit, hogy a belsejükben kóc van és nem vér, azért ők a forma szerint kifogástalanok. Vigyázatok, a formákkal ölik meg Alapit. Hát a formák ellen hasonlóan formákkal kell küzdeni, mert a formák embereinek csak megint a formák imponálnak. Jó lesz ennek folytán valami okos, szakértő emberrel tanácskozni, például Gajári Ödönnel vagy gróf Keglevich Istvánnal.

Csáky György tehát szót fogadott és nyomban felkereste Keglevichet, aki meghallgatván a tényállást, körülbelül tudta is már az összes részleteket, műértően fontolgatva tekintett végig a tényeken, mint egy finom szakács az elébe tett anyagokon, hogy mit lehetne azokból kihozni, aztán egyszerre vidáman csettentett a nyelvével:

- Nagyon egyszerű a kérdés. Azt kell mondani a holnapi tárgyaláson, hogy az Alapi esete a szerkesztővel teljesen abnormis és semmi szabály alá nem vonható.

- Miért?

Keglevich furfangosan nevetett.

- Mert Alapinál esetleges fizikai lehetetlenségek foroghatnak fenn, minden sértésért elégtételt vehetni.

- Hogyhogy?

- Tegyük fel, hogy Alapiról Pray, Istvánffy vagy Jászay, szóval: valamelyik olyan történetíró írta volna meg, hogy gazember, aki már kétszáz év előtt meghalt, hogyan vehetne most magának Alapi azokon szatiszfakciót? Hát nem volna az lehetetlen? S ami lehetetlen, az nem

diffamáló. Nos, ebből aztán egyenesen az következik, hogy Alapi abnormis személy. S ha abnormis, nem lehetnek rá kötelezők a normális szabályok és kódexek.

Csáky majd a bőréből ugrott ki örömeiben, s vitte haza nagy sebbel-lobbal a fifikus tanácsot.

A becsületbíró másnapra halasztott tárgyalásán csakugyan használt az argumentum. A Perjéssy-párti bírák meghökkentek. Ez bizony igaz. A kopasz koponya eleget izzadt (mert a kopasz becsületbíró vitte a szót), látszott rajta a kínlódás, de nem bírt semmi ellenargumentot kifacsarni. Az ilyen fejnél a mézskő is hamarabb ad szikrát. Igaz, vagy nem igaz, ők azért a felük felé szeretnék hajlítani az igazságot, mert ők bírák, s oda argumentáltak, felhózáván hetet-havat, hogy a felük mégsem tartozik megverekedni Alapival.

A másik Perjéssy-féle bíró megbetegedett az éjjel - tehát újjal kellett őt pótolni: báró Harkányi Frigyessel. Ez legalább szeretetreméltó ellenség (vagy bíró - mert mindegy), közbe-közbe vidám adomákat szótt.

- Ezeket már hallottam - jegyzé meg Zrínyi.

- Hol? Kitől? - kérdé Harkányi röstelkedve.

- Még csáktornyai lakos koromban az ottani plébánostól.

A becsületbíró gonoszul mosolygott a régi adomákon, de Zrínyi gavallérosan viszonzta egy újjal:

- Olyan világ van itt tiköztetek - mondá kedélyesen, a tárgyalás argumentumaira célozva -, mint az én gyermekkoromban volt Ferdinánd és János alatt: Ferdinánd is nevezett ki a megyembe, Somogyba, főispánt, Szapolyai is. A Ferdinánd főispánja is megyegyűlést hívott össze Kaposvárra és megalakította a tisztikart: alispánt, szolgabírákat, községi bírót, nemkülönben a Jánosé is. Mármost aztán egy-egy faluban az egyik ember a Szapolyai hívének mondotta magát, a szomszédja ellenben már a Ferdinánd pártján volt és így tovább. Ha két különböző párton voltak Péter és Pál és ha összepereltek, hát egyik is a maga szolgabírájához vitte a panaszát, a másik is. Volt ebből nagy hercehurca. Ha pedig egy párton voltak és elmentek, teszem azt, a Szapolyai-párti bírónak, hát amelyik elvesztette a pörét, legott átpártolt Ferdinándhoz, ahol aztán okvetlenül megnyerte a Ferdinánd-párti bírónál. Ezért tűnök ti fel nekem olyan nagyon ismerősöknek. Mintha már találkoztam volna az igazságaitokkal valahol.

Hosszas vita után végre az elnök, a katonaviselt fehér aggastyán, az Alapiék argumentumainak adott igazat, s meghozatott a határozat, hogy báró Perjéssy elégtételt tartozik adni Alapi Gáspárnak.

Nagy érdeklődést keltett a fashionable körökben a párbaj híre. Egyébiránt mindenütt. Hogyne az ördögbe! Párbaj egy exholtal! Egy Zrínyi korabeli vitézzel. Aki különben úgy néz ki, mint egy beteg macska, vagy mint egy egészséges szabólegény. (Kricsi's Worte.) Ah, a Perjéssy, a kedves Miska báró. Irigylendő egy miskaság! (Auch Kricsi's Witz.) Mondieu, milyen rekord! Megvagdalni egy reneszánszkorabeli lovagot, egy afféle Bouillon Gottfriedet en miniature.

A nevezetes esemény minden mozzanata reprodukáltatott a lapokban. Ezek a papír-orgazdák szeretik a vért. Nagy farizeusok. Ha meglátják a vért, lármáznak, szörnyűködnek, közé keverik könnyeiket és tintájukat, de szeretik, kimondhatatlanul szeretik a vért - a másokét.

És a Belzebub segíti őket. Nagy szenzációt tologatott eléjük.

A párbaj, mely egy vívóteremben történt, könnyű sértés lévén, kardra ment, első vérré. Senki se gondolt szerencsétlenségre. A Miska báró már két év előtt megkapta a »bajnok« címet az Atlétikai Klubtól, hát nem csirke; - Alapi is tudja a módját, ha el nem felejtette, hát egy pár bravúrsuhintást mutatnak és végzik valami szerény karcollással.

A felek kiálltak, s Alapi csak játszott egy darabig a kis báróval, még hátrált is, aztán mintha egyszerre megunt volna, hogy elég volt már, bizonyos vehemenciával csillant meg kezében a penge sajtyszerű cikázással, amit, állítólag, egy arabstul tanult háromszáz és néhány esztendő előtt.

Egyetlen könnyed vágással, annyi grace-szal, mint mikor egy almát akar valaki elegánsan kettészelni, a bal halántéktól kezdődve, végig a bal szemén, a szájpadráson, széthasította Perjéssy koponyáját, úgy, hogy megnyílt a belseje, mint egy bibliotéka, a szeme pedig kifutott, s az irtóztatós vágás, el nem végződhetvén a koponyán, utat hasított magának be mélyen a vállpercébe és ott átvágta az életeret. Élő emberek sohase láttak ilyet. A Toldi Miklós ereje lakott ennek a vézna embernek a sovány karjaiban.

- Ide, Farkas! Hamar, Farkas! - rohantak az orvosok a szivacsokkal, tapaszaikkal, tűikkel.

Alapi Gáspár ellenben leereszté a kardját nyugodtan és csendesén, a Perjéssy segédei felé fordult:

- Manu propria - mondá az ő szatirikus fanyar mosolyával. - Reménylem, elismerik most már az urak, hogy az *igazi* Alapi Gáspár vagyok, de Nagykemlék.

Azok szótlánul, megüvegesedett szemekkel néztek rá, mint egy természetfölötti szörnyetegre.

Az orvosok mindent megtettek, amit lehetett, de nem volt mentség: az elvérzést nem lehetett megakadályozni, és az előhívott mentők már csak holttestet találtak.

Volt nagy megrökönyödés a városban. Az eset híre elterjedt, mint a futótűz, egy óra múlva már a kis bogárhátú házakban is beszéltek, a Gellért alján és a távol Zuglóban fákat nyesegető napszámosok közt folyt a szó:

- Megint bomlanak a nagyurak. Egyet leöltek maguk közül.

- Ostoba mulatság. Mikor vadaskertjük van és ölhetnének őzet is vagy szarvast.

Bent a város közepén, a Korona utcában pedig csoportokban álltak ki a boltajtók elé az incifinci varrolányok, élőrózsák a művirágok között, s sóhajtozva emlegették:

- Pedig, istenem, de szép fiú volt!

A hordárok rikácsolva árulták a lapok rendkívüli kiadásait: »Halálos kimenetelű kardpárbaj!« A Nemzeti Kaszinó épületére kitűzték a gyászlobogót. A képviselőház folyosójára dr. Rosenberg Gyula hozta meg a hírt, s ott mindjárt azt kezdték firtatni, hogy mit hagyott itt a halott; s minthogy nem volt egyéb, csak egy vadászeb-idomító szövetkezetnek elnöke, azt találgatták, hogy kit lehetne a helyére tenni. Mint minden megüresedett hivatalnál a világon, itt is mindjárt mindenkinek Hieronymi Károly volt az első gondolata - csak azután ágaztak szét a jóakaratok kevésbé tekintélyes egyéniségek közt.

A részvét a temetés napjáig (szombaton délután volt a Perjéssy temetése) óriási módon felcsigáztatott, részint a lapok cikkei által - melyekből csak néhány címet kell fölemlíteni: »Középkori brutalitás«, »A holt vitéz suhintása«, »Egy horvát Holubár« - részint azon megható részletek miatt, melyek kolportáltattak. A halál különben is nagyítóüveget visel, s ha hirtelen visz el valakit, a nagy sietésben rendesen ott felejtí.

Ez az üveg szépnek, okosnak, felülmúlhatatlannak mutatja az elköltözöttet. Lángész volt, gavallér volt. A szívek húrjait megrezegetti egy fájó gondolat, s egy kis keserűség támad nyomában. A halott igazsága erősebb, mint az élőé - az ő örökre becsukott szemeiből világosabban látszik az őszintesége. Egyébiránt az összes emberi hazugságok közül ez a legszebb.

Száz és száz koszorú borította el a koporsót, s óriási tömeg kísérte ki a temetőbe; rokonai, menyasszonya, a kaszinó urai és az utcák dologtalan népei. Ez a csőcselék. Ez a ronda nép. Ki adna ennek a véleményére valamit. És mégis ez a legnagyobb pompa. Nagy pályák, nagy ambíciók, ragyogó életutak betetőzése. - Ez, amit pénzzel nem lehet megvenni. Hogy megindulnak anyókák, csizmadia-inasok, facér pincérek és székálló legények. A pálinkasöntések mellől, amerre a menet megy, előkullognak a vén napszámosok, és ők is mennek a hömpölygő néppárral; kimenőt vesznek a szolgálók és szakácsnők, hasonlóan belevegyülve a kavargó embertömegbe, hol egy-egy mondás, szinte szikra, égeti, izgatja, háborítja a fogékonyakat.

- Bizony nem jó, nem szép, hogy a hajdani magyarok ölni kezdik a mostaniakat.

Megy-megy a tömeg lassan, ünnepélyesen a koporsó után, mintha az övé lenne. Ez alacsony, máskor közömbös rétegeket áthatja egy homályos érzés, egy sejtelem, több, egy tudás, hogy most *történik valami*.

És aztán? Aztán elmúlik a temetés, bekaparták a halottat, egy púppal több púp van a földön, s egy evővel kevesebb itt fõnn; egy evővel, egy parancsolóval vagy egy szolgálóval. De az mindegy.

A nagy urak hazaoszlanak, a síró menyasszony elájul, a szülők zokognak, a csőcselék pedig elérzékenyül ezeken - a közhangulatot beszívja, mint az itatóspapiros a zsírt. Ezzel a közhangulattal aztán odacsoportosul a Zrínyi-féle bank elé és elkezd a tüntetéseket.

- Abcúg Alapi! Abcúg Zrínyi!

Jó szerencse, hogy nem alszik a gondviselés. A rendőrség ott toppan és szétkergeti őket.

MÁSODIK RÉSZ

VII. A POÉZIS

Szarkák! Ti csacsogó, kedves jószágok, röpjületek ma a Zöldfa utca egy házára, ahol a Rózerék laknak. Láttatok már valaha kéményt olyan vidáman füstölni, láttatok már embert olyan kevélyen lépegetni haza a templomból, mint Rózer urat? Meg-megáll útközben nyájasan beszélgetni egy-egy ismerőssel, de nem sokáig, csak egy vagy két percig, ameddig elmondhatja: »De, jaj, sietnem kell haza, mert gróf Zrínyi Miklóst várom ebédre.«

És már a hét elején kezdődött a nagy boldogsága, az övé, meg a Rózer-mamáé. Összekombinálni az ebédet, scampikat rendelni Fiuméből, kaviárt Orsováról, sajtot Fogarasról, fehér cipót Rimaszombatáról, szőlőt Velencéből. Aztán volt egy nagy gourmand ismerőse, egy bonvivant porosz hercegnek az ex-segédtszije, egy nyugalmazott vén féreg, aki mindent megkóstolt, ami jó van a világon. Őt is fölhajkurászta Rózer úr valahol a Nagymező utcában és az italneműek iránt tudakozódott, kérdezvén őt kerülgető úton, hogy mit tart a legurasabb italnak.

- Az igen relatív dolog - mondá, a szájával csettentgetve, lovag Schmitt. - Atyám, néhai lovag Ulrich Schmitt, egy csésze teát készített egy nap Szeuzben, barátjának: Sir Ralp Abercambrenek, aki az angol sereget vezette a franciák Egyiptomból való kiszorítására. Atyám leleményes fickó volt, Rózer úr. A csésze teához a Gangesből, a Themséből és Nílusból szerzett egy-egy kis vizet az onnan jött és ott horgonyzó hajókról, s ezek közé ausztráliai kókuszdiót és amerikai nádmézket kevert - úgyhogy mind az öt világrész képviselve volt a csészében. Biztosítom önt, uram, hogy a tea nem volt jobb bármely más teánál, de Sir Abercambre bizonyára nagy élvezettel szürcsölte azt.

Még sok csudálatos italról és folyadékról emlékezett meg Schmitt kapitány, míg végre megállapodtak a Pommerysecben, a Rothschild-Moutonban és a Chablyban. Egy kis tokaji persze szintén nem árt. De bármennyit fáradt is Rózer úr és Rózerné asszony, mindent bőven kárpótolt azon perc édessége, midőn Georges belépett a szalonba és az összegyűlt vendégek nagy meglepetésére (mert Rózerék az effektus nagyságára dolgozván, csak éppen ezeknek nem árulták el a nagy titkot) jelentés méltóságteljes ünnepélyességgel:

- Gróf Zrínyi Miklós és Juranics Lőrinc urak.

- Ah! - röppent el minden ajkon. A szép Bobor ezredesné halkán felsikoltott, forró és piros lett a képe, mint a láng. Rózer mama ijedten kapott a frizurájához, s mint valamikor hajadon korában, megnyálazván ujjait, azokkal egyengeté simára. Georges egy igen szigorú pillantást vetett rá. Rózer kirohant a vendégek eleibe, mint egy bolond. A szegény kis Anna pedig, akire senki se figyelt, olyan fehér lett, mint a fal.

- Isten hozta! Oh, isten hozta!

Maga az ezredes is glédába állott, mintha egy Feldzeugmeister beléptét várná.

De hát hiszen éppen az volt a Zrínyi egyéniségének varázsa, ha belépett valahova, hogy úgy tűnt fel, mintha mindig ott lett volna. Rokonszenves volt, szinte enivaló. Könnyed, fiatalos mozdulatokkal. Oly egyszerű, és mégis látszott rajta a nagy úr, az oligarcha.

- No, hát eljöttem - mondá, kordialisan nevetve és a Rózer úr kezét megrázva még odakünn -, és ha jó lesz az ebéd, akkor megcsináljuk a szerződést a házra.

Rózer úr arca sugárzott.

- Oh, ne is tessék említeni... Ne is tessék. Kinevetnének, ha megtudnák. Oh, nagy szerencse, nagy szerencse. Hát hiszen majd megegyezünk. Mindenesetre megegyezünk. Csak ne tessék említeni.

Olyan zavarban volt, nem hogy a vendégeit eresztene elől, maga futott be előre, mint egy uszár, s nagy szemöldeit jelentőségteljesen mozgatva, hangosan kiáltá a lányoknak (ugyanis ott volt a Sartory Pál két kisasszonya is).

- No, jön ám egy szép fiatalember! Hm.

Már ott is volt a szép fiatalember, Juranics, s maga is hallotta a Rózer úr felkiáltását. Zrínyi a háziasszonynak mondott néhány udvarias szót, a szegény teremtés nem tudta mit tegyen; keresztül-kasul futkosott a székek közt, hogy melyik a legszebb, legérdemesebb (notabene egyforma sárgaselyem székek voltak a szalonban), aztán felkapván egyet, fölemelte és megfújta, a kendőjével lecsapkodta róla a port, pedig nem is volt poros, s úgy vitte Zrínyinek, hogy ülésel kínálja.

Ennyi idő éppen elég volt, hogy Zrínyi és Juranics megismerkedjenek mindenkivel. Bobor ezredessel is. Zrínyi melegen rázta meg a kezét, ő is eltanult már egy-két újkori frázist, fölvelt egy kis mázt.

- Sok szépet hallottam vitéz tetteiről - szólt nyájasan.

Mire a goromba öreg ezredes boldogan pirult el, s meghajtván fejét, nagynehezen mondta:

- Én is az önéiről.

De a bámulat fogta el, látván, hogy Zrínyi Miklós egyenesen a feleségéhez tart, s mint régi ismerősök kezdenek társalogni. Mordizom adta! hogy lehet ez? A zöldszemű szörny kombinálásra ösztökélte. Nem valami fiatalkori ismeretség? Eh, hiszen Zrínyi háromszáz év előtt élt. Mariska pedig csak harmincnégy éves. De mégis ismerik egymást. Ez tény, ez látnivaló. Megfoghatatlan valami.

Iparkodott is legott a közelükbe férni, hogy miről beszélnek, mert eddig csak egy pár szó ütötte meg a fülét messziről:

- Mily meglepetés! Hogy jut ide? - kérde a szép ezredesné és szeme, arca szikrázott, még a rőt haja is szikrákat látszott hányni.

- Mert most már én vesztettem el valamit - felelte Zrínyi kedélyesen.

- No, ugyan mit? - s az asszony negédesen vetette hátra fejét.

- Találja ki.

- Miért nem mondja inkább, hogy találjam meg?

És hamisan lesütötte a szemeit.

- Hiszen mondanám én - nevetett Zrínyi -, de...

- Hiszen találnám én - nevetett vissza a szép asszony -, de...

- Eh, csak ez a sok »de« ne volna, ezek az útonálló zshiványok, akik akadályoznak, kifosztanak...

- Az enyém nem zshivány - incselkedett az ezredesné, a narancsszín kesztyűivel legyezgetve magát kacéran. - Az enyém csak egy kövér kanonok, aki azzal rémítget, hogy nagyon le kellene hajolni.

- Az ördög vigye ezt a kanonokot, rám nézve ötisztelendősége mégiscsak útonálló.

Különös párbeszéd volt, senki sem értette a magját, de mégis azt a benyomást tette, mint két damaszkuszi kardpenge, amelyik a másiktól ad szikrát.

Zrínyi elemében volt. Harún ar Rasídnek képzelte magát, aki Dzsafár vezírrel kalandon van Bagdad egyik külvárosában. Egyszerre megfordult, éppen mire odaért az ezredes, s észrevévén, hogy Juranics Lőrinc már ráakadt a zugligeti kisleányra, maga is odalépett Rózer Annához s megcsipkedte arcát, öreg bácsi módjára:

- Derék Juranicsom csak mindég megérzi, hol vár rá a legnagyobb veszedelem.

Anna arca lángba borult, lett fehér rózsából piros rózsa.

- Sokat búsult a fiú maga után.

Anna lehunyta a szemeit, hosszú pillái mint selyemrojtok rezegtek édes arcán.

- Ah, istenem! kicsúfolnak - rebegte.

- A holtak nem hazudnak, szép kishúgom.

Aztán sorba vette a vendégeket, mindenkivel váltott néhány szót. Sartory Pálnak, aki már régi ismerőse, elmagyarázta, hogy a régi Pest hogyan nézett ki (az öreg Sartory, mint egy kovácsműhelybeli fűjtató, folyton sóhajtozott ama régi Pest után), majd Wladával, a doktossal diskurált és Schmitt kapitánnyal, aki szintén jelen volt. De mindez csak percekig tartott, mert Georges jelentette, hogy tálalva van, mire az ebédlőbe mentek a vendégek és helyet foglaltak. Az asztalfőn az ezredesné ült, jobbfelől mellette Zrínyi, balfelől a háziasszony, mellette Bobor ezredes, aztán vegyesen tarkítva az elhalt Rózer-gyerekek keresztmamái és a férfiak, Schmitt kapitány, Sartory Pál és dr. Wlada; míg ellenben Juranics a házikisasszony és az egyik Sartory-leány, a Zsófi közé került.

Az ezredesné piciny lába mindjárt a leves után a Zrínyi lábára talált valahogy rátévedni, amely tévedés aztán egész a sajtig permanenciában maradt, és Szigetvár hős védője igen örült, hogy ez a szokás még ki nem veszett. Csak nemrég is (egy évvel a szigetvári veszedelem előtt) ezzel a selymasággal töltötte idejét egy nagy ebéden, Pozsonyban, Salm grófnál, a Kanizsai Orsolya lábacskaival. Vannak hát halhatatlan szokások. Az emberiség csak a magas régiókban, a felületen módosul, a napfénynél, ahol látják, de örökké változatlan marad, ahol nem látják - az asztal alatt.

De még sok esemény vár ránk, nem időzhetünk bőven az ebéd leírásánál, melyről sokat fognak pedig beszélni Sartoryék és az elhalt gyerekek keresztszülői. Az tény, hogy minden jó volt; a menü tökéletes, a tálalás szédítő gyors, akárcsak a királynál. Zrínyi hangulata egyre emelkedett, meg tudott az ott nyerni egy pár szóval minden embert, de különösen Bobor ezredest, akivel vis-à-vis ülven, sokat diskurált.

- Milyen csatákban vett ön részt, ezredes?

- Ott voltam Sadvánál, uram.

- Nos, és mi lett önökkel?

- Megverték, meghátráltunk.

- Csudálom, hogy ilyesmi megtörténhetett, ha ön is ott volt.

Bobor kevélyen pödörgette ősz bajuszát.

- Teringettét, magam se értem a dolgot. De egy ember csak egy ember, uram.

Bobor ezredes az ebéd végén a kávénál kijelentette, hogy I. Napóleon után Zrínyi Miklóst tartja a legkülönb embernek, s aki ezt kétségbe meri vonni, azt két egyenlő darabra vágja. S ezzel szétnézett vérbeborult szemekkel a társaságban, mint egy felbőszült oroszlán, mert ha bort kóstolt, rabiátus lett.

A pompás borok különben mindenkire megtették hatásukat. Juranics régi magyar nótákat énekelt, melyek rendkívül tetszettek. Rózer Anna álmatagon hallgatta, hátradülve kissé egy fotőjben, és nézte, nézte, egyre nézte ölébe eresztett jobbkeze ujján a kis mélyedést, amit egy gyűrű viselése okozott. Egy kis zöld topázgyűrű, ami most nincs ott, pedig még ott volt azelőtt. Nem álom-e, hogy nincs ott? Nézi, nézi és nem álom. Valaki megfogta a kezét az ebéd alatt és a régi idők udvarlási módja szerint lehúzta nagyügyesen a szegény kis topázgyűrűt. Mégiscsak nem szép attól a valakitől.

Wlada doktor hasonlóan el volt ragadtatva a Juranics hangja által, s elfogván a sürgő-forgó Rózeréket, lelkesen szedte szavakba kitörő érzelmeit.

- Milyen koloritja van! Gyönyörű dolgok. Szeretném tudni, hol lehet ilyesmit élvezni. Dalokat, melyeken a dédapánk nagyapja érzelt. Királyoknak való multság! Gratulálok az önök ebédjéhez, Rózer úr és asszonyság! Én már hercegeknél is ebédeltem - de az mind schmarn.

Rózeréket ugyan kár volt villanyozni, Dunába vizet csurgatni; most se bírtak már a kevélységükkel, majdnem szétrepesztette őket.

- Doktor, doktor - sugdosta Rózerné -, ennek a Juranicsnak tetszik az Anna. Az én szemem nem csal, doktor, azért, hogy ostoba asszony vagyok. Ez az ember bomlik az Annánk után.

- És kiféle, miféle ez a Jurasics? - vágott közbe Rózer úr.

- Nagy úr, horvát főnemes; bánok, főispánok véréből való. Várai voltak az őseinek, neki is - de most persze semmije sincs.

Rózer önérzetesen ütögette a mellét.

- Van nekem. Hm.

Csak még fokozta a Rózerék boldogságát, hogy odakünn az előszobában egy pár újságíró jelentkezett, akik részleteket óhajtottak tudni a mai ebédéről, és kérték Rózer urat, hogy diktálja, mi mindent beszélt Zrínyi az ebédnél. Nem mondott-e valami anekdotát a régi világból? Vagy valami kritikus megjegyzést a mai viszonyokról?

- Ah, istenem! - mondá Rózer úr és a szeme villogott, mint két karbunkulus. - Mennyit beszélt ő nálunk! De nem emlékszem, uraim. Oly rossz memóriám van. Tele van növénynevekkel. Tetszik tudni, még patikus koromból. Mert kicsiből vertem fel magam és nem szégyenlem elmondani. Ah, mennyit beszélt. De az átkozott növénynevek miatt semmi se fér már a fejembe. Hanem a feleségem, az nagy talentum az ilyenekre.

S ezzel kinyitván a szalonajtót, bekiáltott, hogy mindenki hallja:

- Kriska, Kriska, gyere ki fiam. Itt vannak az újságírók. Írni akarnak a mai ebédünkről!

Kriska asszony kitipegett-kitopogott, mint egy szaladó kacska, fekete főkötője lefityegő csipkái libegtek-lobogtak, csapkolódtak jobbra-balra. No, ő aztán beszélt is annyit az újságíróknak, hogy tízhasábot is tele lehetne vele írni, a szívükre kötvén kétszer-háromszor:

- Ki ne felejték, lelkem, a befőttem. Nagyon tetszett neki a befőttem. Azt mondta a befőttemre, hogy az anyja házánál sem evett olyat. Pedig az anyja, bizonyos Karlovics Ilona két országban volt - azt mondja - híres gazdasszony.

E nagy örömmáorban csak egy bántotta Rózerékat, hogy az egész világnak meg nem mutathatják magukat. De hátha erről is lehetne segíteni? Ha például Wlada doktor egy kis sétakocsizást ajánlana a ligetben egészségi okokból. Nosza, rá kell a doktort beszélni.

Wlada kötélnek állt és csakugyan nyélbe ütötte a kocsikázás tervét, csak éppen Bobor ezredes ellenkezett, mondván, hogy egy kis »post kaffanum« (a kávé utáni borozgatás) többet ér minden friss levegőnél az egészségre. A ravasz doktor ezen is segített.

- Tudja, mit, ezredesem, üljünk mi ketten egy kocsiba, én majd hozok a kabátom alatt egy palack pezsgőt, a zsebemben két poharat, s künn, az isten szabad ege alatt, valahol a Zuglóban, koccintunk egyet.

Isten neki. Ez már nem rossz idea. Így nem forogván fönn többé semmi akadály, kocsikat hoztattak, s egész karaván indult útnak. A családi batárban Rózer-mama a leányával, az előülésen Juranics, a másik kocsiban Zrínyi Miklós az ezredesnével, a harmadikban Rózer úr keresztleányaival, a Sartory-kisasszonyokkal, a negyedikben Wlada doktor az ezredessel. Az öreg Sartory és Schmitt kapitány otthon maradtak dominózni.

Oly örült kavargás, dübörgés, hömpölygés volt a ligetben, amilyen nyári vasárnap este szokott lenni. Az alkonyodó nap széthintette utolsó fényét, mintha csurgatott arany lenne, a fákra, a füvekre, és ott játszott, ugrált a nagy szökőkút vízkévéjében, kimelegítette az ezredesné arcát, olyan színe lett, mint egy nagyon szép érett baracké, bekandikált a Rózerék batárjába, és az Annácska perkálszoknyáján, a szélétől végig a térdén, egy arany pántlikát feszített ki, megcsiklandozta egy kicsit a karját, mely a piros ernyő alatt egy királygomba hófehér gyökének látszott. Ugyanegy időben felkereste a doktor Wlada fiákerjét is és hamarosan megforralta hév sugaraival a pezsgőjüket (most már akár megihatja), s mint aki minden dolgát jól végezte, egyszerre lebukott, eltűnt, mintha színházi süllyesztő volna alatta.

Hús szellő kezdett lengedezni, édes balszam. Egy-két fordulás után a köröndben Rózer-mama kiszállást vezényelt és egy kis gyalogsétát ajánlott a fák között.

Személyeink csakhamar elvegyültek párosával a néptömegben. Sok ember, sok ismeretlen ember szinte magány. Egyedül bolyongtak Zrínyi és a szép ezredesné, Juranics és a kis Anna. Hogy mit beszéltek? Isten tudja. A levegőről is beszéltek. Egy-egy kakaduformájú női kalapot megbíráltak. Nézték az eget és az úszó felhőket (különösen a kis Anna nézte sokat), valami a fák susogásából is beleszármazott a gondolataikba, meg az útszéli virággruppokból... Aztán eljutottak ahhoz az öreg sírhoz is, amely már nem is sír, hanem csak egy kő, egyetlen szomorú szóval: a »Fuit«-tal.

Vajon milyen ember volt az, aki ott fekszik? Már a nevét sem tudják. Pedig azt mondják, ő ajándékozta a ligetet a városnak. Minek? Ha most felkelne, egyetlen embert sem ismerne a világon.

- Nini, nini, nézze csak, egy parányi lámpa ég a sírján.

- Egy szentjánosbogár - mosolygott Juranics, lehajolt és fölvette.

Anna még sohasem látott olyat. Szinte bántotta, hogy csalódott. Olyan szép lenne az, ha az istenke gyújtott volna lámpát annak a jó embernek, aki ezt a nagy kertet a városnak ajándékozta.

- Mutassa csak!

Juranics odaadta neki, de a kisleány megijedt tőle és elcsapta.

- Ejnye, Anna kisasszony! - incselkedett vele Juranics - hát maga így bánik az én bogaraimmal! Most már csakugyan nem adom vissza a gyűrűjét.

- Ugyan, adja vissza!

- Adja vissza maga is az én bogaramat.

- Várja meg, míg egy másikat találok...

- Maga is várja meg, míg egy másik gyűrűt hozok érte.

Ezen a témán folyt a sok együgyű beszéd, de szebb volt az a világ legnagyobb bölcseinek a vitatkozásánál, és a kigyúló csillagok az égen hamiskásan hunyorgattak hozzá.

Mondanom se kell tán, hogy Zrínyi egészen másképp és másról beszélgetett Bobornéval, ezzel a ravasz, kívánatos asszonnyal, aki ugyancsak meg nem ijedt volna a szentjánosbogártól - de úgy tetszett Zrínyinek, egyébtől sem -, és igen közömbösen vette volna a hunyorgató csillagokat. A göncölszekéren végre is nem lehet kucsírozni és a fiastyúkot se lehet feladni az asztalra.

De hát ahogy volt, úgy volt. (Tilos a magánbecsületet érinteni.) A szép vasárnap délutánnak egyszer csak mégis vége szakadt. Visszakocsiztak Rózerékhez, ott Zrínyi elbúcsúzott s egy revans-ebédre hívta meg Rózeréket a kaszinóba. Majd, mintha csak úgy ötletszerűleg történnék, hogy éppen megpillantotta Bobort, odaszólt hozzá:

- Nagyon megtisztelne, ezredes, ha ön se vetne meg egy régi világból származó katonát.

Az ezredes hajlongott és mosolygott. (Rettenetes volt, ha mosolygott.)

- Tartom szerencsémnek! - pattogta vezénylő hangon, mintha egy szakasz előtt kiáltaná ki.

A revans-ebéd is nagyszerű volt, és mikor Rózerék a kitűzött napon a kaszinóba hajtottak, Krisztina asszony szíve repesett és kétszeres sebességgel dobogott.

- Ki hitte volna, János, hogy mi valaha itt ebédelünk.

De Rózer úr már akkor nyakig benne volt a nagyzási hóbertban. Ő már nem is csudálkozott.

- A világnak forognia kell, Krisztina. Az ördögbe is, forognia kell. S ami a Harruckernekkel megtörtént, az megeshetik a Rózerekkel is.

Az ezredesék szintén ott voltak - de ez nem ment oly simán. Az ezredesnek új waffenrockra volt szüksége s következésképp új kölcsönre.

- Segíts ki a zavarból, Rózer, ha már belehoztál ilyen slamasztikába. Kötelességed, Rózer. Becsületbeli kötelességed. Úri emberhez való eljárás.

A miliő, a jó pezsgő, a hangulat, ami e fényes helyen előmlött, a szolgák alázatos arca, meg-görnyedt tartása, a szőnyegek színe, a tányérok cirádái, a rokokó-székek és díványok és minden egyéb úgy felvillanyozta Bobort, hogy a végén mágnásnak képzelte magát, és ő is meghívta a társaságot egy ebédre szerény házához - amire ijedten esett ki a Rózer úr kezéből a villa és a fejét csóválta.

- Ugyan, Károly, Károly!

Az ezredes dühbe jött.

- Engem akarsz te dirigálni?! Mordizom adta! Ne izélj, Rózer, mert megharagszom. Hát nem azt tehetem én, amit akarok? Hát nincs Magyarország szabadság? Mordizom adta!

Rózer úr elhallgatott, és a Bobor-féle ebéd is elkövetkezett az idők rendjén, persze megint egy új kölcsön útján.

De mindez hasznos befektetés volt, mert minden ebéd új ebédek kölykezett, és minden új ebéd új látogatásokat tett szükségessé, úgy, hogy mire bekövetkezett a tél, az e fejezetben bemutatott személyek úgyszólván nélkülözhetetlenekké váltak egymásra nézve. Zrínyi az estéit többnyire az ezredeséknél töltötte, néha a színházba mentek együtt. A városnegyedben különös gyanú keletkezett, s az utcabeli boltokban, ahova az öreg ezredes betévedt vásárolni egyet-mást, a kereskedősegédek mindig összemosolyogtak a háta mögött, s mikor az utcán végigment ingatag, de mégis peckes lépteivel, vihogva mondták:

- Ott megy az öreg agancsos!

Maga az ezredes azonban, ha valahol célzást ejtettek a Zrínyi sűrű látogatásaira s pajzánul hozzátették: »Jó lesz vigyázni a szép asszonyra, óbester úr«, ravaszul mosolygott befelé és így szólt:

- Ostobaság, mordizom adta! Két vén katona húz egymáshoz: Bobor Károly és gróf Zrínyi Miklós. Két vén katona. Ez az egész. A vén katona még tud vigyázni, mordizom adta, tud vigyázni - de a vén katona nem tud már ostromolni. S itt van a kutya eltemetve. Az egyik vén katona azt csinálja, amit tud (s itt a saját mellére ütött), a másik vén katona azt csinálja, amit nem tud. És ez az egész.

Tényleg nagyon vigyázott az öreg. Az ezredesné sohasem lehetett egyedül találni, és igen nehéz volt vele egy-egy bizalmas szót váltani. Éppen az ingerelte talán Zrínyit és szította lánggá a kicsiny szikrát.

Még a legjobban mulathatott az asszonnyal, ahol esetleg mások foglalták el a férjét, idegen helyeken, Rózeréknál, vagy saját magánál, mert a bank megvásárolván a Rózer-féle Nádor utcai palotát, a tél elején odaköltözött Zrínyi és ott igazán fejedelmi háztartást vitt. Radován diák volt betanítva, hogy az ezredest kezelje. Rendesen disputált vele vagy itatta; - ezt a két mulatságot kedvelte legjobban.

Farsang után még eggyel szaporodtak az intim házak, ahová mindnyájan eljártak. Sőt az ezredesné ott néha egyedül is megjelent. Ugyanis Juranics Lőrinc tett szert külön háztartásra. Advent első vasárnapján megkérte a Rózer Anna kezét és nem kapott kosarat. Nagy fénnel tartották meg az esküvőt a farsangon. Zrínyi volt a násznagy, Boborné a nászasszony, s az egész szigetvári őrseg ott táncolt a lakodalmon, mert hivatalosak lévén, összesereglettek a vidám napra az ország minden részéből. Még Alapi Gáspár uram is olyan kedvre szottyant, hogy amit életében nem tett, egy csárdást aprózott el Rózer-mamával. Patacsics pediglen, úgy hajnal táján, csupa duhajkodásból, a fogai közé vette a cigányprímást a nadrágszíjánál fogva, úgy kellett muzsikálnia a nyavalyásnak, mialatt ő, Kinizsi Pál uram módjára, táncolt és bokázott vele a nótáján.

VIII. AZ ÖNKÉNTES DETEKTÍV

Budapest az epidemiák városa. (Hiába rázza a fejét tisztelt Sartory Pál úr.) Nemcsak hogy idelátogat minden ragályos betegség: tifusz, pestis, kolera, nátha és nem tudom mi, hanem a szembetegségek is bizonyos epidemikus jelleggel lépnek fel. Ha a párbajok áramlata kezd jönni, akkor egyszerre csak összevész mindenki mindenkivel, s amerre a szem lát, mindenütt kettésével lépkedő férfialakokon pihenhet, kik qua szekundánsok járnak nagy gesztusok közt az utcán. S az emberek felismerik az arcvonásaikról, mi járatban lehetnek; kitérnek nekik, mint a minisztránsokkal a haldokló emberhez siető papnak. Ha az öngyilkosság áramlata jön, akkor egyszerre csak kezdik az emberek föbe lőni magukat tömegesen, szinte minden ok nélkül. És ez ellen hiába cikk és tárca. Ami egyszer passzió, hát passzió. A levegő fejleszt ki bizonyos hajlamokat, lázakat. Hogyan? Miért? Senki sem tudja. Úgy van - mert úgy van. Egyszer például minden ember elkezd a Gerbeaudhoz járni és valóságosan verekszenek a székekért; a következő évadban meg már senki sem megy a Gerbeaudhoz - pedig, esetleg, jobb a konyhája. Ez mind epidemia.

A tavasszal pedig mi történt! A lapokban igen gyakran lehetett olvasni eltűnt emberekről, akiket a család keresett, de meg nem talált se élve, se halva. Eltűnt egy Trencsén megyei fakeskedő, aki két napra lejött Pestre. Most nyoma veszett. Kevéssel rá egy idevaló bankár tűnt el csudálatos módon, mintha a föld nyelte volna el. Hasztalan kutatott utána család, rendőrség. Aztán eltűnt egy ügyvéd. Azt nem is igen keresték. Az semmi. Elvitte az ördög elevenen.

Aztán úgy húsvét táján a Boborék utcájában a boltossegédeknek feltűnt, hogy már napok óta nem látták az »öreg agancsost«. Ugyancsak ezt az észrevételt tették a »Zöld pásztorhoz« címzett kávéház törzsvendégei. Bobor minden hétköznapi odajött egy órára, megivott egy kupica szilvóriumot és elolvasta a lapokat. Ide járt Sartory Pál és Schmitt kapitány is. Hamarabb el lehetett volna hinni, hogy egyszer fogja magát a természet és meg nem virrad, mintsem hogy Bobor Károly ne jöjjön el. Hát mi lelhetette az öreget?

Okvetlenül meghalt.

Csak ez az egy volt valószínű, mert azt már a »Zöld pásztor« pincérei se gondolták, hogy Bobor Károly meg nem halhat - annyira ritkaság, hogy valaki a halált elkerülje.

Sartory Pál ellenben bizonykodott, hogy ha meghalt volna Bobor Károly, ő okvetlenül kap parte-cédulát. Ezen aztán összedisputáltak és elhatározták, hogy megnézik otthon.

Elmentek hát a Boborék lakására, ott a cseléd nyitott nekik ajtót (egy szépeasszonyi német leány), ettől kérdezték meg, hogy otthon van-e az ezredes úr?

- Nincs, elutazott.

- Hová utazott?

- Nem tudom. Semmit se tudok. Csak azt tudom, hogy nincs itthon vagy négy napja.

- Hát a méltóságos asszony?

- Az itthon van. És éppen vendég van nála.

- Kicsoda?

- A Zrínyi méltóságos úr...

Sartory Pál és Schmitt kapitány összenéztek és így szólának:

- No, hát akkor nem megyünk be, fiam, hanem mondd meg a méltóságos asszonynak, hogy itt jártunk tudakozódni az ezredes úr után.

A dolog hetekig lappangott így, hanem közbeesvén elseje, miután az ezredes nem jelentkezett a nyugdíjáért, a bajtársai felkeresték, s az ezredesné kinyilatkoztatta, hogy nem tudja, hova lett a férje. Egyszer reggel kiment a városba, semmit se szólt, s nem jött haza ebédre; azóta nem is látta.

- Tett-e a rendőrségnél följelentést?

- Minek? A rendőrség nem talál meg semmit.

- Hát mit gondol?

Az ezredesné vállat vont.

- Fogalmam sincs.

- Vannak-e valahol rokonai, akikhez elmehetett?

- Nem hiszem. De onnan is írnia kellett volna.

Ezekre a kérdésekre százszor és százszor kellett ezeket a feleleteket megadni a következő napokban, mert »Az eltűnt ezredes« cím alatt megjelent másnap a Bobor rejtélyes eltűnése a lapokban, különbözőképp kiszínezve, s azontúl nem volt nyugta a szép Bobornénak a reporterektől.

A dolog nagy port vert fel, mert már a negyedik-ötödik ilyen eset volt rövid idő óta. Mégiscsak furcsa! Az orvosok azonban tudományos képet vágtak ehhez is. Tudunk mi erről. Ez is egy betegség, epidemia, és ritkán fordul elő. Bizonyos vándorlási ösztön (a latin nevét is mondták, de elfelejtettem), a peregrinatio egy neme, mely a macskáknál szokott leginkább előfordulni. Elmennek, elbujdosnak minden ok nélkül. Aztán megint visszajönnek hónapok, évek múlva. Hol voltak, senki sem tudja. És ez néha az embereknél is jelentkezik, példának okáért a peregrinusnál, ami egy lelki kényszer, egy titkos parancsoló erő, mely az agysejtekből és az idegekből veszi eredetét. De ami jelentkezik az egyeseknél, az mint betegség előfordulhat csoportokban, s a ragályosság szimptomáinak kizárása nem bírna az alaposság föltételeivel.

A lapok azonban nem fogták fel ilyen tudományosan a kérdést, s mivelhogy egy hódító szép asszonyt hagyott itt az ezredes, a kujon reporterek szívesen időztek e témánál, s igyekeztek azt minden oldalról megvilágítani, nem hiányozván a gonosz célzások sem. A közönség, ez a falánk, ezerszájú ínyc-szörnyeteg, mohón falta be a híreket, s a klubokban és szalonokban megindult a tömérdek tricstracs.

- Mégis furcsa, hogy az asszony nem tett jelentést a rendőrségnél.

- Azt mondja, nem tud semmit.

- Vajon?

- Különös, hogy nem is valami nagyon búsul.

- Hatvannyolc esztendő volt.

- De legalább mutatná.

- Éppen az szól mellette, hogy nem mutatja. Ha valami bűn volna benne, majd mutatná.

- Oh, jaj, nem lehet az asszonyi ravaszságot kiismerni.

Mindent beszéltek összevissza, pro és kontra a rossz nyelvek és a jó nyelvek, végre az ügy ügy megdagadt, hogy a rendőrség is megmozdult - ámbár az előbbi eseteket se bírta kisütni. A gúny ostora pattogott felette már hónapok óta. A detektívek izzadtak, káromkodtak: Beniczky Lajos esete óta nem történtek efféle dolgok. Különböző verziókat találgattak ki. Hogy Somoskeőy jár itt, és az lopkodja el sorra az embereket, ebben az ártatlan formában kedélyeskedvén a rendőrséggel. Olyan kifecamodott elme is akadt, amelyik így kombinált: Az öreg ezredes veszélyes katonai titkokat tudott, hát nem lehetetlen, hogy muszka ügynökök megkerítették és elvitték egyenesen Szentpétervárra. Úgyis egészen az a genre volt, ami Walsin-Esterházy.

Végre be kellett avatkoznia a rendőrségnek is, és a szép asszonyt kihallgatták. Semmi újat se mondott. Egész vallomása ebből állt:

Boborné: Április 10-én egy mulatságban voltuk Rózer Jánosnál, aki királyi tanácsosságát ünnepelte. Ott maradtunk messze éjfél utánig, s én egész tizenegy óráig aludtam másnap reggel. Mikor felkeltem, kérdezősködtem a férjem után. A cselédleány azt felelte, hogy már egy óra előtt kiment.

Rendőrkapitány: Nem történt valami Rózeréknál, ami tisztelt férjét felizgathatta volna? Vagy egyéb olyan körülmény, amely alkalmas a kutatásnak támpontot adni? Adja elő, méltóságos asszonyom, részletesen ama mulatság lefolyását.

Boborné: Valóban aligha történt olyasmi. Férjem csendesen mulatott és kártyázott.

Rendőrkapitány: Kivel kártyázott?

Boborné: Schmitt kapitánnyal játsztak piquetet.

Rendőrkapitány: Férje nyert, vagy vesztett?

Boborné: Említette hazamenet, hogy vesztett.

Rendőrkapitány: Mennyit vesztett?

Boborné: Említette, hogy tizenegy forintot.

Rendőrkapitány: Nyugodt hangulatban volt hazamenet?

Boborné: Kedélyes volt.

Rendőrkapitány: Nem történt a lakománál valami kellemetlen epizód?

Boborné: Sőt ellenkezőleg. Mindenki pompás hangulatban volt. Ami elképzelhető is. Az öreg Rózer már rég vágyott valami kitüntetésre, s most gróf Zrínyi Miklós megszerezte neki a királyi tanácsosságot. Úszott a boldogságban az egész család. Rózer úr hálából egy tószttban jelentette ki, hogy összes tőkén a Zrínyi-féle bankrészevényekből vásárol.

Rendőrkapitány: Ez jelentéktelen körülmény. Kik voltak még ott?

Boborné: Zrínyi gróf, Patacsics, Alapi, Juranics a nejével és még a szigetvári lovagokból néhányan, aztán Schmitt kapitány, Sartory a leányaival és néhány öreg asszony, akik mindig ott szoktak lenni.

Rendőrkapitány: Még egyre kérem szíves válaszát. Nem talált valami hátrahagyott levelet, cédulát vagy egyéb jelt?

Boborné: Nem.

Mindössze ennyi felvilágosítást adott a szép asszony - s ez nem több a semminél. A kos szarvában sincs nagyobb sötétség, mint amilyen a Bobor-ügyben volt. A rendőrség a leg-ügyesebb detektívjeit mozgósította, de hasztalanul. A lapok hír-éhes rendőri reporterei nap-nap után csak azt hallhatták: nincs eredmény.

Felbosszankodék erre a *Pesti Gúnár* című napilap rendőri reportere: Perényi Miksa, és szemtelenül, még bent a rendőrtanácsos szobájában, felcsapta a borzas cilinderét a fejére, az ajtóból kiáltván vissza:

- No, hát majd kisütöm én, ha az urak semmit sem tudnak.

S amit Perényi Miksa megmond egyszer, az vas; csak amit megír, az nélkülozi néha az úgynevezett »minden alapot«. Erre a nagy elhatározásra egyébiránt ösztökélte hagyományos gyűlöleten kívül, mely a rendőrség és a sajtó közt van, Rózer Nep. János királyi tanácsos úr azon közzétett hirdetése, ki barátjáról biztos hírt hoz, száz arany jutalmat kap.

Vékony kis emberke ez a Perényi, olyan arccal, mint a kakadué, és olyan lábakkal, mint a batlái; az orra görbe egy kicsit, de a szimatja van olyan, mint a Lecoq úré a Gaborieau regényében, esze pediglen ki van köszörülve, s hajlékony, mint a legfinomabb penge.

Rögtön hozzálátott feladatához. Legelőbb megszerezte az ezredes arcképét, aztán a színtért vette szemügyre, ahonnan meg kellett indulnia titokzatos útjára. Boborék az Aradi utcában laktak, egy kétemeletes sárga házban. Ez egy hosszú, piszkos utca rossz kövezettel, eldugva az Andrassy út mögé. Kietlen, alig épül, kereskedelme nem fejlődik. A nagy oligarcha mindenben veszedelmes. Az Andrassy út, mint a cápa a kis halakat, föleszi a közelében levő utcák élénkségét, forgalmát. Itt minden csöndes és kisvárosias.

Hogy a fonalat megtalálhassa, mindenekelőtt azt kellett volna tudnia Perényinek, hova ment Bobor hazuról, vagy legalább hova indult. De erre nem volt semmi adat. A szomszédos szatócsboltokban nem tudták útbaigazítani, bár némely dolgokat mégis megtudott: hogy az ezredes szűk anyagi körülmények közt van, hogy gróf Zrínyi Miklós igen gyakran tölti ott az estéit, és hogy erről sokat beszélnek az Aradi utca vénasszonyai.

Ily viszonyok közt Perényi egy feltevésre vetette magát. Szuggerálta, mintha ő lenne Bobor, aki megindult otthonról, ment-ment egy darabig, de minthogy rossz volt a kövezet, s hozzáképzelte, hogy az ő lába is köszvényes, mint a Boboré, a legelső nyílásnál átcsapott az Andrassy úti aszfaltra. És ha ez a föltevés helyes, akkor önként következik, hogy a legelső kocsállomásnál beleül egy droskéba.

Szép májusi délután volt, az Andrassy úton özönlöttek a liget felé az emberek. A nagy urak fiákerekben, a kisebb urak gyalog; öröm ilyenkor sétálni; - az egyfogatúaknak nem volt keletjük. Azoknak csak a tél jó és az eső. A droskék kocsisai utálják a napfényt és úgy tartják a napot, mint a legnagyobb ellenségüket. Most is ott ácsorogtak a kocsisok, ostoraikat kézben tartva, viháncoltak, megjegyzéseket tettek a járókelőkre és szidták az emberiséget, amely úgy van alkotva, hogy a csizmája elkopik, de a lába nem. E kocsisok egyébként jó megfigyelők és tudnak a szemekből is olvasni. Mihelyt Perényi Miksa feltűnt a látóhatáron, egyszerre ösztönszerűleg megmozdult valamennyi.

Perényi Miksa csakugyan hozzájuk igyekezett; villámhirtelen szétfutottak, hogy levegyék az abrakos tarisznyát sovány gebéjük fejről. Képzeltetni, milyen kellemetlen érzés az a szegény állatnak.

- Ne fussanak hát szét - szólt rájuk Perényi Miska -, sőt inkább gyűljenek össze mellém. Ide, ide, aki nagy borraivalót akar!

Hát ki ne akarna nagy borraivalót? Mind odakullogtak, bár kételkedéssel, mert az ilyesmitől sohase szokott pénz kijönni, hanem valami sületlenség. És Perényi Miska se nézett úgy ki, mintha aranyok potyognának ki a rosszul becsukott markából.

Miksa úr kivette zsebéből az öreg ezredes fényképét és így szólt:

- Ki vitte ezt az urat maguk közül?

- A vén katonát? Vittük mi már ezt mindnyájan. Mondhatom komisz fráter. Mindig elkéri a tarifát.

- Jó, jó, de melyikük vitte utoljára?

Hárman is akadtak, akik utoljára vitték, három vagy négy hét előtt. A napra persze nem emlékezett egyik sem.

Hát itt most már a napszaka fog határozni - gondolta magában Perényi és kivallatta őket, hogy hány órakor vitték. Kettő délután vitte, csak a 138. szám mondott délelőttöt.

- Maga az én emberem - szólt Perényi -, meg tudná-e mondani, hová vitte?

- A * úton szállt ki és bement egy házba.

- Nem tudja hányadik szám?

- Nem.

- Meg tudná mutatni?

- Azt hiszem.

- No, hát menjünk.

Perényi beleült a kocsiba, s kisvártatva a kijelölt háznál voltak.

- Ez az - mondá a kocsis.

- No, elviheti az ördög, mert ez átjáró. Bizonyosan tudja, hogy ide ment be?

- Ide ment be és innen jött ki, azután kifizetett és elküldött.

Perényi bement az illető ház udvarára, melynek közepén bazár van különféle gyermekjátékokból s köröskörül cipészek, aranyművesek, olasz narancsárusok boltocskái. Perényi a fejét vakarta. Itt minden további kombináció lehetetlen. Vizsgaszemei azonban csakhamar fennakadtak egy invalidus katonán, akinek egy széke volt odatámasztva a falhoz az egyik udvari bolt mellett. A szék karján egy táblácska fityegett egyszerű betűkkel: »Molnár István, a sadowai csatában megsebesült szakaszvezető«; ott heverték a szék mellett keféi és suvikszos skatulyája. A járókelők poros cipőjét egy-két krajcárért szokatlan ügyességgel tudta fényessé tenni. Ott ült a széken egykedvűen és nézte a jövő-menők lábait - egyébre nem volt gondja; konokul meg volt benne gyökerezve, hogy az emberi testben legfontosabb a láb -, mit, ha tekintetbe vesszük, hogy Sadowánál jelen volt, nem is lehet tőle rossz néven venni. Ellenben, ha tekintetbe vesszük, hogy az ő egyik lába fából volt - mégis tárgyilagos és önzetlen álláspontnak vehető.

Perényiben remény csillant meg az invalidus láttára. A katona megnézi a katonát, kivált a szakaszvezető az ezredest. Hátha ez látta Bobort, hova ment be.

Megszólította tehát a rokkantat, mutatván neki a képet:

- Nem látta-e, bácsi, valamikor ezt az óbestert?

- Elégszer.

- Járt ebbe a házba?

- Ide jár szegény feje.

S kezével egy zálogházas boltra mutatott az udvar balszögletében.

A reporter arcán diadalmas mosoly jelent meg, s amint egész alakja visszatükröződött az aranyműves kirakatából, szinte kedve jött odakiáltani a rámosolygó énjének: »Makszi, teneked sok eszed van!«

Egy kubaszivart adott a vén katonának s aztán benyitott a zálogos boltba, hol a rácsozattal elkerített helyen, mindenféle limlomok között, zöld házi sapkában egy öreg zsidó ült, mint papagáj a kalitkában. Kívül a rácsnál egy csinos fiatal férfi állt, akinek, úgy látszik, valami házasságot ajánlott, mert mellesleg ezzel is foglalkozott.

- Lássá, maguk keresztények mind ilyenek. Azt mondják, nem házasodom, mert szegény vagyok. Nevetséges, hogy egy »gój« esze miképp jár. Hisz éppen azért kellene házasodni. Mert a fiatalság egy tőke, das muss man eskomptieren. Az agglegénység nagy pazarlás. Megérdemli a sequestrumot. A zsidónál ritkaság az agglegény. Nincs is. Mert a zsidó okos, tudja, hogy mitől döglük a légy.

A papagájfejű, ki, mialatt ezt a házassági szakoktatást tartotta, egy smaragdgyűrű vésetét vizsgálta nagyító üvegen, most észrevette Perényit:

- Mi tetszik, uram?

- Egy fontos dologról szeretnék önnel beszélni - mondá Perényi, mintegy kilökve szemeivel a fiatalurat.

Az vitte is mindjárt az irháját. A papagájfejű rákiáltott:

- Gondolkozzék, tisztelt úr. Az öreg Salamont mindig megtalálja, tisztelt úr! Az öreg Salamon mindig itt ül nyolctól nyolcig. És ön, tisztelt úr, mit parancsol?

- Én Perényi Miksa vagyok.

A papagájfejű csak a szemével pislantott, hogy jól van.

- Reménylem, ismer engem?

- Nincs szerencsém.

De már erre kipattant a kevélység Perényiből.

- Micsoda, maga nem ismer engem? Maga nem ismeri Perényi Miksát? A nagy Max Perényit. Piha! Szégyellje magát. Maga egy ordinári ember. Maga becsületes embernek tartja magát és nem ismeri Perényit? Hát érdemes maguk közt kiválni és felkapaszkodni?

A papagájfejű elunta a haszontalan beszédet és közbeszólt:

- Hát visszavonom, amit mondtam. Mondjuk, hogy ismerem.

De erre még nagyobb tűzre gyulladt az önkéntes detektív.

- Micsoda, maga ismer engem és le nem kapja a fejről a zöld sapkát? Mikor a reporter-fejedelem áll maga előtt, s a hatalmas »Pesti Gúnár« nevében jön, amely előtt reszketnek a miniszterek. S maga, egy közönséges pondró, még a zöld sapkáját se veszi le?!

- Hát inkább leveszem, csak térjünk a dologra - mondá az öreg türelmetlenül.

A reporter pszichológiával dolgozott: a megfélemlítésre és a felülkerekedésre volt szüksége, mert tudta, hogy az ilyenfajta emberek gyanakodók és hallgatók. Itt is kivette a képet a zsebéből és így szólt:

- Nézze meg ön ezt az öreg katonatisztet és mondja meg nekünk (Perényi mindig a fejedelmi többest használta, oldala mellé képzelve a »Pesti Gúnár«-t is), mikor volt itt utoljára és mi járatban volt. Vigyázzon öreg, úgy feleljen, hogy akként fogja a »Pesti Gúnár« vagy lesújtani a pokol katlanáig, vagy fölemelni a csillagokig, amint jól vagy nem jól informálja.

Az öreg zsidó gondolkozott egy percig, hogy érhet-e az valamit, pénzre átszámítva, amit ő mondhat; azt határozta, hogy az semmit se érhet, hát elmondta:

- Ez az úr sokszor megfordult üzletemben. Sokszor volt pénzre megszorulva és ilyenkor elhozta vagy az ezüst szelencéjét, arany láncát vagy egy-egy női ékszert, amelyre néhány forintot kapott. Ismertem évek óta mind a tárgyait. Mert pontos ember s a hónap elsején rendesen kiváltja, amit hónap közben behordott. Azt hiszem, nemsokára jönnie kell már.

- És mikor volt itt utoljára?

- Vagy egy hónap előtt - felelte a zálogház tulajdonosa. - Igen sajátságos esetem volt vele. Lelkemre mondom, most jut csak eszembe. Egy gyémántos melltűt hozott, azt mondta, a nejeé és amellé az ezüst szelencéjét is elhozta. »Ma sok pénzre van szükségem, Pick.«

- Rosszkedvű volt?

- Vidám volt. Nevetgélt. Mondta, hogy mulattak az éjjel és hogy kártyán is vesztett, azért hozott be két tárgyat. Kérdeztem, milyen összegre volna szüksége. »Vagy harminc forintra«, mondá ő. Megnézem a melltűt és azt feleltem: »Adhatok rá ötszázat.« A becsületes öreg tiszt megzavarodott: »Megbolondult maga, Pick, hiszen az ezüst ára lement és a tün kevés az arany«. - »De a gyémánt - mondám én - a gyémánt csinos darab«. A katonatiszt rám meresztette a szemét és összeszidott: »Maga egy nagy számár, Pick, maga tönkre fog menni, mert látja, az nem igazi gyémánt.« Mire én újra megvizsgáltam a tűt és kimondtam, hogy az éppen olyan igazi gyémánt, mint amilyen igazi Pick én vagyok, és ha nem hiszi, hát nézesse meg akármelyik aranyművessel a világon. Az én öreg tisztem szó nélkül, zavartan rohant ki erre a boltomból, magával vivén a tárgyait és azóta nem tért vissza.

A reporter szíve nagyot dobbant: »Makszi, jó nyomon vagy«. Hálásan veregette meg az öreg vállait:

- Maga derék ember, kedves Pick úr, de még egyet mondjon meg nekünk: hová mehetett innen?

- Alkalmasint egy ékszerészhez.

- Talán ehhez, aki itt az udvarban van?

- Valószínű.

Perényi most már a vizsla szenvedélyével rohant az átellenes ékszerészhez. Ott megnyílt előtte az egész perspektíva. Az ékszerész emlékezett az ezredesre, aki egy gyémánttűt hozott hozzá megbecsülés végett.

- És mennyire becsülte ön?

- Nyolcszáz forintra.

- És mit szólt erre az ezredes?

- Elsápadt és káromkodott. - »Az lehetetlen«, dadogta. - »A tű a feleségemé és én tudom...« De én csak jobban tudom, feleltem, mert a gyémántot és a tűt én készítettem gróf Zrínyi Miklós számára ezer forintért. Az ezredes felbőgött, mint egy vadállat és kirohant üzletemből, még a szarvasbőr kesztyűit is itt felejtette.

Minden világos kezdett lenni Perényi előtt. Denique: keresd az asszonyt és keresd a szeretőjét. Most már megvan a szál, a biztos szál. Bobor kétségtelenül Zrínyihez ment, vagy segédekét küldött Zrínyihez, de Zrínyinél kell keresni a további fejleményeket.

Kifizette az utcán várakozó egyfogatút, aztán betért egy kávéházba és levelet írt a szerkesztőségbe.

Tisztelt szerkesztő úr! Nyomában vagyok a Bobor-féle ügynek. Roppant érdekes részleteket szedtem össze. Csak késő este jöhetnek be, amikor harmadfél hasábot kérek. Az ezredesné leleplezve. Óriási szenzáció. Hallatlan rekord. A rendőrségnek nagy pipa. Jó volna plakátokat nyomtatni. Gróf Zrínyi Miklós is bele van a rejtélyes ügybe keverve. Most megyek hozzá a bankba. A felfedezett nyomok követését nem tudom félbehagyni. Előleget tessék a segédszerkesztőnél hagyni.

Perényi

A levelet elküldte egy hordártól a »Pesti Gúnár« felelős szerkesztőjéhez, maga pedig kettőzött léptekkel loholt a Nádor utcai Zrínyi-féle bankba, magához az elnökhöz küldvén be a névjegyét.

Zrínyit régi kedves emlékekbe ringatta a Perényi-név, szögrül-végrül rokonság is volt a Subicsok (amint hajdan a Zrínyieket hívták) és a Prinyiek közt (amint hajdan a Perényieket hívták), legott bebocsátotta tehát Perényi Miksát, de a belépő alak nagyon fölébresztette a gyanúját.

- Önöket Prinyieknek hívták azelőtt? - kérdé fürkésző tekintettel.

- Nem, Kohnoknak - felelte Perényi Miksa nyájasan.

- Úgy? Hát mit akar?

- Én a »Pesti Gúnár« reportere vagyok, méltóságos úr.

- Szép, szép, de mit akar?

- Én kérem alássan, önkéntes detektív vagyok, és a Bobor ezredes eltűnését kutatom lapunk érdekében. A »Pesti Gúnár« eddig is a legjobban értesült lap volt és ezentúl is az lesz.

- Még mindig nem tudom, mit akar?

- Meg akarom találni a Bobor ezredes urat. És bizonyos dolgokra jöttem rá, amik előttem nyilvánvalóvá teszik, hogy csak a méltóságos gróf úr igazíthatna engem útba nemes célom eléréséhez.

A gróf ajkain szatirikus mosoly játszadozott.

- Tehát azt hiszi ön, hogy általam találja őt fel?

A reporter szemtelenül vigyorgott.

- Igen, mert megtudtam, hogy a méltóságos gróf úr egy gyémántos tűt tetszett ajándékozni Bobor ezredesnének. (Zrínyi szemöldjei összevonódtak, mire az ügyes Perényi rögtön áttért más hangra.) Mert a méltóságos gróf úr nagy gavallér, és az ezredesné gyönyörű asszony, bizonyísten megéri. (Zrínyi szemöldjei még jobban összevonódtak, Perényi egy harmadik

hangot keresett.) Hát úgy áll a dolog, kérem alássan, hogy az a marha ékszerész elmondta az ezredesnek, és az ezredes erre némileg felhevülve, ide jött kellemetlenkedni a méltóságos gróf úrhoz.

- Ön, úgy látszik, sokat tud - szolt közbe a gróf hirtelen elhatározással -, most még tehát azt akarná tudni, hogy hol van Bobor ezredes?

- Igenis, kérem alássan.

- Hát mindjárt meg fogja tudni.

Ezzel egy csengettyűt nyomott meg a gróf és belépett némán két alabárdos: Josipovics Mihály és Kántor Márton, két természetes vitéz, egy ölnél magasabb mindenik.

- Verjétek láncra ezt az ember-vakarcsot és vigyétek le.

Perényi hadonászott, rúgott, karmolt, harapott, kiabált, de a két óriás vasmarka csakhamar úgy lenyomta, hogy meg se moccanhatott, egy előszobában hirtelenesen megvasalták, aztán egy melléklépcsőn levitte ölben az egyik vitéz a pincébe, ahol odaláncolta egy, a falba épített vaskarikához. Volt ott több vaskarika is és több fogoly is. Tarkítva voltak, a fal mellett egy fogoly és egy Wertheim-kassza; megint egy fogoly és megint egy Wertheim-kassza.

Nagy homály volt benn, csak fenn egy kis nyíláson szűrődött be némi világosság a vakudvarról. Perényi nem bírta eleinte felismerni a tárgyakat, s csak valami alaktalan tárgy mozgásának tűnt fel, midőn fogoly-szomszédja nagy láncsörömpöléssel hozzálépett, hogy magát bemutassa:

- Bobor ezredes vagyok.

IX. A KATASZTRÓFA

Föl voltak villanyozva a kedélyek a »P. G.« szerkesztőségében a Perényi levele folytán. A segédszerkesztő vígan csattogtatta ollóját: »Holnap pompás lapunk lesz, fiúk!« Minden toll megacélozódott e kijelentésre és vígan percegett a »kutyanyelveken«. Miniszterek skalpírozhattak, az intendánsnak a talpába beverték egy pár tövist. Az újdonság megharapott egy főispánt, a fővárosi rovatvezető, mint egy megvadult bika, nekiment a Sartory-pártnak. A rendőrségnek meg majd leüti a szarvait Perényi, mihelyt bejön.

Hanem a jó hangulat hovatovább romlani kezdett, mert Perényi nem jött be; elmúlt tíz óra, még mindig nem jött, sőt nem jött be éjfélkor sem. Két órakor már zárni kellett a lapot, és Perényi Miksa még mindig nincs itt. Dacára, hogy ott várja az előleg. Csudálatos az. Telefonoztak utána mindenfelé, ahol meg szokott éjjel fordulni, de híre-hamva se volt. Megfoghatatlan, hova lett Perényi.

De még nagyobb volt a megrökönyödés másnap, mikor Perényi nem került elő és a lakásán se fordult meg. Ez már félig se tréfa. Valaminek történni kellett vele. A felelős szerkesztő rosszat sejtett, vagyis reménykedni kezdett. Mert ha a »P. G.« reporterét például agyonütötték volna a bűntársak a Bobor-ügyben való kutatásai miatt, az sokat érő reklám lenne. Vette tehát a Perényi levelét és elhajtattott vele egyenesen a főkapitányhoz. Az a vállait vonogatta, nagy grimaszokat csinált és azt mondta, hogy amit Perényi ír, merő képtelenség, de azért azonnal megteszi a szükséges lépéseket, s ezzel el hagyván távozni a felelős szerkesztőt, négy vagy öt lépést tett a díványig. Meglehet, hogy ezek voltak azok a »szükséges lépések«, s ledőlt a délutáni sziesztáját végezni.

Azonban egy órai jóízű szundikálás után mégis foglalkoztatni kezdte a Perényi levele. Hogy Zrínyi gróf bele volna mártva a dologba, és hogy Perényi maga is odament és azóta nincs. (No, bárcsak megnyúzta volna elevenen.) Hm. A dolog nem lehetetlen. És összevág a rendőrség híreivel is. Boborné néhány nap előtt elhagyta régi szegényes lakását az Aradi utcában s egy József körüti palota egész emeletét foglalta el, melyet gróf Zrínyi rendeztetett be neki nagy fényvel. Éjjelenként gyakran látják ott a gróf kocsiját. Szóval: a gyanúokok kétségtelenek, de célszerű-e a rendőrségnek beleütni orrát a Zrínyi dolgaiba? Mit diktál itt a tapintat? Mert fő a tapintat. Magyarország a tapintat országa, és inkább tíz bűn, mint egy tapintatlanság.

Annyit mégis megtett a főkapitány, hogy elhajtattott a belügyminiszterhez és jelentést tett neki. A belügyminiszter azt találta, hogy egyelőre semmit se tegyen a rendőrség - majd ő maga beszél Zrínyivel.

S mielőtt este a klubba ment volna, meglátogatta a szigetvári hőst, egy másik minisztertársával együtt.

Rövid beszélgetés és barátságos szivarozás közben ügyesen beszötte a miniszter a Bobor-ügyet és a többi eltűnteket.

- Nem tudsz róluk semmit?

Zrínyi ravaszul mosolygott és a kérdésre kérdéssel felelt:

- Érdekel talán valamelyik?

- Mindenesetre. És igen leköteleznél, ha őszintén megmondanád, mit tudsz egyikről vagy másiktól.

- Itt vannak nálam - felelte Zrínyi egyenesen, majdnem naiv ártatlansággal -, és igen szívesen ereszttem szabadon a kedvedért akármelyiket.

A belügyminiszter idegesen felugrott és elsápadt, mint a fal.

- Itt vannak, mondod? Hogy érted ezt? Hol vannak?

- Odalent vannak a pincében.

- Elfogva?

- Láncon - felelte Zrínyi természetes hangon.

De már erre a másik miniszterben is meghűlt a vér.

- Az isten szerelméért, hát mért teszel olyanokat?

- Alkalmatlanok voltak nekem: egyike-másika pedig egyenesen gorombáskodott. (Zrínyi szemei megcsillantak.) És ilyeneket én nem tűrök.

A belügyminiszter minden hajaszála az égnek állt, és az arca kínos verejtéket izzadott, hogy facsarni lehetett volna.

- No, ebből szép spektakulum lesz. (Az interpellációkra gondolt, melyek a Házban lesznek.) Egész Európa piszkolni fog érte. (A lapokra gondolt, amit írni fognak.) Még az az egy szerencse, hogy zsidó nincsen köztük.

- De már az is van - tálalta ki Zrínyi őszintén -, tegnap egy újságreportert fogattam el.

Valóságosan érthetetlen volt Zrínyi előtt a két miniszter ijedt képe és sopánkodása. Hiszen ő nem rosszból tette. Azok az emberek, akiket elfogatott, mind vétettek ellene. Hiába ő nem büntet senkit. Hiszen olyan puha ő, mint a vaj, hogy kenyérre kenheti a jó ember. De a szemtelenséget nem tűri. Azt hibáztatják, hogy ha valami panasza van valaki ellen, mért nem fordul a hatósághoz. De csak nem alkalmatlankodhatik minden pszlicsár dologért másoknak? Hát nem jobb az a hatóságoknak, ha valaki magától végzi el a maga dolgát?

- De a személyes szabadság - sopánkodott a miniszter -, a jogállam. Én elhiszem, hogy te azt úgy csináltad azelőtt, de most más világ van, most nem lehet. Magyarország a szabadság országa.

De már erre Zrínyit is elhagyta a hidegvére:

- Ti ezt szabadságnak nevezitek? - mondá gúnyosan. - A múlt hetekben kirándultam a Sváb-hegyre puskával, hát elvették a puskámat, mert nem volt fegyverengedélyem. Ekkor aztán váltottam fegyverengedélyt, de most megint nem volt szabad a puskámat elsütönni, mert nem volt vadászterületem; kibéreltem egy vadászterületet, elsütöttem a puskámat és lelőttem egy nyulat, ezért megint megbüntettek, mert a nyulakra nem szabad ilyenkor lőni. Akkor írtam hozzád mindezekért egy panaszt, ezért megint megbüntettek, mert nem volt rajta ötvenkrajcáros bélyeg. És ezt nevezitek ti a szabadság országának. Ugyan, szégyelljétek magatokat!

Őexcellenciáik, dacára a kellemetlen ügynek, melynek ódiúmat, következményeit nehéz lesz eltüntetni, mégsem hallgathatták mosoly nélkül ezt a középkori együgyűséget.

Pedig nem volt nevetni való az a téma. Kemény dió ez, és nagy vihar lehet belőle, ha el nem igazítják ügyesen. A két miniszter jelentőségteljes pillantást váltott egymással.

Ők már ismerik az egymás hunyorításait, tüstént felkeltek és elvonultak egy ablakmélyedésbe tanácskozni.

- Mit csináljunk?

- Ne nézzük meg a foglyokat?

- A világért sem. Ha látjuk őket és abban a percben nem tesszük szabadokká, veszve vagyunk - ha pedig szabadokká tesszük, anélkül, hogy Zrínyi kiegyezkednék velük, akkor ő veszett el.

- Közölni kellene Bánffyval.

- Mindenesetre.

Magukkal vitték Zrínyit a klubba, ahol kivételesen nagy nyüzsgés-mozgás volt. Tele volt az egész szabadelvű kaptár, mert reggel botrány történt a Házban. Hallatlan incidens. Mindenki meg van döbbenve. Egy képviselő megbírálta a minisztert. Bizonyosan megőrült. Mert képzelhetetlen, hogy józan ésszel valaki egy miniszterrel kikössön. És még meg is bírálja. A legrégebbi mamelukok sem emlékeztek olyan aberrációra. Mindenki sietett este a klubba, mert kíváncsiak voltak, mi fog történni. A spártaiaknál nem volt törvény az apagyilkosságra, mert apagyilkosság ott soha elő nem fordult. Itt se volt semmi precedens, mert soha még mameluk nem emelte szavát az ő miniszterének eszméi ellen. Képzeltetni tehát, milyen kíváncsisággal jöttek mentek a klub ismeretes alakjai a rozsdaszínű szőnyegeken. Vártak valami különöset, valami természetfölötti tüneményt. - Hogy mit? Azt senki sem tudja. De vártak valamit, mert valaminek mégis csak történnie kell a merénylet után. Lehet, hogy magát a merénylőt várták és gyönyörködni akartak azon jéghidegségben, mely fogadja, hogy aztán utólag titkon megbotrányozhassanak e hidegségen is. A pozőrök letették ünnepélyes lárvájukat és közönséges halandók módjára elvegyültek a szürkék közé, a stréberek, akik vígan keringenek a miniszterek körül, mint a muslincák a lámpa körül, most ég felé fordított szemekkel, szörnyűködő hangon sopánkodának:

- Milyen idők és milyen emberek! Istenem, milyen emberek!

Zrínyi belépte két újabb miniszterrel egyszerre ezekre terelte a figyelmet. Megint új anyag a találgatásokra. Hát ez megint mi lehet?

Bánffyt keresték. Nem nehéz megtalálni. Ahol a legnagyobb csoport van, benne kell lennie neki is. Olyan biztos az, mint hogy az alma magja az alma közepében van.

Egy-két szót mondtak halkán Bánffynak, mire egyszerre nevetni kezdett az arca, mindene nevetett: a homloka, a bajusza, az orra, a nyakcsigolyája is. Igazi diplomatának való arc.

Azt lehetne hinni, hogy örömhírt közöltek vele, azért nevet, de akik jobban ismerik, azok hamar eltalálják, hogy ez a tigrisnevetés csak takaró. Mi lehet alatta, lehetetlen kitalálni.

Intett a kezével, s egyszerre megindultak némán, gänsemarsban, az olvasó- és írószobán át a miniszteri szoba felé, melynek ablakai a Dorottya utcára nyílnak, és ahol sok nagy dolog dőlt el, mikor még az öreg Deák talpai taposták ezeket a deszkakockákat.

Bánffy megállt az olvasóban és egy hírnököt fogott az újságmolyok közül.

- Eredj kérlek, küldd be az öreg Tiszát!

Kevésvártatva Tisza is utánuk sántikált. No, ez már nagy dolog lehet. A legcsudálatosabb kombinációk termettek. Hátha horvát bánnak nevezik ki Zrínyit. Nem bolond, hogy a bankot otthagyja a bánságért. Hátha intendánsnak akarják? Ej, dehogy, hiszen jóformán még színházat se látott. No, éppen azért. Hátha képviselőnek akarják? Nem fizette ki az adóját - jegyzé meg Katánghy Menyhért. - És nem is magyar honos, mert Horvátországban született - duplázott rá Mezei Mór.

Bent a miniszteri szobában pedig ezalatt nagyban főtt a korifeusok feje. Az eset igen súlyos. Eltussolni sem tanácsos, mert hátha kiszül utólagosan. De el nem tussolni sem tanácsos, mert akkor mindjárt kiszül.

Zrínyi még most is félvállról vette a dolgot, s gyanakodva fürkészte a miniszterek arcát, nem-e csak egy bohókás játék az egész, meg akarják ijeszteni. Hiába olvasták fel előtte a büntető-törvénykönyv idevonatkozó paragrafusait is. Hanem Tisza neki is imponált. »Van benne valami - mondá - az öreg Werbőczyből«, és az nagyon meghökkentette, hogy Tisza is súlyosnak tartja az elfogadásait.

- Nagy hibát követtél el, de talán még jóvá lehetne tenni.

- De kérlek - védekezett Zrínyi -, hiszen töletek függ, és ti beláthatjátok, hogy igazam volt.

- Tőlünk? - szólt az egyik miniszter. - Túlbecsülöd a mi erőnket és hatalmunkat.

- Nos, akkor legalább mondjátok meg, kitől féltek?

- A lapoktól, a törvénytől, a közvéleménytől.

- De hiszen nekem arról beszéltetek, hogy a királynak egy millió katonája van.

- Az igaz is.

- És mégis féltek a könyvektől és papirosoktól?

- Hja, a század, a XIX. század. Te azt nem érted. A jogállam, barátom. Úgy kell elhelyezkednünk, hogy mindenkinek egyenlő joga van, s mindenkié meg legyen teljes épségben óva.

- Süssétek meg az ilyen állapotot. Az én időmben csak egy személyt kellett respektálni: a királyt, s már az is kényelmetlen volt, de tizenhat millió emberre lenni tekintettel, hisz ez teljesen tűrhetetlen. Ez maga a pokol.

Hanem lassan-lassan mégis beadta a derekát, elfogadván a Tisza tanácsát, kivált miután megértették vele, hogy ha napfényre kerül a dolog, a kormányt is nagy kellemetlenség éri. Erre engedett.

A nagy debatter egész életében szerette a kompromisszumokat, tehát most is kompromisszumot ajánlott a rabokkal.

- Hát jól van, mit tegyek? Mit kívántok tőlem?

- Hívasd fel őket éjjel a szobádba egyenkint és egyezz ki mindenikkel, ahogy lehet, aztán ugyancsak egyenkint ereszd őket szabadon. De lehetőleg végy tőlük egy írást, amelyben elismerik, hogy önként tartózkodtak a házadban.

- Megteszem a kedvetekért - mondá nehéz sóhajjal Zrínyi Miklós -, ámbár jobb kedvem volna összevagdalni a rendőreiteket, akiket elfogatásomra küldenétek.

Sohase érezte magát oly levertnek, tehetetlennek, mint most. Látta, a tekintélye hogy süllyed lejjebb-lejjebb. A miniszternek hangjában, modorában volt valami pártfogói, valami mélyen sebző. E nagylelkűség minden csöpp véréért lázadásba hozta. A hatalmas régi oligarcha ki akart belőle ugrani, de visszafojtotta.

Bánffy kihúzott egy szivart a zsebéből, lecsettintette a végét egy picike nyaktilóval és azzal feloszlatta a tanácskozást:

- El van végezve. Mi semmit se láttunk, semmit se hallottunk, semmit se tudunk.

Ezzel eloszlottak, de kifelé menet az írószobában még félrehúzta Darányi egy szóra, hogy ő is meggyötörje.

- Ez hiba volt tőled, Miklós. Neked egészen másképp kellene élned a te tradícióiddal. Engedd meg, hogy valamire figyelmeztesselek. Látod, már közel egy éve vagy itt és még mindig nem voltál Berlinben. Pedig a tapintat megkívánja, hogy megköszönd a német császárnak a reád vonatkozó szavait a tószájában. Hát nincs igazam?

Zrínyi szórakozottan mormogott valamit, hogy az ő esze nem jár az ilyeneken.

- Pedig látod, te szép karriert csinálhattál volna, ha felfogod a szituációt.

- Hagyd el, kérlek. Elég karrier nekem a szigetvári kirohanás - jegyzé meg Zrínyi önérzetesen.

- Meg vagyok vele elégedve.

- Hiszen szép, szép - felelte Darányi szokott enyelgő modorában magázásra fordítván a dolgot -, meg lehet méltóságod elégedve. De hát még más dolgok is vannak a világon. Tudja azt maga? Szent István-rendek, aranszörű bárányok a király aklában s a többi. Úgy bizony, kapitány bácsi, magának csak jót akar a Náci bácsi - s egy kedves mosollyal otthagya a rosszkedvű daliát, de alig két lépés után újra visszatért hozzá és a fülébe súgta bizalmasan:

- És csak legalább azt a zszurnalisztát ne fogtad volna el, mert az, ha kiegészzel is vele, ki fog fecsegni mindent. Meglásd, hogy azzal baj lesz.

Zrínyi ezt maga is valószínűnek tartotta.

- Nem jó volna - szólt habozva és erősen a miniszter szeme közé nézett -, ha... tudod... úgy titokban...

- Mit titokban?

- Ha lefejeztetném...

Darányi hátrahőkölt, mintha kígyóra lépett volna. Szirupédes mosolya jéggé változott.

- Az isten szerelméért, miket beszélsz! Legyen eszed, Miklós. Bajt ne hozz magadra és ránk. Ne gondolj ilyen képtelenségekre.

Szeretetre méltóan megfenyegette az ajtóból is:

- Legyen okos és tapintatos, Zrínyi úr!

A nagynevű főúr, mint a bölény, leszegzett fejjel ment át a klubtermen az ajtó felé. A mamelukok felállva köszöntötték, amerre átment, s aztán azon kezdtek tanakodni egy csoportban, hogy a szigetvári várkapitányi állás melyik dietenclassisba volna vehető. Zrínyi egy percig se állt meg, pedig Kapuczán Gergely ugyancsak ott settenkedett, hogy megszólítsa, kölcsönt akarván kieszközölni borontói választóinak. Zrínyi hazasietett és legott hívatta Szebeni Mihályt, a bank ügyészét.

- Szaladj fiam, Radován, keresd meg valahol Patacsicsot és Alapit is. Dolguk lesz ma éjjel.

Az érdeemes urak el nem gondolhatták, mi lelte Zrínyit, hogy most éjjel hivatja őket. Csak nem akar éjfélüli ülést tartani? De azért összegyűltek, s Zrínyi körülményesen előadta a dolgok mibenlétét s a kormány kívánságát, mire leginkább hüledezett Szebeni Mihály úr, a többiek nem vették olyan fontosnak.

- Hát mármost - mondá hanyagul az ügyésznek -, tessék ezeket rendbehozni. A darabantjaim majd felhozzák a rabokat egyenkint, a fiskális úr pedig megalkuszik velük és írást vesz ki tőlük; vigyázzon, hogy oda ne írják a V. C. betűt, ami azt jelentené, hogy »Vi coacta«. Egyébiránt hiszen jobban tudja a módját, mint én.

- Félek, nagyon sokba fog kerülni - sopánkodott Szebeni.

- Ne kímélje a pénzt.

- Igen, de éppen a méltóságod anyagi viszonyaira való tekintettel. (A jó Szebeni Mihály arcán valóságos felhők gyülekeztek ennél a témánál.) Nincs pénzünk, méltóságos uram. (Gyöngédségből használta a többit, mert neki volt elég.)

- Van a bankban. És ha elfogy, majd nyomattat a király.

- De arról be kell számolni, méltóságos uram.

- Az az én dolgom lesz, Szebeni Mihály uram.

- Ahogy parancsolja, méltóságos uram.

- Ti pedig, Patacsics és Alapi, kapacitáljátok őket. Különösen te használhatsz sokat, Patacsics, ha rettentő ökleidet mutogatva megijeszted őket, hogy kigyúrod a lelküket, ha a lepcsést nem tartják pórázon.

- Csak rám kell őket bízni.

- Az ügyvéddel, azt hiszem, könnyen végeztek; meg akart zsarolni az imposztor és most célt ér, de már a Liptó megyei fakereskedőt, aki nagyon szemtelenül viselte magát, jó lesz még egy kicsit felpofozni. Ezt is terád bízom, Patacsics. Ezekkel a pofonokkal nem is fog sokkal többet kerülni az egyezés. Ellenben az újságírókat kezeljétek finoman, az egy puha gyerek, mint a gyapot; adjatok neki havi fizetést, oly föltétellel, hogy addig húzza, amíg hallgat. A legnehezebb lesz az ezredes. Nagyon el van keseredve a börtönben, és még jobban el lesz keseredve a napfényen, ha szétnéz. Hiszen értitek... Hát övele olyasvalami kötést szeretnék, hogy kap egy csinos összeget, mondjuk ötven-hatvanezer forintot...

- De hisz az egész vagyon! - szisszent fel Szebeni Mihály.

- Ne irigyelje tőle. Szegény ördög. És nagyon szereti a hasát, meg a feleségét. De a hasát talán még jobban szereti. Kell neki a pénz. Övele úgy kell megegyezni, hogy tüstént vándoroljon ki az országból.

- És a feleségét persze hagyja itt! - szólt közbe Alapi.

- Ne légy neveletlen, Alapi. Hát persze, hogy úgy akarom.

Ezekkel bízta meg Zrínyi a híveit, és azok reggelre csakugyan eligazítottak mindent; az ügyvéd és a fakereskedő olcsón egyeztek, örültek, hogy kiszabadultak, a fakereskedő még hálálkodott is. Perényi Miksa pedig el volt ragadtatva, hogy egy éjszakát és egy napot tölthetett a rettenetes helyen, s mikor azt kérdezték tőle, mit kíván a kiállott szenvedésért, elnevette magát:

- Hiszen még én fizetnék, ha pénzem volna, mert ez nekem megér négy cikket és egy tárcát. Boldoggá teszem a lapomat.

- Ohó, fráter! Nem szabad ám ezt megírni.

- Ki tiltja meg?

- Mink.

- Hát akkor ne eresszenek ki. Majd rám akad a rendőrség.
- De kieresztjük, és mégse fogja megírni, mert esküt tesz rá és írásbeli nyilatkozatot ad.
- Nos, akkor majd lediktálom.

Hanem mikor aztán Szebeni Mihály megmagyarázta neki, hogy havonkint háromszáz forintot kap, ameddig hallgat, egyszerre elszomorodott és csak állt zavartan, némán, habozva, mint a Buridán számára, aki előtt két köteg széna lebeg, egyik ingerlőbb, mint a másik, de csak az egyikhez nyúlhat.

- Hát hallgatók - sóhajtá végre, s nagy izzadságcsöppek verődtek ki a homlokán.
- Kezet rá! - kiáltá vidáman Patacsics, s úgy megfogá a kezét, hogy ordítani, jajveszékelné kezdett, és mind az öt ujján a körmöknél kiserkedt a piros vér.
- No, mert ha nem találna hallgatni - fejezé be Patacsics -, én tapogatom meg egy kicsit. Isten engem úgy segítjen.

Sokkal nehezebb volt nyélbe ütni a Bobor-dolgót. Az öreg ezredes bőszen csörtetett be láncáival, mint egy vadkan.

- No, mit akartok velem, gaz, középkori hordák?

Rettenetes volt ránézni; arcát, mely a hosszú fogságban különös mohszínt öltött fel, benőtte a serte, de minthogy az fehér volt, hát úgy nézett ki, mint valami halpikkely, a szemei megdagadtak és véresek voltak.

- Hol az a hitvány orgazda, aki Zrínyinek nevezi magát, hadd zúzzam össze, mordizom adta - hörögte, ökleit fölemelve -, ha nemes ember és lovag, álljon ki velem élet-halálra!

Patacsics hozzálépett és rátette a kezét a vállára csendesen. És e kéz súlya alatt elkezdtek ropogni a csontjai, és olyan fájdalom nyilallt beléjük, hogy felordított, mert ahhoz képest a köszvény hasogatása gyerekjáték.

- Lassabban, bátya - mondá Patacsics -, Zrínyi nincs itt, és Zrínyi nagy úr ahhoz, hogy ilyen vén fickóval bíbelődjék, mint ön.
- Én nyugalmazott császári királyi ezredes vagyok - nyöszörögte az öreg, még mindig érezve csontjaiban a fájdalmat.
- Az is valami. De Zrínyi meg világverő Cézárak és hősök ragyogó mintaképe. Azért hát kuss, öreg, egy szót se többet. Hanem ha okosan akar beszélni, akkor igazíthatunk valamit a dolgán. Pénze is lesz, szabadsága is lesz.

S erre átvette a szót Szebeni Mihály és megtette neki a propozíciókat, hogy hajlandók neki egy csinos összeget adni, ha kimegy a külföldre, és ezt az egész dolgot úgy veszi, mintha meg se történt volna.

Bobor a fejét rázta és a lábaival toppantott.

- Az nem lehet. Mordizom adta! Nem, nem! Bosszút akarok, bosszút!
- De ha sok pénzt kap. Nézze a világ folyását, ezredes úr, okosan. Ha nem kell a pénz, hát nem kap pénzt; visszaviszik a pincébe. Mi haszna van ebből? Reményli, hogy megtalálják? Nos, tegyük fel, hogy megtalálja a rendőrség, hát akkor is, mit érthat maga Zrínyi grófnak? Azt tudhatja, hogy a nagyúr dolgát elcsinálják a többi nagyurak. Akkor is csak magának esik baja, ha piszkálni kezdi.

Az ezredes tehetetlenül hörgött egyet, ami azt jelentette, hogy igaznak tartja az okoskodást.

- Hát mennyi pénzt kapnék? - kérde egy gyűlöletes pillantást vetve rájuk.
- Mondjuk, harmincezer forintot, a kiállott szenvedésekért.
- Bagatell.
- Egy háborúban többet szenvedett ön és kevesebbet kapott.
- De hát a feleségem? - sziszegte.
- Az alma kerek, kedves ezredes - felelte Patacsics -, és azé, akihez gurul.

Igen kínos és sajátságos alkudozás volt ez. Az asszony miatt. (Csak asszony ne volna a világon!) Mert két érzés égett Boborban: a bosszú Zrínyi ellen és a szerelem a felesége iránt. Ha a sok huzavona, ráijesztés és okos tanácsban kifáradva, már-már hajlandó volt letenni a bosszúról, ezt abban az illúzióban tette, hogy a felesége mégis hű hozzá. Amint tehát távolodott a bosszútól, azon mód közeledett enyhülő szívvel a nejehez. Igen, de Zrínyi úgy kívánta az egyezséget, hogy Bobor menjen el Grácba, vagy a pokolba a pénzzel, ahova akar, de az asszonyt hagyja sorsának, vagy váljon el tőle. Ki kellett tehát Bobort ábrándítani, kivallogatni módjával apródonkint egyet-mást, azt pedig csak sejteni hagyni, hogy az asszony már nem érdemes olyan derék gentleman ragaszkodására, aminő Bobor ezredes, hát ne is törődjék vele. Az asszony már *nagyobbat lépett*, hogysen visszahúzhatná az apró lábát, a férje oldala mellett megállni. Nem is lakik már a régi lakáson, hanem...

Szóval, ilyen módon kellett kikészíteni. S mikor az egyik oldalon fölépítették már dolgukat, a másikon ledőlt. Volt olyan perc, hogy Zrínyinek megbocsátott volna, de az asszonyt epedve kívánta. (Még azt mondják, hogy az ilyen embernek már csak a *melle* van meg.) Volt aztán olyan perc is, hogy az asszonyt elrúgta volna magától, de akkor a Zrínyi elleni bosszúra szomjazott. S ez egy olyan megmérhetetlen szomj volt, mint egy tevée a Szaharában.

A végén, úgy hajnal felé, mégis megtörtént az alku, s mire délben fölébredt Zrínyi, azt jelentették neki, hogy egy fogoly sincs a pincében, valamennyi kiegyezett.

- Mit fizettetek Bobornak?

- Ötvenezer forintot.

- Nem is valami nagyon sok.

- A világért sem - gúnyolódék Alapi -, körülbelül ennyiért zálogosította el Zsigmond király a szepesi városokat házastól, földestől, asszonyostól, mindenestől. Pedig de szépek voltak a szepesi asszonyok is!

A dolog tehát el volt tussolva; Bobor elutazott Olaszországba s megindította a válópert, amit Szebeni Mihály vitt a Zrínyi költségén. A szép asszony nem sok teketóriát csinált, egy pár hét múlva behurcolkodott egy sóra egy kenyérre, a bank palotájába; Zrínyi külön ekvipázst tartott neki, Párizsból hozatta a ruháit, s négy frájla szolgált a teste körül: az egyik fésülte, a másik öltöztette, a harmadik mulattatta, a negyedik felolvasott neki.

Mindez igen sokba került; Zrínyi úgyszólván szórta a pénzt, amerre megjelent; bőven osztogatta régi katonái közt is: aki itt volt, itt szipolyozta, a vidékieknek postán küldözgetett pénzeket. A lipótvárosi körökben csakhamar szájról-szájra keltek a tékozlási hírek és a különös gazdálkodás részletei, melyek az első magyar földtehermentesítőt meglehetősen diszkreditálták. Egész nyíltan beszéltek a Nádor utcai kaszinóban s a börzén.

- Furcsa vége lesz ennek.

A részvények feltűnően estek lefelé. Amint a *Pester Lloyd* írta: »Die Curse haben sich abgebröckelt«. Minden visszájára kezdett fordulni. A hanyatló szerencse komor árnyakat vetett a szigetvári vitézek útjára.

Sartory Pál egy napon ráförmedt az öreg Rózerre:

- Nagyságos komámuram, ideje volna túladni a részvényeken.
- Most alacsonyan állanak - felelte a királyi tanácsos úr -, most nem lehet.
- Lesznek azok még lejjebb is, nagyságos komámuram.

Maga Radován diák is, aki pedig már kezdett konyítani a számadásokhoz, így nyilatkozott egyszer, de persze csak úgy négy szemközt Alapi előtt:

- Megfordult a világ kutyamódra. Most már a mi urunk van úgy, mint Szolimán szultán volt Szigetvár alatt. Hogy meg van már halva, de mi nem merjük mondani.

Az okos Alapi szomorúan bólingatott a fejével.

- Biz az igaz lehet.

És nemcsak a pénzvilág berzenkedett. Az egész közvélemény morgott. A pénzes-zsákok rángatództak, mint a megszózott békacombok. A közönséges emberek pedig valami egyéb miatt morogtak, mint a megpiszkált ebek.

A fogságból kiszabadult egyének ugyan nem tettek panaszt a bíróságnál, se az újságba nem írták ki szenvedéseiket, maga a *Pesti Gúnár* is hallgatott mélyen, hanem azért az eset kéz alatt úgyszólván köztudomásúvá lett, persze fölcifrázva, megnagyobbítva, a fantázia által kiformáltan terjedt folyton szélesebb rétegekben. Tudta, hitte mindenki, de nem írták meg. Vannak dolgok, melyeket nem lehet kiírni pozitív nevek és dátumok nélkül. Vagy hiszen ki lehet írni, de nem tanácsos. A Perjéssy sírján még csak egyszer nőtt fű. Még mindenki emlékszik az Alapi Gáspár szörnyű vágására.

A kiírt igazságtalanságok pedig nem hatnak olyan mélyen, mint a ki nem írottak. A nyomdafesték először eszik a fölháborodásból, és csak a maradék jut a közönségnek. A közönség fölhabzsolja a maradékot és napirendre tér. Hanem az elhallgatott botrányok ingerlik; követeli őket, beszél róluk, csügg rajtuk, szörnyűködik fölöttük és a tíz körmével szeretné őket kiásni. A megírt botrányokat nem toldja-foldja, nem is terjeszti, hisz ott vannak az újságban. A kiírt botrányok nem élnek, csak egy napig, ameddig az újság. De a ki nem írottak halhatatlanok, ezeknek hirdetőjévé szegődik mindenki, élnek az emberek ajkain és izgatják a szíveket, forralják a vért és megtüzesítik a halántékot.

A pincebörtön titkai valóságosan fellázították a közvéleményt. De oly rémes dolog ez, hogy szinte hihetetlen. Eleinte legalább hihetetlen volt. A XIX. század végén! Talán csak mese. De aztán kibontakozott részlet részlet után. A sok szem, a sok száj összehordta. Egyik a Zrínyi házmesterétől hallott valamit, aki az ételt hordta le a raboknak, egyik ezt látta, másik azt látta, a harmadik ezt hallotta. A negyedik Boborral találkozott Monte-Carlóban, annyi pénze volt, mint a polyva. »Megszenvedtem érte«, panaszkodott Bobor ezredes, és ki-kicsúszott a száján ez is, az is: »De otthon csitt, mordizom adta, mert engem megvettek, és én becsületes ember vagyok; egy gentleman megalkuszik és szállítja az árut, punktum! Jó napot uram, egy szót se szóltam, uram.«

A közvélemény fészkelődött, zúgott, toporzékolt, prüszkölt és csattogtatta a fogait: mégis hallatlan, hogy ilyen dologról nem írnak az újságok. Agyonhallgatják. Meg vannak véve. Bezzeg, ha valami szegény hivatalnok öt forintot sikkaszt, van nagy gezéresz, vagy ha valami

újságíró megcítálat a főkapitány; de mikor egy nagyúr börtönbe vettet kénye-kedve szerint egy csomó becsületes embert, arra nincs két csepp tintájuk.

Szégyen, gyalázat ilyenek történni Pest kellő közepében, egy félmillió ember szemeláttára. Hiszen ez hajmeresztő, vérlázító egy civilizált országban! No, ezekre az urakra ugyan nem volt szükségünk, ezeknek kár volt föltámadni. Aki meghal, maradjon veszteg. Mit kázmálódnak föl bajt csinálni! És a kormány? Mondhatom, szép egy kormány! Még a szemöldökét se mozdítja. Hát még az a sok mafla képviselő, akik ha két bolhát látnak, három elefántot és négy interpellációt csinálnak belőle. De most, mikor egy igazi elefánt van, egy igazi bűntény, mindnek beszövi a száját a pók.

Ilyen irgalmatlanra fordult meg a hangulat Zrínyiék ellen. Hol vannak a lelkes éljenek, melyekkel egy év előtt fogadták őket? Hol van a történelem, hogy felütnék ilyenkor - ha méregbe akarnak jönni? Hol van a Párka, aki eddig fogta a láthatatlan guzsalyt és szötte le a még hátralevő szöszből a Zrínyi életfonalát? - Valami rút boszorkányhoz kerülhetett a guzsaly s förtelmes nyálával nedvesíti az arany kendert. Minden rosszul ment. A bank is. Új és új veszteségek érték.

Már magukban az alapszabályokban bent volt a végzetes hiba. Nagyon liberálisak voltak. Ostobaság például, hogy a biztosítás érvényét fenntartották öngyilkosság esetére is. Ki az ördög látott ilyet? Egy úr, aki a »Magyar Földhitelintézet«-nél lévő hatszázezer forintos jelzálogkölcsonét az »Első Magyar Földtermentesítő Bank- és Biztosító-Intézet« által konvertáltatta, az első negyedévi részletfizetés után föbelötte magát. Az effajta kellemetlenségekhez járult Zrínyi költekezése és gavallérsága.

Minden rokonszenves embernek megadta a kölcsönt, ha hozzá fordult, és olyan erőszakos volt a szakértő igazgatókkal szemben, hogy nem tűrt ellenmondást; hiába figyelmeztették, hogy az illető el van adósodva, és hogy a pénz veszélyeztetve van.

- Nagyon becsületes arca van - mondá ilyenkor roppant kurtán. - Megadandó.

Ami az ő szükségleteit illeti, nemcsak a nagyúri élet, Boborné divatszámái emésztettek fel roppant pénzt, hanem egyik excentrikus szenvedélye, fegyverek, nyergek, puskák szerzése. Erről nem bírt leszokni. Mintha még folyton hadba készülődne. Ha hallotta, hogy valahol Woolwichban vagy Amsterdamban remek pengéjű kardokat vagy pompás nyergeket csinálnak, tüstént rendelt belőlük két-háromszáz darabot. Ha szemére vetették, hogy minek az, hát vállat vont: »Bizony magam se tudom, csak úgy szokásból rendeltem.«

A pénzt annyiba nézte, mint a pozdorját, s a legnagyobb könnyűvérséggel szedte ki az ezreket a bankból, helyettesítvén azokat a váltóival. Azt hitte, hogy az egyik papír, amit ő ott hagyott és aláírt, éppen annyit ér, mint a másik papír, amit kivett, s amiért mindenféle szükségleteit kielégítik a boltokban. Csudálta is emiatt, kivált eleinte, a boltosokat. A váltó természete sohase ment a fejébe: hogy miért legyen az nagyobb kötelezettség, ha valaki egy kisebb papirosra írja a nevét, egy tenyérszerű skartetára, mintha egy nagyobb papirosra, melyben világosan és körülményesen van elmondva minden?

A rossz időekkel kedve is rossz lett Zrínyinek. A sok savanyú pofa, a sok jóslás, az elégedetlen hangok kihozták sodrából. A részvényesek zúgolódtak, fenyegetőztek és sürgették a közgyűlést.

A saját tisztviselői is aggodalmasan, ijedten jártak-keltek a büróikban. Zrínyi Mór megmondta a szemébe:

- No, a közgyűlés! Lesz ám itt nagy haddelhadd. Bizony, nem szeretnék a méltóságod bőrében lenni.

Ej, ez már mégis sok! Zrínyi Mór nem szeretne a Zrínyi Miklós bőrében lenni. Hasadj meg anyaföld és nyeld vissza szegény Zrínyi Miklóst!

Nem múlt el nap, hogy valamelyik részvényes fel ne jöjjön nyöszörögni, szemrehányásokat tenni, fenyegetni, hogy így lesz, úgy lesz. Nagy baj lesz a közgyűlésen.

Csak a becsületes Rózer jött mindig egyformán, nyájasan, tiszteletteljesen, alázatosan, és bár úgyszólván egész vagyona a bank részvényeiben úszott, mégiscsak az ebédjeire gondolt és minden lezajlott ebéd után a következő ebéd után a következő ebédre, amelyik még szebb, még kedélyesebb, még előkelőbb lesz.

- A feleségem születésnapja lesz vasárnap.

- Eljövünk - felelé Zrínyi.

- Nagyon, nagyon köszönöm, nagyon boldog vagyok, de...

- Mi a baj, kedves tanácsos úr?

- Nem is merem előhozni, pedig méltóságodtól függ, egyetlen szavától és...

- Csak ki vele bátran.

- Hát tetszik tudni, milyenek az asszonyok. A Krisztina... a feleségem... mindeniknek hosszú a haja, rövid az esze... de restellem... becsületesemre restellem... Talán meg se mondom.

És szégyenlősen nyomorgatta kezében a cilinderét (mert cilindert viselt, mióta királyi tanácsos lett).

- Ej, hát legyen bizalmas, Rózer bácsi.

- Egy minisztert szeretne a Krisztina - böffentette ki egyszerre, mint aki valami pilulát vesz be, egyet nyel és igen csodálkozik, hogy már megtörtént.

Zrínyi sok baja közt se állta meg nevetés nélkül.

- No, majd próbálok keríteni egyet a kisebbjéből.

- Nem bánom én, vagyis nem bánja a Krisztina, ha olyan lesz is, mint a kisujjam. De hogy mondhassa... Hisz tetszik tudni...

De az ilyen derült mozzanatok már igen ritkák voltak. Csupa bosszúság érte reggeltől estig. Monte-Carlóból sürgőnyt kapott Bobor ezredestől, hogy minden pénzét eljátszotta, ha nem küld neki, visszavonja a válópört s követeli a feleségét. A hollandi alapítók is kellemetlen leveleket írkáltak, már oda is eljutottak a rossz hírek és sürgették a közgyűlést. A szabadelvű klubban, a kaszinóban, ahová csak a lábát tette, mindenütt figyelmeztették bizalmasan, jelentőségteljesen a barátai:

- Nagyon meg fognak támadni a közgyűlésen. Elejét kellene venni.

Persze, elejét kellene venni. Erre ő is gondolt. Igen, igen, elejét veszem.

S amint kitűzték végre a közgyűlés napját (tizenhat hónapig tartott az első üzleti év), Zrínyi gyakran zárkózott be szobájába és leveleket írt, néha órákig. Máskor Radován diák végezte az ilyet, most Radován diákot se avatta be.

De az látta később a borítékokról, hogy vitézeinek szólnak a levelek, akik szétszéledtek azóta különféle polgári foglalkozásokban, az ország minden részébe.

Ez így tartott vagy négy-öt napig, aztán egyszerre megint a régi nyugodt Zrínyi lett, járt-kelt ruganyosan, vidáman, de volt benne valami zárkózottság. Látszott, hogy titkol vagy előkészít valamit.

A közgyűlés előtti estén néhány hivatalnok bent maradt a bank helyiségeiben, hogy mindenáron elkészítsék a szükséges iratokat, nyers mérleget, könyveket, számadásokat, ha reggelig kell is dolgozniuk. Zrínyi hazakergette őket.

- Az igazgató úr rendelte - mondták -, mert sürgős a munka.

- Én pedig azt parancsolom, menjenek haza.

- De kérem alássan, az iratok.

- Irkafirkákra nem lesz szükség - felelte Zrínyi kurtán.

Azok eltávoztak és a fejüket csóválták, de persze csak ott künn a lépcsőn.

Zrínyi Mór beszélte, hogy éjfélkor egy zsúrból ment haza a feleségével a bankpalota mellett, kivilágítva látta az összes helyiségeket - de fel se tűnt neki akkor a dolog, s éppen nem vont le más következtetéseket, mint hogy a hivatalnokok végzik most már lóhalálba a közgyűlés előtt sürgősen szükséges előterjesztéseket.

Reggel aztán megnyílt a várva-várt közgyűlés, délelőtt tíz órakor. A nagy tanácskozási teremben gyűltek össze a részvényesek, ott voltak az alapító hollandusok, a bécsiek és a harcias lipótvárosiak. Ott volt mindenki. A pesti ember elmegy a pokolba is, ha egy kis botrányra van kilátás. Ott voltak a lapok közgazdasági rovatvezetői és a riporterek. Sőt egy pár kaszinói alak is bekukkantott csupa passzióból... Azok közül, akik gyönyörködnek az akasztásokban.

Mélységes csönd volt a teremben, nem az a rendes, vidám, élénk, keleti gesztusokkal kísért zsongás-bongás, mely az effajta gyűléseken szokott lenni, hanem csönd, minő a vihar előtt van a tengeren. A sápadt arcokon, a mérges tekinteteken és a vonagló ideges ajkakon észre lehetett venni az elfojtott indulatokat.

Az asztalfőn Zrínyi ült a nagy, hatalmas csillár alatt, melynek kristályfityegőin lila színekben hánnya-vetette magát az ablak zöld redőnyeiben beszűrődött napsugár.

Nyugodtan ült ott, mint egy oroszlán, aki emészt. Egy ív papír volt előtte, a finom ezüst csengettyű, egy ceruza és a hanyagul odadobott téglaszínű kesztyűi.

A papirosról nagyúri pongyolasággal olvasta le a néhány szót, amivel az ülést megnyitottnak nyilvánítja. Aztán felolvasta az egyik igazgató az évi jelentést. Az hosszú, unalmas dolog volt, alig lehetett a végét bevárni. Számok, számok és mindég számok.

A mellette ülő Patacsics mogorván szegezte le fejét s nagy ökleivel az asztalra dőlt, míg ellenben a másik oldalon Alapi szinte besüllyedt zsöllyéjébe, s apró szemei gúnyosan kémlelték a részvényesek arcát.

- Halljuk, halljuk! - hangzott minden oldalról.

- Kólmark az egész! - ordítá egy hang, mire derűtség támadt és zagyva lárma.

Ezek a számok csak Zrínyinek voltak olyan unalmasak, holtak és némák. A részvényeseknek éltek azok, s mint a gonosz manók, faunok és koboldok ugráltak, sípoltak és ingerkedtek velük.

Egy-egy helyen kitört az ingerültség.

- Schwindli!

- Gyönyörű wirtschaft!

Zrínyi csak ült csendesen, mozdulatlanul, mintha kőből lett volna.

Az egyik igazgató, bizonyos Pollacsek K. F., áthajolt az asztalon:

- Kegyeskedjék csöngetni.

De csak a kezével intett annak a bizonyos Pollacsek úrnak és nem csengetett. Hagyta, hadd kiabáljanak, hadd piszkolódjanak, hadd teljék az ürömpohár.

Aztán bevégződött az évi jelentés. Tízen is beszélni akartak. Harminc-negyven hadonászó kéz jelentkezett.

Legelőbb jutott szóhoz egy jól táplált úr, olyan képe volt, mint egy macesz, kerek, fehér, buckás és amint beszélt, Zrínyi Miklóst támadva és feltűzelve magát, a nyála szétfrecsegett a körülötte állókra.

Zajos *helyes*-ek és *úgy van*-ok zúgtak fel minden gorombaságnál. Ez csak villanyozta az ipsét, s mint egykor a vakmerő Ikarus, egyre merészebben kezdett röpködni. Elősorolta az elnök-igazgató összes visszaéléseit, erőszakos természetét, mellyel szemben nem érvényesülhettek a bank némi intelligenciával bíró egyedei (sic!), a zabolázatlan orgiáit - s ekkor elkapatva a felhangzó tapsoktól, felkiáltott:

- Még a szerelmet is a mi pénzünkön vette!

Zrínyi nagy flegmával és nagy méltósággal odaszólt Radovánnak:

- Ugorj fel, diák, és üsd pofon!

Radován diák szó nélkül felpattant és nyakoncserdítette a szónokot. Óriási zaj keletkezett erre s egy örült káosz. Mint a darazsak, sziszegve rohantak Radovánra, széket feldöntve, cilindert megroppantva, emberi lábat megtaposva, esernyők és botok villantak elő.

Zrínyi Miklós megragadta e pillanatban a csengettyűt és meglóbázta nagy erővel; élesen szólt, mint egy harang.

Ez volt a jel.

Egyszerre szétpattantak háromfelől a tanácsterembe szolgáló szárnyasajtók, és omlottak be rajtuk kivont, villogó kardokkal a Zrínyi katonái, kik hívó szavára az éjjel összegyűltek az ország minden részéből.

- Jézus! Jézus! Jézus! - kiálták és elkezdték a részvényeseket kaszabolni.

Leírhatatlan jelenet következett. Hörgés, ordítás, jajveszékelés. A vér patakzott a teremben és befröcsögte a falakat és az asztal zöld posztóját. Némelyek felmásztak a szekrények tetejére, mások leborultak Zrínyi lábai elé és kegyelemért rimázkodtak. A legtöbben az ajtókjáratokhoz törekedtek, s ha sebesülten is, igyekeztek menekülni; az egyik részvényes berúgta a kályhát és azon bújt ki. Egy másik föltépte az ablakot és kikiáltott az utcára:

- Policáj! Policáj!

*

Az esti lapok hosszadalmasan leírva hozták a hajmeresztő véres eseményt, némelyik különkiadásban. Huszonnyolc sebesülés történt és ebből hat súlyos eset, halállal csupán egy végződött. A sértegető szónokot felkoncolták.

Az egész város elszörnyűködve, méltó izgatottságban töltötte a napot, hibáztatva a rendőrséget, mely nem vette észre, hogy Zrínyi összevonta hadait a vidékről, felfegyverezte, kiruházta, betanította, s mindezt titokban. Mocskolták a kormányt, mely mindent eltűrt Zrínyinek, sőt ő adta neki a szarvakat.

Az éji órákban azonban jöttek a csillapító hírek. Hogy a rendőrség az ügyészség megkeresésére letartóztatta Zrínyit, mikor a kaszinóba hajtatott, nyolc rendőr vetette rá magát a száguldó lovakra. Több elfogatások is történtek. Patacsics, Alapi, Radován diák, Juranics Lőrinc hasonlóan letartóztattak és Zrínyivel együtt a gyűjtőfogházban várják, míg a vizsgálóbíró elkezd a kihallgatásokat. Zrínyi hadai azonban még mindig szabadon vannak a banképületben, és a rendőrség elégtelen elfogatásukra, mert véres ütközetté fajulhatna a dolog, minélfogva erre a célra még az éj folyamán elegendő számú katonaságot fog a belügyminiszter rekvirálni.

X. A PARLAMENT

Napok múltak el a megrázó esemény után, mely a »Nádor utcai csata« néven lesz ismeretes örök időkre a fővárosi pénzüzetek történetében. Zrínyi és emberei a vizsgálati fogságban ültek (az együtt maradt közlegénységet is sikerült túlnyomó katonai erővel lefegyverezni és fogollyá ejteni ama véres napot követő éjjelen), a föllázadt emberi érzéseknek immár elég volt téve. A megtorló hatalom megtette a magáét. Nem mondhatja senki, hogy nincsen egyenlőség és hogy nincsenek törvények Magyarországon. Azt lehetett volna hinni, hogy már elpihen a közvélemény és egész csendesen hagyja a vizsgálóbíró percegő tolla alatt szaporodni a vallomási jegyzőkönyveket, míg végre megérkezik az izgalom tetőpontja: a század legérdekesebb végtárgyalása.

De nem így történt. A közvélemény olyan, mint a fodros vizeket járó hajó, ha valami hullámtól nagyot dől jobbra, okvetlenül mindjárt utána éppen olyan nagyot dől balra - míg végre eligazodik. Jönnie kellett mindjárt az ellenáramlatnak is. Különösen a vidéken sajnálni kezdték Zrínyiéket. Oh, a vidéken mégis puhábbak a szívek. És azt is mondták a vidéken: bizony nagy szemtelenség úgy bánni egy Zrínyivel, történelmünk nagy alakjával, mint egy közönséges gonosztevővel, és hát nem is valami nagy kár azokért az összevagdalt zsidókért... Talán mégse puhábbak a szívek a vidéken.

A magyar ember szereti keresni az igazságot. De nem szereti megtalálni. És ha mégis megtalálja, mindjárt beleun: ejnye, de kellemetlen pofája van! És - hogy rövidek legyünk - mesés gyorsasággal kezdett nőni a vidéken a rokonszenv Zrínyiék mellett, s egy nap mintha kilépett volna Somogy megye címerpajzsából a koronából kezdődő kéz és elejtven szőlőfürtjeit, tollat ragadott volna, sürgős feliratot írni a képviselőházhoz, beavatkozásra kérve a parlamentet Zrínyi gróf és társainak kivételes természetű ügyében.

Az országgyűléshez küldött feliratok, kérvények sorsa közönségesen siralmas. Ha vár is rájuk valami jövődő, az csak olyan, hogy a halottból legfeljebb prédikációs halott lesz - életet itt bele nem lehelnek. De a somogyi kérvény kivétel. Az csemege. Több: - divatcikk. Leszorítja a legkomolyabb javaslatokat. Trikót húznak fel a pártvezérek és ostrom alá kerül a háznagyi iroda karzatjegyekért.

De mielőtt még a somogyi kérvény tárgyalásra került volna, jelesül előtte való napon, híre ment a városban és a politikai körökben, hogy a Zrínyi-ügyben interpelláció lesz. Pulszky Ágoston fog interpellálni. Közvetlen a kérvények előtt.

- Tehát megrendelt interpelláció.

- Lehetséges. Mert az interpelláció kényelmesebb a kormánynak, mint a kérvény. Az interpelláció csak párbaj. A kérvény csata. A párbaj csak egy játék, kivált, ha az ellenfelet maga a válaszoló választja.

Másnap reggel már tíz órakor megtelt a folyosó és lüktetett, pezsgett, forrt az élet; Nyegre, akit Szilágyi kiküldött az elnöki lakosztályból, mint Noé a galambot, hogy nézze meg, van-e már valaki odakünn, azzal csörtetett vissza:

- Itt vannak, kegyelmes uram, a betegek is, a mezei hadak is.

Az elnök nagy kékes szeméi még nagyobbra tágultak, kérdőleg szegződve a jegyzőre:

- Megbolondultak?

- A Zrínyi-ügy, kegyelmes uram.

- Szamárság! Ez az egész Zrínyi mindig föl volt fújva.

Élénk csoportok képződtek szerte a vacsoráló kis klikkek szerint; a Hungária-szoba, a dzsentrí-szoba, az István-szoba és mindenféle szoba. Összebújtak és a nap legfrissebb eseményeit, benyomásait beszéltek meg.

- Mi lesz Zrínyiékkel?

- Mit akar Guszti?

- Amit Bánffy.

- Hol van Pap Géza?

Mindenütt. Ahol említik, megjelenik a kis kobold; frissen siklik el az egyes csoportok közt, mint egy gyík: hófehér apró fogai messziről villognak, mint valami rizkásaszemek.

- Magunkhoz kell ragadni a kezdeményezést ebben a Zrínyi-ügyben. Nehogy megint az ellenzék csináljon belőle tőkét. Molnár apát már kézbe vette.

Molnár apát ravasz, mézes arca kibukkan a miniszterszoba melletti sikátorból, ahol Eötvös Károly tartja szóval, rezegtetve magát a csípőin, mint egy kényes násznagy a lakodalomban. Kedélyesen évelődik az apáttal:

- No, ugyan jó, hogy ezt a kis reakciót kieresztettétek. Mert ha ezt leverjük, az egész világ kálvinistává lesz, majd meglátod, és ti aztán elmondhatjátok, amit a jezsuiták: »Regnavimus sicuti lupi - Expellerunt nos, sicuti canes.«

- Csakhogy tovább van a vers - vág vissza Molnár apát -, Redibimus sicuti aquilae.

Ebben a percben könnyed léptekkel suhan el mellettük Gromon Dezső:

- Azt hallom, hogy Boborné is itt van a karzaton.

Ah, szépek ezek a cikcakkos zigzugok, sikátorok, mint az Olimpusz berkei. Más-más istenek lyukai. Bent az elnöki szobában Vulkán lakik a rettenetes pörölyével. Jaj annak, akire lecsap. A jobboldali folyosón hűséges udvarával Janus tanyázik a múltba és a jövőbe néző arcával. Csak nagyritkán, nevezetes mozzanatoknál megy be a gyűlésterembe, hol Vulkán szemöldöke igazgat és a pörölye csattog. A másik folyosón Tantalusz jár. Kis istenek és nagy istenek jönnek-mennek, megállnak egy-egy szóra és igazítanak vagy rontanak a halandók sorsán.

Vannak, akik csak tubákpikszisüket nyitják ki, ha bosszankodnak, de vannak viszont, akik Pandora szelencéjét kezelik és kieresztik belőle a bajokat. Vulkán ravaszul hunyja be a szeméit és tiltakozik:

- A szelence nem az én kezemben van, uraim.

Közel a miniszteri szobához Aeolus és legényei csinálják a szeleket, ha csendes gyűlések alatt összebújnak. Minden zug érdekes itt. S még az apró kis alakok is, kik csúsznak, másznak, hánykolódnak, ki frígiai sapkában, ki csörgősapkában, ki elrejtve nagy füleit a sapkája alatt, mint Midás, mégis valami fényt kapnak mindnyájan az istenek közellététől. Apollót tömjénezik ezek és remélik, hogy nagy kitartásával mégis megkapja Daphnét, akit mikor megölel, borostyánfává válik. Jupiternek hoznak áldozatokat, tömjént és mirhát, amazok - mert itt vannak a villámok és azok a bizonyos legendás fazekak. Vulkánnak nincsen pártja, de félnek a kalapácsától és kényszerülve táncolnak körülötte. Mercur hektikában van, de a mérlege csillámló, míg ki nem esik a kezéből. Valóban Olimpusz ez - ahova bevágyik minden halandó, kivált ha magyar anya szülte. A levegő füledt ugyan és füstös. De mert az istenek is ezt szívják, tehát úgy kell beszüröcsölni, mint illatos ambróziát. Az istenek és kis istenek körül csúnya

szolgálatokat kell végezni, hajlongani, görbülni, hízelkedni. De ennek így kell lenni, míg a bájos kis Hórák meghozzák egy napon kackiás kötényükben a jutalmat.

E pillanatban kilép odújából Szilágyi, s követve a jegyzőktől és wippektől, mintegy udvarával bevonul, sehol meg nem állva, utat nyit, két nagy kezével kalimpálva a tömeg között, mogorva, szinte ünnepélyes arccal, mint egy angol speaker, aki tudja, hogy az a föld, amelyre lép, érzi őt.

Az útvonalon, amerre megy, halk moraj kél. A sok dologtalan, henye ember találgatja:

- Ma mérges.
- Dezső rosszkedvű.
- Nem szeretnék ma beszélni.
- Az a kérdés, kire haragszik ma: ránk-e, vagy rájok?

Egyik nap a mogorvaságát konstatálják ilyen körülményesen és mégis semmitmondóan, máskor a jókedvét. S ez is egy neme ama mulatságoknak, melyek oly drága pénzen vásároltatnak.

Az elnök után bevonul egy nagy raj, a konok beszédhallgatók, mert e sok zöldségnek, vegyes szalma-széna-szeccskának véges-végig való meghallgatása szinte egy neme a drága pénzen vett mulatságnak, s úgyszólván a magas beléptidő teszi becsessé e gezemicét. Az okosok kívül maradnak a folyosón. Azok azt tartják, hogy csak háromféle beszédet lehet meghallgatni: a nagyon okosat, amiből tanulni lehet, a nagyon szépet, mely gyönyörűséget nyújt és a nagyon bolondot, mely megnevetteti őket. A közepszerű beszéd teljesen érdektelen. És a beszédek, sajnos, majd mind közepszerűek. A lapokban ugyan hirdetik őket pártállás szerint nagyszabásúaknak, kolosszálisaknak, szépeknek, bölcsenek, sőt elragadóknak, de biz azok a szegény párák csak közepszerűek.

Az ülés tehát megnyílik; következnek a különböző jelentések, a jegyzőkönyv felolvasása, szóval megindul az úgynevezett parlamenti munka.

A folyosón maradt képviselők még a szivarjaikat szíják és elmesélik a kulissza-dolgokat; egyik is tud valamit, másik is: összeteszik, amijök van és egy félóra múlva mindent tudnak, sőt az összehordott szálakból kikombinálják azt is, amit nem tudnak.

A tanácssteremből kijövő alakok rövidesen, telegramstílusban az ottani benyomásokat is elmondják:

- Wlassicsnak nagyon sötét az arca. Valami baja lehet a Vatikánnal.
- Talán a Zrínyi-ügybe avatkozott be a pápa.
- A karzaton csakugyan ott van Boborné.
- Ohó, azt meg kell nézni.

Egy pár ember elcsapja a szivarját és bekullog.

- Szép-e?
- Gyönyörű.
- Hol ül?
- A középben, ametiszt színű ruhában, orgonavirágos kalappal.

Ezalatt, tip-top, a korridor felől folyton jönnek új és új alakok: Csáky Albin Csáky Györggyel, Zrínyi egyik katonájával, aki nem keveredett bajba és most idehozta az érdeklődés és aggodalom.

Majd Széll Kálmán toppan be lemesre fésült hajával, finom fehér zsebkendőjét kibontva, melyről rezedaillesat száll és elkeveredik a füstös levegőben.

- Rátótról jövök - magyarázza -, egy hétig voltam oda, s immár ostobaságok történnek. Ki beszél bent?

- Még senki.

- Pulszky fog interpellálni?

- Pulszky.

- És Bánffy mit fog felelni?

- Nem mondta meg, pedig éppen most beszélgetett itt.

- Nem vagytok politikusok - mondja Széll kedélyesen, a kibontott zsebkendőt gondosan összehajtogatva laposra. - Jupiter Dodonában a szent tölgyfa leveleinek rezgése által tudatta a maga akaratát az emberekkel.

Ezalatt egy kis sánta úr tűnik fel a folyosó tarkabarkaságában, sima, borzéhoz hasonló fejével és vastag aranyóraláncával, vastagabbal, mint a Demkóé (mely az egyedüli fényes dolog immár a Házban).

- Ki ez? - kérdi Széll Kálmán. - Mintha ösmerném.

Senki se tudja - de Harkányi Frigyes mégis tudja. Sőt már beszélt is vele. Harkányi Frigyes mindenkivel beszél, akivel találkozik, mindent megnéz, mindent megfigyel, megkopogtatja botjával a házak falait, hogy milyen anyagból vannak, megtapogatja kezével a szövetet az ismerősei ruháján és aláhajlik a Széll Kálmán hóna alá zsebkendőjéhez, hogy egy kis parfümöt élvezzen a máséból. Udvarias, élénk, kedves és szolgálatkész.

- Hát nem ismeritek? Saprísti! Hiszen ez a Zrínyi Mór, az Első Magyar Földtehermentesítőtől. Nagy ganef - et caetera. Éppen az imént beszéltem vele. Képviselőket keres, akik a nyílttérben kinyilatkoztatnák, hogy a földtehermentesítő bank vagyoniilag szilárd alapon áll, dacára a dacarándóknak.

- Úgy? Menjünk hát tovább - folytatá Széll Kálmán -, a szent tölgyfa leveleinek a rezgése a fő. Ugye nem vesztetem el a Fühlungot? Mindig csak a levelekre kell ügyelni, és az ember tudja ezekről, hogy Jupiter mit akar.

- Én azt gondolom, kegyelmes uram - mondja Rosenberg Gyula, szinte egyik levele, de egyik rezgésbe nem hozott levele ezen tölgyfának -, hogy Bánffy teljes jóakarattal van Zrínyi iránt, de azt hiszem, ez a dolog főképp Erdélytől függ.

- Ugyan, hagyd el. Az egy foltozó suszter. Új bőrből nem tud varrni. Ez pedig valami egészen új bőr. És megvallom, bár kétségtelenül nagy schnitzert csinált a szegény Miklós, de én nem engedtem volna letartóztatni.

- Én se - felelte Rosenberg.

- Persze a sógorság miatt - évelődik Széll Kálmán. - Egy Rosenberg nem lehet ellensége a Rosenberg-leány férjének: Zrínyi Miklósnak.

Csáky György élénken ugrik fel erre a szóra és bemutatja magát Rosenbergnek nyájas kérdő tekintettel:

- Báró Rosenberg?

- Nem. Doktor Rosenberg. (S aztán újra Széll Kálmán felé fordul.) Hogy vannak a tehenei, kegyelmes uram?

- Köszönöm alássan a szíves kérdést. Éppen tegnap adtam el egy kétéves bikát az alençoni hercegnek.

Mint mikor a méhek özönlenek minden tájék felől a kaptárba, jöttek sorban a ritkán látott alakok, a jól táplált Hieronymi, a selyemtalpú Matuska nagy megbotránkozással. »Mégis plusquam amit csinálta meg a Zrínyi: hát nem tudta tartani egy jogtanácsost, egy jót, aki megmondja neki, hogy ami nem megy, az nem megy.« Majd jön a népszerű Darányi promincliszzerű mosolyával, megfogja a Kabós Ferenc kabátgombját:

- Így járnak mindazok, Feri bácsi, akik a Náci bácsi tanácsát nem fogadják.

- Hát mi lesz vele, kegyelmes uram? Szabadon eresztik?

Darányi összevonja a vállait s jobb keze két ujját a szájára illeszti:

- Hja, azt csak az isten tudja.

Honnan, honnan nem, ott teremnek a későn kelő Andrássy grófok is. S bizonyos üdeség oszon be velük a fojtó, rossz folyosói levegőbe. Mindig hoznak valami friss ideát. És mindig előjönnek igazítani. Éppen megfordítva csinálják, mint a régi órákon a barátok. Ők a napfénynél tűnnek el és az esővel jönnek elő.

- Zrínyi követhetett el hibákat - hangoztatja gróf Andrássy Tivadar -, de folyton megmaradt gentlemannek. Ő egy körömnnyit sem vesztett a presztízsből. A kormány hibázta el a dolgot, hogy egy középkori urat belesegít egy bankba. Azt ott azután sértegetik. Természetesen nem túri. Ez az egész a kormány lelken szárad.

Most hirtelen megszólalnak idegbántóan a villanyos csengettyűk. Egy wip kinyitja az ajtót és kikiált:

- Urak, a Pulszky interpellációja.

A folyosó alakjai berohannak, s üres és csöndes lesz kívül minden, mint egy kripta.

Pulszky Ágost: T. Ház! Azon közérdekű ügyben, mely abnormis voltánál fogva is, de általjában is a judikatura és az etikai érzések közötti ellentétessége következtében, de más szempontból is, úgy a jogászörök, mint általjában az egész közvélemény foglalkozásának főtárgyát képezi, indíttatva érzem nézeteimet röviden kifejtteni. (Halljuk! Halljuk!)

Előrebocsájtván, hogy sem a merev pártszempontok, még kevésbé a történelem tanulmányozása következtében az iskola által beoltott kegyeletszerű sensibilitás adják jelen felszólalásom megtételéhez az impulzust, mint inkább azon általjánosan szembeötlő kivételesség, mely ezen ügy elbírálásánál az egyedüli domináló szempont lehetvén, bizonyos következtetések levonását mellőzhetlenül szükségessé teszi. (Halljuk! Halljuk!)

Ezen ügy, tisztelt Ház, gróf Zrínyi Miklós és társainak a sajtóban és a közönség nagy rétegeiben sokat pertraktált ügye. Mindnyájan ösmerjük a sajnálatos esetet, mely miatt a fentebb említett letartóztatások történtek, s bizonyára ezen nagyfokú kihágás, sőt vérengzés...

Dr. Mezei Mór: Sőt haláleset!

Pulsky Ágost: ...halálessel kapcsolatos vérengzés felől csak egy vélemény lehet és az elítélő. (Úgy van! a jobboldalon.) Az is kétségtelen, hogy büntetőtörvényeink e tekintetben világosak, és mert a törvény előtti egyenlőség is evidens, a kérdés tárgytalannak látszó voltát csakis egyetlen körülmény alterálja, és erre kérek engedelmet röviden kiterjeszkedhetni, mielőbb interpellációmát megtenném. (Halljuk.)

A törvények, tisztelt Ház, mindenkor azon generációra érvényesek, amelyre hozattak és mindazon következő emberöltőkre, akik azt meg nem változtatják, de nem érvényesek azon generációkra, melyek a törvények keletkezése előtt élvén a nálunk fennálló állami rend szerint azoknak hozatalába be nem folyhattak, sőt azokat nem is ösmerték. (Helyeslés a jobboldalon.) Zrínyi Miklós más kornak a szülöttje.

Thaly Kálmán: Mindig erőszakos volt! Katzianer tábornokot is ő ölette meg közvetve.

Pulsky Ágost. De nem lett érte semmi baja. Éppen ez mutatja, hogy ő egy másik korban élt, amikor sok olyat elnéztek, ami most kihágás, sőt a bűn kategóriájába esnék. Hunyadit senki se vádolta levéltitok megsértésével, mikor a Brankovics vajda levelét elfogta.

Eötvös Károly: Mátyást se mérték-hamisítással a cinkotai icce miatt. (Derűlség.)

Elnök: Ne méltóztassanak annyit közbeszólni.

Pulsky Ágost: Balassa és Bebek köztudomású hamis pénzveréseinek megtorlása hasonlóan fogamatba sem vétetett a közhatalom azon időszerinti faktorai által, de általában nem megítélhető egy akkori egyén ténykedése a mostani törvények és a mostani, ezen törvények által szuggerált közfelfogás szerint, senki sem tartván tolvajnak Aport, aki a koronát Ottótól jogtalanul elsajátítá, sem zsarolónak Teleki Mihályt, aki egy láda ezüstöt csikart ki Leopold császártól, és nem tekinti becstelen egyénnek gróf Csákyt, aki Brandenburgi Katalinnal szerelmeteskedvén, ezen könnyelmű hölgyet minden értékétől kifosztotta; mindezen férfiak akkoriban igen kiváló és becsületes embereknek tartattak. (Úgy van! úgy! a jobboldalon.) De ha ténykedéseikkel áthelyeztetnének a jelen korba, nem habozom kimondani, hogy ezen ház egyik tagja által sem tartatnának korrekt embereknek. Mi következik ebből tisztelt Ház? Az, hogy egyéneket megítélés szempontjából egy bizonyos korszakból másik korszakba áttenni nem lehet. (Zajos helyeslés a jobboldalon és a baloldal egyes padjain.) Szerves elválaszthatatlanságban lévén a törvények az egyénekkal, ugyancsak mozdíthatlanok a törvények és jogszokások is, mert ha, hogy egy példát hozzak fel, ma a szent László törvényei szerint kellene idomítani felfogásunkat, igen furcsán nézne ki maga ezen mélyen tisztelt Ház is. Kérdem a tisztelt Háztól, mi történik például Molnár János apát és képviselő úrral, ha a Mátyás korába áthelyezve, vagy a Mátyás-kori törvényeket és felfogást ide helyezve, elmenne a kerületekbe a lakosságot a kormányzó hatalom ellen uszítani?

Eötvös Károly: Lefejeznék.

Pulsky Ágost: Vagy miképpen ítélnék meg Eötvös képviselő urat, ha pénzt fogadna el azért, hogy valakinek tanácsot adott? Ez a kérdés egyik oldala, tisztelt Ház, s ezen észjogi elvek és filozófiai igazságok fonalán tovább haladva konstatáljuk, hogy gróf Zrínyi Miklós, Szigetvár volt kapitánya, ki 1508-ban született, saját hibáján kívül, tehát akarától független okokból, a természetnek valamely általunk felismerhetetlen törvénye alapján, midőn mintegy másfél évvel ezelőtt feltámadott, egy oly társadalomba jutott, melynek törvényei öreá nem lehetnek olyan mereven kötelezők, mint másokra, ha azt vesszük, hogy ő ötvenhét évig más módon és más felfogás mellett volt teljesítője állampolgári kötelemeinek; de ha mi fagyos merevséggel elzárkózunk ezen egyébíránt okvetlenül tekintetbe veendő indok elől, akkor beáll azon, megvallom, sajátságos, sőt páratlan eset, amivel ők előállhatnak, hogy feltámadási időpontjukat véve, az

összes vizsgálati fogságban ülő vádlottak nem idősebbek másfél éveseknél, amilyen korú egyéneket pedig büntetni nem lehet. (Úgy van! úgy! a jobboldalon. Mozgás a szélsőbalon.)

Meszlényi Lajos: Pólyás csecsemők kaszabolták le a részvényeseket. (Derűtség.)

Pulszky Ágost: Azonfelül, tisztelt Ház, nem szabad elzárkóznunk azon kiváló hazafias erények elől sem, amelyekkel méltán dicsekedhetnek! Nem szabad elfelednünk, hogy Zrínyi Miklós hősi halált halt a hazáért.

Madarász József: Meghalt Miksa császárért, annak a zsoldosa volt!

Meszlényi Lajos: Nem volt kóser ember.

Thaly Kálmán: Már az is rossz jel, hogy Pulszky védi.

Elnök: Meszlényi képviselő urat rendreutasítom.

Pulszky Ágost: És kell, hogy ez a nemzet viseltessék annyi kegyelettel a saját történelme iránt, hogy annak nagy alakjaitól meg nem vonván a köteles tiszteletet, ha a körülmények kívánják, és ha az ősök tisztelete és a törvények tisztelete szembeállítatik egymással, kötelessége olyan expedienst keresni, mely mind a kettőt lehetőleg megkíméli. (Általános helyeslés.)

Mindezeknél fogva a következő interpellációt van szerencsém benyújtani az összkormányhoz (olvassa): Van-e tudomása az igazságügyminiszter úrnak, illetve a kormánynak arról, hogy Zrínyi Miklós és társai folyó hó 17-én elfogattatván, vizsgálati fogságba ejtettek?

Tekintettel az illetők történelmi és hazafiúi érdemeire és némely mutatkozó abnormitásokra, szándékozik-e a kormány valamely kivételes intézkedést tenni?

Báró Bánffy Dezső miniszterelnök: T. Ház! (Nagy zaj.)

Elnök: Méltóztassanak helyeiket elfoglalni!

Báró Bánffy Dezső: miniszterelnök: Engedje meg a t. Ház, hogy igen röviden nyilatkozzam az imént elhangzott interpelláció elválaszolása szempontjából. Igenis van tudomásom, hogy Zrínyi Miklós volt szigetvári lakos és az ottani, de már azóta elhalálozott s következőképp feloszlott helyőrség néhány, nem is nagyon sok tagja, teljesen megfelelőleg annak, amint azt tisztelt Pulszky Ágost képviselőtársam mondotta, letartóztatott.

Aminthogy nem is lehetett volna másképp, mert mit mondott volna a tisztelt Ház, ha azok után, amelyek történtek, letartóztatás nem történik? A letartóztatás tehát jogos, célszerű és szükséges volt. (Úgy van! a jobboldalon.)

Ami az interpelláció másik részét illeti, ámbár az igazságügyminiszter úr távol van, övele kontaktusban, általunk is komoly megfontolás és megszívlelés tárgyát képezik azon, hogy úgy mondjam, különleges momentumok, melyeket az interpelláló képviselő úr kiemelt (élénk helyeslés a jobboldalon), és nem habozom kimondani, tisztelt Ház, megjegyezvén, hogy többet most nem mondhatok, mert nem látom se célszerűnek, se szükségesnek, se okosnak, miszerint, ha a vizsgálat befejeztetik, nem előbb, csak akkor, a kormány se mulasztja el, hogy a maga hatáskörében megtegye azon lépéseket illetékes helyen, amely lépések leginkább felelnek meg úgy a magyar érzéseknek, mint a méltányosság követelményeinek.

Ivánka Oszkár: Ez nem válasz.

Báró Bánffy Dezső miniszterelnök: Én annak tartom (Felkiáltások balról: Mit akar hát Zrínyivel tenni? Kieresztik vagy nem?) és kérem a t. Házat, méltóztassék azt tudomásul venni.

Bánffy leült, s mozogni kezdett az egész Ház, mint a hullámzó tenger. Elégedetlen morgás tört ki köröskörül a balmezőn, bár különböző okokból. A függetlenségi párton sokallták a kormány jóakarátát Zrínyi iránt, a nemzeti és a néppárton kevesellték. Sőt a kormánypárton is csak a Bánffy leghívebb gárdája látszott megelégedettnek.

A Zrínyi-kérdésnek, mely pedig igen egyszerűnek látszik első pillanatra, igen különös szögletei képződtek, melyek ismét sajtóságos csoportosulást okoztak. A néppárt rajongott érte, a kereszténység, s illetve a katolicizmus bajnokának tekinté őt, aki annyi pogányt leaprított. Bizony ez az utolsó tette, a részvényesek szétveretése is istennek tetsző dolog. Körülbelül ilyenformán gondolkozott a nemzeti párt is (ámbar Apponyi még eddig nem nyilatkozott). Míg ellenben a függetlenségi párt Miksa császár hívének és az osztrák szoldateszka egyik tagjának tartotta Zrínyit, aki azóta, ahogy feltámadott, valóságosan a kormány tutelája alá helyezkedett. Zrínyi is csak egy mameluk, s ha vétett a törvények ellen, tessék megbüntetni, mint más embert.

Zrínyi általában sokat vesztett nimbuszából. Nem csoda. Az Olymp istenei is azért taszítottak le trónjaikról, mert néha megfordultak a földön az emberek között. És ha a történelem nagy alakjai visszatérnének másfél évre, tömérdek szobrot tördelne össze az emberiség.

Maga a jobboldal is megoszlott. A zsidó képviselők haragudtak Zrínyire a Nádor utcai vérfürdő miatt; Beksics nagy agitációt fejtett ki, s tele volt panasszal, puskaporral:

- Hát demokrácia ez? Hová lesz így a szabadelvű lobogó szeplőtlensége? Hát ezért írok én húsz esztendő óta vezércikkeket, hogy most itt szabadon lehessen embereket öldösni a nagyuraknak?

A nagyurak szintén duzzogtak, az Andrássyak, Csákyak:

- Ez nem elég. Pertörlés iránt kellene előterjesztést tenni a fölségnek.

- Még pedig haladéktalanul - licitált rájuk Tallián Béla.

A kálvinisták összebújtak a médium sorompóinál:

- A néppárt akarja kimenteni Zrínyit? Jó. De akkor mi nem mentjük.

A lutheránusok kiosontak a folyosóra. Isten tudja, hogy lesz, mint lesz. A szélső balról fenyegető kiáltások hallatszottak:

- Nem úgy van az!

- Majd mi is hozzászólunk a somogyi kérvényhez!

Valóságos káosz keletkezett ebben a csekély kérdésben. Mintha valami pajkos tündér egy csalánággal érintette volna meg a Ház összes tagjait, mindenki nyugtalanul feszengett, mozgott és a roppant zajban alig bírta Pulszky elmondani, hogy örvendetes tudomásul veszi a választ.

- Nem vesszük tudomásul! - hangzott egyszerre sok torokból.

Az elnök föltette a kérdést:

- Akik tudomásul veszik a miniszterelnök úr válaszát, méltóztassanak felállni.

- Többség! Kisebbség! - hangzott egyszerre.

Az elnök szeme műértően végigsiklott a Ház vidékein, s szemkarikái kitágultak. Álom-e ez? A jobboldalnak csak a kisebbik része kelt fel. Tisza Kálmán, Falk Miksa ülve maradtak; hasonlóan Csáky Albin, az Andrássyak s a szürke mamelukok közül igen sokan. Széll Kálmán, Hieronymi, Radó Kálmán felállottak. A csodálkozás fölszisszenése futott keresztül a Házon. A

nemzeti pártról felállott Apponyi, Horánszky, Gullner és alig négyen-öten, a néppárt egytől-egyig fölemelkedett.

- Róma csörgőkígyói! - kiáltá rájuk egy hang, azon hitben, hogy a fölszissenések tőlük származnak.

Nagy volt a megrökönyödés. A szélbal ujjongott. Báró Dániel sápadtan tántorgott a miniszterelnökhöz. - Milyen blamázs - mondta, a kezét a mellén ájtatosan összetéve -, milyen blamázs! - Lukács László behúzta a fejét a váll-lapockái közé és féloldalt nézte a csodálatos kavarodást. Mintha a Belzebub ördög egy véka kölest öntene össze egy véka sárgakásával.

A miniszterelnök arca fölvette tigrisszerű nevetését; volt abban valami baljóslatú és vérfagyasztó. A wippek nagy robajjal rohantak a folyosóra, hogy segédhadakat hozzanak, de hasztalan; az elnök, aki ott fent ült dőlyfösen trónusán, mint Báthory István a Matejko-képen, gúnyosan kimondta a határozatot, mely fönségesen zúgott a beállott csöndben, mint egy megrendítő égi szózat.

- A miniszterelnök úr válaszát a többség nem veszi tudomásul.²

A miniszterek elhagyták padjaikat és összebújva, sürgős tanácskozást hevenyésztek.

Lett erre zaj és zavar. A képviselők kirohantak a médiumra.

- Név szerinti szavazást kérünk!

- Már késő!

- A határozat ki van mondva!

- Az elnök erőszakoskodott!

- Öt percnyi szünetet kérünk!

Elnök: Az ülést felfüggesztem öt percre.

² Szerző szándékosan két hihetetlen dolgot akart e kis szatirikus korrajzban pertraktálni, az egyik: Zrínyiék föltámadása, a másik: a mamelukok föl nem kelése. E kis jegyzetben kér bocsánatot a nyájas olvasótól mind a két lehetetlenségért. M. K.

XI. A MEGOLDÁS

A mi parlamentünk éppen olyan kiszámíthatatlan, mint a mi országunk. Jó parlament - híven jelképezi a szeszélyes szép asszonyt, akit Hungáriának képzelünk páncélos derékkal, nagy pallossal az egyik kezében, mosolygó címerünkkel a másikban.

Hát egy kicsit naiv asszony. Néha karperecet kínálnak neki, azt mondja rá: »nem kell, mert ez lánc«. Néha a láncot is karperecnek nézi. Néha megharagszik egy rossz tekintetért. A pallosára üt. Néha a palástját is le hagyja szedni a testéről. Udvarlói elől becsapja az ajtót. A rossz-akaróját összeölelgeti. Kacér asszony? Talán nem. Szenvedélyes asszony? Talán nem. Csak asszony. Mint amilyen minden asszony.

Egy hajtúért, egy bojtért haragra gerjed, hogy hova szúrják be azt, milyen színű emez, de néhány milliót non chalance-szal dob ki az ablakon. Nem tudja, mi a lényeges és mi a haszontalanság. A csecsebecsét eleibe teszi a szükségesnek. A szép szót tetejébe teszi az okosnak. Mert fiatal asszony. Nem John Bull, aki a tengereken pipázik, izmos öklein szétterpeszkedve és nem az öreg Germánia, aki harisnyát köt és tanítja a gyermekeit. Olyan fityfiritty kedves asszony, aki él az érzéseinek, a divatnak és egy csöppet se törődik a holnaputánnal.

És a parlamentje is éppen ilyen. - Lelkéből lelkedzett gyermeke, bár nem született szeplőtlenül, ahogy kellene - mindig a kormányt gyanúsítják (minél különb legény, annál inkább), de mindegy, éppen csak szakasztott olyan, mintha szeplőtlenül fogantatott volna: minden porcikája az anyjáié.

Épp olyan szeszélyes, néha a jó dolog se kell neki, néha a rossznak is tapsol és éppen olyan impraktikus, nagy dolgokra vállat von, kicsi dolgokon fennakad.

Itt van ez a Zrínyi-kérdés. Egy bagatell. De a parlamentnek éppen ezen tetszett megbokrosodni. S az évtizedek alatt összetömörült pártok, melyeket meg nem bomlasztottak se a viharok, se a fonák helyzetek, mindig együtt szavaztak az együvé válók, most egyszerre összevissza hanyódnak, mint a szétoldott rőzsekötegek gallyai.

A miniszterelnök választát tárgyalásra kellett kitűzni és beláthatatlan eredményű zajos és szenvedélyes vita indult meg, tele egészségtelen tünetekkel. Volt abban vallási kérdés, antiszemizmus, reakció, liberalizmus, nemzetiségi kérdés, jogállam, és ami azonfelül az egyes fákról lehullott.

Mert egy szabadelvű párti szónok négy fához hasonlította a négy pártot; az egyik fa csak mindig virágzik, de nem hoz gyümölcsöt, a másik díszfa, se nem virágzik, se gyümölcsöt nem terem, csak programokat, a harmadik egy odvas, korhadt fa, csak a tűzre való - a negyediken himbálódzik a sok gyümölcs.

- És belepotyog az alatta heverő basibozukok szájába - vágott közbe Hock János.

Országgra szóló tülekedés támadt a Házban; izgatott, ingerült vita, személyeskedő incidensek, ezekből párbajok, jegyzőkönyvek, emezekből mellékpárbajok. Eleinte csak olyan nemzeti kötekedésképe volt az egész: mint mikor színes cserepekkel csőrökélnak a gyerekek; lassan-lassan kezdett aztán melegedni a kérdés, míg végre forrt.

Győrffy Gyula határozati javaslatot adott be: utasíttatik a kormány, hogy őfelségének sürgős fölterjesztést tegyen a pör törlése iránt. Felolvasott néhány passzust a Vatikán lapjából, a *Piccolo*-ból, mely megbotránkozását fejezte ki, hogy a magyarok a legnagyobb hőstüket hűvösre tették.

A néppárt felvillanyozva tapsolt a beszédnek s zajos »Éljen Zrínyi!« kiáltásokkal tüntetett.

- Persze, mert maguk is a kriptákból jönnek! - pirított rájuk Dániel Gábor.

Győrffyvel szemben Kossuth Ferenc indítványozta, hogy a Ház térjen napirendre a kérdés fölé. A törvény nem ismer kivételeket, de nem is ismerhet. A jogállam nem tűrhet extravaganciákat. A poézis igen szép dolog, de a kodifikáló bizottságokba nem szokásos a múzsákat beválasztani. Ha igaz a lélekvándorlás elmélete vagy az anyagok örök átváltozásának tana (pedig valamelyik talán mégis igaz), akkor mindnyájan fel vagyunk támadva, és nem lehet tudni, melyikünkben lakik Hannibálból, Cézárból és Attilából valami. (Derűtség jobbfelől.)

A vita eleinte lassan, vontatottan indult meg. A kis emberek beszéltek, összehordva hetet-havat. Az egyik egy parlamenti bizottság elé kívánta terjeszteni a vizsgálati iratokat, a másik egy történelmi adatot derített fel, hogy Alapi Gáspár állítólag egy kályhalyukba bújt volna Szigetvárott és úgy mentette meg életét. Ez ellen Josipovich horvát miniszter tiltakozott, főlemlítvén, hogy ezt csak az ellenségei fogták rá később, és úgy csúszott be a krónikába. Ha Alapi ilyen gyáva lett volna, bizonyára nem nevezik ki Horvátország bánjának.

- Ugyan mit mentegeti? - szólt közbe Thaly - hiszen nem a maga ellenjegyzésével lett kinevezve.

Összehordtak egy csomó zöldséget, felállítottak néhány merész büntetőjogi teóriát (melyekre Csemegi, ha hallotta volna, kiugrik a bőréből). Ezalatt azonban folyton nőtt a jegyzői táblákon a névsor. Hetvenen irratták fel magukat, s a vita kezdte fölvenni a nagy dimenziókat.

S ehhez járult az utca. Az utca megint megmozdult. A Sándor utcában nagy néptömeg várta az érkező képviselőket, s dacára az ott cirkáló rendőröknek, szórta a maga abcúgjait és éljeneit. Az utca teljesen Zrínyié volt, s gyakran lehetett hallani felkiáltásokat a tömegben:

- Menjünk, szabadítsuk ki Zrínyit!

Nemcsak a Sándor utcát lepték el dologtalan csoportok, még a Múzeumkert fáin is csizmadianások ülven verebek helyett és rikoltozván abcúgokat, hanem az egész város forrt; az ifjúság a kávéházakban gyülesezett és szónokolt (Herczeg Mihál pedig az íróasztalánál ült és írta leszerelésükre a cikkeket), a Múzeum körúton, valamint a Kerepesi úton is lavinaszerűen növekedő tömegek foglaltak fenyegető állást, szívükben a Zrínyi kiszabadítására irányzott nemzeti törekvésekkel. Valóságos véderővitai hangulat ömlött el a városon. A kereskedők siettek fényes nappal becsukni boltjaikat. Mert a honszeretnek ezen az útján a kirakatok az első állomás.

A Ház ülései voltaképpen idáig terjedtek, mert amint egy szónok valami hangzatos mondatot kicsiholt koponyájából, az futott ki a folyosóra, a folyosóról az utcára s szájról szájra egész a Kerepesi útra; onnan felelt rá a visszhang:

- Romboljuk össze a börtönöket!

- Hozzuk ki Zrínyit!

Egy öreg varga közbekiáltott:

- Én már hoztam egyszer Táncsics Mihályt. Bizony isten nem nagy élvezet.

A levegő megtelt foszforral. Valóságos kis forradalom volt ez, persze csak olyan jámbor, mint a waldecki, hogy délben hazaoszlott a forradalom ebédelni, s másnap délelőtt megint összegyűlt forrongani. Kicsike volt még, de a gorombáskodó rendőrök és a krajcáros hírlapok mesterségesen hizlalták, úgyhogy szemlátomást növekedett.

Maga a Ház folyosója is színes, mozgalmas. Hát még a karzat, melyet zsúfolásig töltöttek meg a szép asszonyok. A szivárvány összes színei ott játszottak a ruhaszöveteken. De túlnyomó volt a rubint és smaragd szín. Ezek az uralkodók most. Az a fekete ruhás fehér liliom a jobb karzaton Juranicsné, milyen szomorú és milyen törékeny. Különös, hogy a szép Boborné ma nincsen itt. Pedig ma bizonyosan Apponyi fog beszélni. Ah, ni, azok a kis mosolygó kontesztek, hogy nyújtják előre a nyakukat! Ugyan kire kíváncsiak a kicsikék? S hogy verik le legyezőikkel, libbenő csipkekendőikkel a finom illatot, mely száll, száll mesterségesen vert szellő szárnyán lefelé és megcsiklandozza a szunnyadozó Fabiny Teofil orrát. Amott is három szép asszony nevetgél egy csoportban. Valóságos rózsagrupp. És mindenütt, amerre szem lát. Oh, semmi kétség, Apponyi fog ma beszélni.

A folyosón hírlették, hogy Polónyi nagy leleplezéseket tesz a Nádor utcai titokzatos pince rabjairól, s hogy a kormánynak is lett volna tudomása ez üzelmekről. Nagy csemege lesz ez. Mert a Bobor fogságát is szóba hozza és az okot is - az asszonyt. El lehetünk készülve pikáns részletekre. Azt mondják, zárt ülést kér. Ejnye, hát lesz lelke lekergetni ezt a sok gyönyörű asszonyt a karzatról?

A folyosó hullámozó, élénk, sőt lázas képét csak rövid időközökre szakítja meg egy-egy szónok, akitől valami érdekeset várnak. De különben itt él, itt oldódik és kuszálódik páratlan elevenséggel a kérdés.

A miniszterelnök bosszúsan rágicsálja szivarját s panaszkodik nagy zsörtölődéssel a híveinek:

- Ilyen sületlenséget úgy felfűjnek.
- Hja! Sok ember fült már meg kis szálkától.
- De hát mi lesz a vége?

Egykedvűen von vállat a miniszterelnök:

- Hiszen még azt se lehet tudni, hogy mit akar a Ház. Az ördög ismeri ki magát.

Száll Kálmán fénylik a nyájasságtól és minden percben egy-egy fülkébe von valakit. Ő az, aki fájdalom nélkül tud méregfogakat kihúzni, Matuska Péter messziről bámulja és dicséri a körülötte állóknak:

- A Szill egy csodaember. Egy-két szót szólja rebellisnek s ereszti neki fülbe egy bolhát, amitől az egyszerre úgy táncolja (intelligitur az ember táncolja, nem a bolha), ahogy ő füttyülte neki.

Mindenki ideges, irritált, csak a generális ül egykedvűen a szokott helyén, a kandallóval szemben, s éppenséggel nem titkolja, hogy ő minden beavatkozást helytelenít, akár a parlament, akár a közvélemény, akár a kormány részéről a bírósági funkciókba.

A wippek minden percben jönnek és referálják a »nagy öreg embernek«:

- Mócsy beszél.

Az öreg úr vagy fumigálva int a kezével, ez annyit tesz, hogy nem kíváncsi, vagy pedig azt mondja: »nos«, s ez annyit jelent, hogy »hadd hallom, mit mond«.

Két-három kijövőtől is megkérdi, ellenőrzi őket, konfrontálja, mit mondanak, s ebből megalkotja magának egy ültőhelyében nemcsak az ülés teljes képét, de a kérdezettek tehetségéről is tájékozást nyer. Ezért tud mindent.

Ha nagy szónokot jelez a wipp - mint például most, »Apponyi fog mindjárt szólani«, akkor nagybosszankodva felcihelődik helyéről, s először a félig elszítt szivarjának keres valami magaslatot, ahonnan közönséges halandó el ne vehesse, s besompolyog »az erdő szélére«, mert messze utat nem kockáztat, csak a jobboldal szélén kuporodik le, ahonnan akármikor visszatérhessen elhagyott szivarjához.

- Apponyi fog beszélni!

Egyszerre üres a folyosó. - Apponyi feláll és mély csönd támad. Feláll és egy másodpercig várja, míg nagy robajjal elhelyezkednek a padjaiban a képviselők: ezalatt éppen jut annyi ideje, hogy futó pillantást vessen a mansettáira, ha a szimmetriának megfelelőleg vannak-e künn a sötét kabátujjból, aztán a zsebkendőjét tekinti meg, melyből négy centiméternyi fehér síknak kell künn lenni a hóna alatt. Mindez szükséges a röpüléshez; aztán feltekint a karzatra, honnan szöske és barna fejceskék bólintanak - s ha karzat, zsebkendő, mansetta tökéletesen rendben vannak, megcsendül gyönyörű hangja s betölti a termet a maga fönséges, hullámszerű hömpölygésével.

Gróf *Apponyi Albert*: Tisztelt Ház! Azon sajnálatos rendszerrel szemben, mely a félmunkák, a félig teljesített feladatok labirintusába való bolyongásra vezet, évtizedek óta foly a harc e padokról, soha nem csüggedve és nem lankadva, újra és újra rámutatunk, hogy a nemzetek helyes kormányzása nem az összegyülemlett csomók mesterséges kikerülésében, hanem azok teljes kioldásában keresendő.

Ily politika hiányában történnek azután olyan incidensek, mint amilyen most már napok óta foglalkoztatja a tisztelt Házat, felkorbácsolva s harcba szólítva olyan szenvedélyeket is, amelyek eddig csak lappangva mutatkoztak. Ez a krízis természete, tisztelt Ház. Ez nem a Zrínyi-ügy, a Zrínyi-ügy csak a keret, melyben egy krízis jelentkezik. Egy krízis, melyben több év óta vagyunk, és mert e krízis felismerésétől irtóznak, mert annak valódi elemeivel megbirkózni nem akarnak, nem tudnak, vagy nem mernek, s annak meggyógyítására az orvosszereket nem ismerik, vagy nem tudják, vagy nem merik alkalmazni (Felkiáltások a baloldal némely padjain: Nem merik!), azért iparkodnak részleges válságokkal elvonni a közfigyelmet a nagy és igazi válság lényegétől. (Zajos helyeslés és tetszés a baloldalon.)

Különben már maga azon tény, hogy a miniszterelnök válaszát a Ház többsége nem vette tudomásul, önérzetes kormányt azon alkotmányos alternatíva elé állítaná, vajon megtarthatja-e a hatalmat vagy sem, mert a kis dolgokban mutatkozó bizalmatlanság nagyobb súllyal esik a fejlettebb alkotmányos érzékek serpenyőjébe, mint a nagy dolgoknál mutatkozó bizalmatlanság. (Zajos tetszés a baloldalon.)

Noha én magam, vezéreltetve azon fennkölt nemzeti érzésektől, melyek minden magyar honpolgár szívében magasan fellángolnak gróf Zrínyi Miklós nevének említésénél, teljes lojalitással elfogadtam a miniszterelnök úr válaszát, mert még mindig jobb, ha történik valami, mint egyáltalában semmi, noha mondom, részemről elfogadtam a miniszterelnök úr válaszát, mint némi könnyítést ama nagy történelmi alak valóban sajnálatos helyzetén, ez nem jelentette részemről, hogy ezen válasz kielégített.

Én ugyanis azt tartom, tisztelt Ház, hogy egy nagy falláciában vagyunk és összecseréljük a vádoltakat, a bűnösökhöz fordulván támogatásért az ártatlanok számára. (Nyugtalanosság a jobboldalon.) Mert midőn a kormány minden előfeltételek nélkül gróf Zrínyi Miklóst csodaszerű feltámadása után azon általam jelzett rendszer alapján, mely a félfeladatok teljesítésében bírja jellemző vonásait, egy bank élére segíti, amint mondtam, minden előfeltételek nélkül, már megpecsételte ama nagy férfiú sorsát, a tragikumot mintegy kísérőjéül adván.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Maguk a hollandusok választották. (Gúnyos felkiáltások balról: Mint nemzetgazdász!)

Gróf *Apponyi Albert*: A franciák és angolok portást szoktak állítani nagy férfiak számára, ha azok vagyontalanok. Önök a tarpeji sziklára vitték Zrínyi Miklóst, nem taszítván őt le, mert ahhoz a bátorság egy neme kívántatik, hanem egy olyan pontra helyezték, ahonnan okvetlenül önmagának kell lecsúsznia a mélységbe. (Frenetikus tetszés és taps.) A kormánynak ilyen természetű jóakarata kártékonyabb a rosszakaratnál, és hozhatnék fel példákat, t. Ház (Nyugtalanság a szélsőbalon), hogy ilyen jóakaró gyámolítás sokszor a legnagyobb történelmi nevekről lekoptatta az aranyozást. (Zajos tetszés a bal- és szélsőbal egyes padjain.)

De ha hinnem kell is *Wlassics* tisztelt miniszter úr közbeszólásában, amint hiszek is, hogy spontán akaratból, senki által nem befolyásoltatva maga a németalföldi pénzcsoport helyezte őt ezen pénzügyi életre, a kormánynak meg kellett volna ezt akadályoznia. A kormány mulasztása kétségen kívül áll, mert a kormánynak tudnia kellett, hogy e reneszánsz-korabeli, ragyogó lovagban váltakoznak a legtündöklőbb, legnemesebb erények oly szokásokkal is hibákkal, melyek ily intézet élén előbb-utóbb végzetes eredményekre vezetendnek.

Báró *Bánffy Dezső* miniszterelnök: Én ezen hibákat benne lenni nem láttam.

Polónyi Géza: A Bobor ezredes láncraveretéséről se volt tudomása? (Nyugtalanosság, mozgás.)

Gróf *Apponyi Albert*: De nem akarok fölösleges rekriminációkba bocsátkozni, nem akarom megvilágítani ezen ügy összes részleteit, melyeket még bizonyos homály fed (Halljuk! Halljuk!), nem akarom föllebbenteni a saisi fátyolt s kísérni nyomról-nyomra a mulasztások és az eltakarások egész sorozatát, mint általában ezen kormány egész múltjának vörös fonálként átvonuló főismérveit; pusztán utalok azon arcpirító tényre, igenis ezt a lesújtó szót kell használnom, tisztelt Ház, mely egész Európa előtt lealáz bennünket, hogy gróf Zrínyi Miklós, a nemzeti történelem kimagasló alakja, kinek fölséges királyunk szobrot rendelt emelni, kit a német császár, mint a vitézség és hazaszeretet örök szimbólumát, a leglángolóbb szavakkal glorifikált, ma egyéni szabadságától megfosztva, rideg börtönben tölti napjait, Magyarország szégyenére és a civilizált emberiség megbotránkozására. (Zajos felkiáltások: Úgy van! úgy!) És kérdem, ki az értelmi szerzője e szomorú, tanulságteljes drámának? - Önök hallgatnak. Ám elfogadom feleletnek e mélységes hallgatást, de újra kérdem, akiknek kezében így megy tönkre és így végződik egy századokon át ragyogó pálya, mi lesz azoknak a kezében az összetorlódott bajokban sínylődő országból? (Mozgás jobbról, tetszés és taps a baloldalon.)

Tovább megyek. Odáig megyek, tisztelt Ház, hogy ha felvetjük ezt a kérdést, egyszerűen, ridegen, minden színezés és kommentár nélkül is, hogy szabad volt-e Zrínyit letartóztatni, tekintettel arra, hogy ő nem a mai Magyarország és mai társadalom egyik része, hanem egy korábbi Magyarorszáé és társadalomé, mindenesetre nemmel kell felelnünk, és konstatálnunk kell, hogy az csak olyan kormány alatt történhetett, amelynél kiveszett vagy legalább nagyon eltompult általában a szabadságok, de különösen az egyéni szabadságok iránti érzék. (Úgy van! úgy! a baloldalon.)

Ha szabad ebbeli felfogásomat illusztrálni - mely lényegesen eltér a Pulszky képviselő úrétól, ámbár szívesen elismerem érvelésének bővelkedését jóízű és mondhatnám pikáns részletekben, sőt egyes megjegyzéseinek helyességét is belátom, mindamelllett, nézetem szerint, más argumentumokban kell lecölöpözni a büntethetőség kizártságának megdönthetetlen biztosítékait. (Halljuk! Halljuk!)

Ismeretes, tisztelt Ház - mintegy népszerűen kívánván magam megérthetővé tenni -, hogy az idegen hatalmak képviselői területkivüliséget élveznek, vagyis a büntethetőség szempontjából úgy tekintetnek, mintha nem volnának itt. De facto ugyan itt vannak, de jure azonban a

külföldön vannak. No mármost, tisztelt Ház, amint ezen egyénekre nézve fennáll a térbeli területenkívüliség, ugyanezen jogköltés, fikció alapján kell élveznie Zrínyi és társainak az időbeli területenkívüliséget, vagyis az *időnkívüliséget*. (Úgy van! úgy! a baloldalon.) Látom Chorin képviselő úr arcán a gúnyos mosolyt, de ez engem nem hoz zavarba, mert azt, hogy az extemporitás fogalma eddig a büntetőjogban ismeretlen volt, mindenki nagyon természetesen találhatja, még Chorin képviselő úr is, ha elismeri azon állítás föltétlen alaposságát, hogy a kriminalisztika eddig csak kortársak deliktumaival foglalkozott. (Élénk tetszés a baloldalon.)

Mindezeknél fogva helytelenítem egészben és részleteiben a kormány eljárását; jogtalannak, igazságtalannak, méltánytalannak, sőt szégyenletesnek tartom gróf Zrínyi és társainak letartóztatását, mint szárnyalni nem képes, köznapi gondolkozás veszélyes botlását: tiltakozom lelkem teljes hevével és erejével a nemzeti kegyelet arcucsapása ellen és elfogadom a Győrffy Gyula határozati javaslatát. (Élénk éljenzés a baloldalon.)

Apponyi beszéde - mint az ő beszédei rendszeren - új anyagot lökött a vitába, az *időnkívüliséget*. A Ház jogászhai egymásután keltek fel, hogy megtámadják a merész teóriát s kibeszélték az egész ülést.

Sajnos, hogy elbeszélésünk kerete nem engedi e beszédek közlését, pedig itt is, ott is akadt búzaszem a sok szalma között.

Másnap Polónyi tett leleplezéseket Zrínyi ellen. Roppant izgatott ülés volt. Hol szedte, hol nem szedte az adatokat, isten a megmondhatója, de mindent tudott, sőt még többet is, mint amennyi történt. Egy halom bizonyító irat hevert előtte, táviratok, levelek, önvallomások, a Zrínyi-bank portásának nyilatkozata, a Liptó megyei fakereskedő hosszú levele, melyben leírja, mint Pellico Silvio, fogságának történetét.

Perczel miniszter közbeszólt: Egy szót se tudok ezekről. Talán álmodott a tisztelt képviselő úr?

De Polónyi nem az az ember, aki alul maradhasson; művészileg inszcenírozza beszédeit, és éppen a kellő passzusnál megjelent a karzaton Bobor Károly ezredes Pázmándy Dénes társaságában, s a szónok felkiálthatott, nagy pátozzsal a karzatra mutatva:

- Íme, éppen most lép be az egyik áldozat.

Minden szem odanézett, ahol a megsoványodott, megrokkant ezredes éppen most helyezkedett el impresszáriójával.

- De többet mondok, tisztelt Ház - folytatá Polónyi -, biztos adataim vannak, hogy a kormánynak tudomása volt a Nádor utcai pince rabjairól, s ő tanácsolta Zrínyinek egy, a szabadelvű klubban tartott szűk konventikulumban, hogy eressze szélnek a rabokat, mert különben - baj lesz. A kormány bűnrészes. A kormány a főcinkos. Nemcsak az eltussolásban, hanem egyebekben is. De nem akarom a Ház idegeit túlságosan megrázni az események kiszínezése által, melyekhez hasonlók Báthory Erzsébet csejtei üzelmei óta elő nem fordultak a civilizált Közép-Európában, s merem mondani, tisztelt Ház, csak ázni kellene azon pincében, hogy egy rakás emberi csontot találjanak. Mert csak azokról tudunk, akik élve jöttek ki onnan napfényre; azok, akik sohasem jöttek ki, jól tudnak hallgatni. Éppen olyan jól, mint a kormány.

A borzalom érzése szaladt végig a honatyai hátakon, a Zrínyi-ügy rosszabbul kezdett állani, mint tegnap, a kormány helyzete pedig éppenséggel megromlott.

A szélső balról viharos felkiáltások hangzottak fel a Polónyi beszéde után:

- Halljuk a kormányt! Védje magát.

- Igazak a vádak, vagy nem igazak?

- Mondjanak le!

A csöngettyű nyugtalanul csilingelt, majdnem sírt a nagy zajban. A miniszterelnök nem volt a Házban, a kabinet többi tagjai nem mertek felelni. A kérdés átkozottul kényes. A grand mamelukok, az »ászpik-emberek«, amint Szilágyi mondotta, gúnyosan, leverten ültek az első padokban, a Deák egykori helye körül.

Az öreg Nákó Kálmán kétségbeejtő gesztusokkal poroszkált ki a folyosóra:

- Dasz iszt a' kapitale Tumhajt!

Künn aggodalmasan jártak-keltek a mamelukok, egy-két miniszter is. Várták Bánffy. De hol lehet annyi sokáig? Az utcáról behallatszott a tengermorgás. Az utca még mindig a Zrínyié. Hiób-posták jöttek percenkint. A Kerepesi úton a rendőrök karddal kergették szét a tömeget; két jogász megsebesült. Este nagy tüntetés lesz a klub előtt.

- Hiszen épp ez a szép - jegyzé meg Justh Gyula, ki a Bobor Monte-Carlóból való ideutazási költségeire gyűjtögetett egy ívvel -, hogy a nép Zrínyi mellett van, a Ház Zrínyi ellen, s a kormány most már csak abban válogathat, ha egyet lép, hogy melyik vízbe füljön be.

- Pedig ma okvetlenül nyilatkoznia kell a kormánynak.

- Boborné elájult a karzaton, mikor az ura megjelent - beszélte gróf Teleki Géza -, odahozták a háznagy hivatalba, ott locsoltuk fel.

- Konyakkal?

- Eredj, te bolond!

Bent új szónok következett: Eötvös Károly. Ezt megint meg kell hallgatni. Az egyik wipp a kapu elé szaladt megnézni, jön-e már Bánffy. Még mindig nem jön - de Eötvös beszéde alatt majd csak megérkezik.

A folyosó ismét bevonult a tanácsterembe.

Eötvös Károly: Tisztelt Ház! Napok óta foly a vita egy alapjában igen együgyű dologról, a pártok összekonfundálódnak, mintha a babiloni tornyot építenők, mindenki hozza a vakolatot, de hogy se fundamentum, se téglá nincsen, arra senki se gondol; a kormány pertraktál boldoggal-boldogtalannal, tanácsot kér nádtól-bozóttul, s mint a rozoga borona, minden röögöt beszalad, odébb taszít vagy kettőt, de egyet se bír megtörni. Miről van szó, tisztelt Ház! Néhai vitéz Zrínyi Miklósról, aki hős módjára halt meg Szigetvárnál az Úrnak 1565-ik esztendejében Maximilián császár uralkodása alatt, s porló tetemei elvegyülvén az anyafölddel, életre kelnek fűben-fában, lelke él a lelkünkben, híre él az idők végtelenében. (Zajos tetszés.)

De önöknek ez nem elég, önök egy eleven emberformát viselő Zrínyi Miklóst szereztek. (Mozgás.) Honnan szereztek, miképp jött és kicsoda, nem tudom. Csak azt tudom, hogy nem ő, mert ő meghalt. (Nagy nyugtalanság.) Tudom, önök azt mondják, hogy ez ő. Miért mondják? Mert szeretnek csudálkozni. Azonfelül agnoszkálta egy bizottság és elismerte a pápa. (Úgy van! úgy!) De hát látta valaki a régi Zrínyi Miklóst, hogy agnoszkálhassa a jelenlegit? Mert én nem láttam. És nem látta a pápa se. Még talán báró Dániel se. De ha látta volna is, ő ugyan nem tudná fölismerni. (Derűtség.)

Én sokra becsülöm, tisztelt Ház, a legendákat, de csak azokat, amiket a nép csinál, nem amiket a papok csinálnak. S azokat is grano salis kell fogadni, mert versben igen szépen hangzik és véderőnek olcsók is a Csaba királyfi holt vitézei, kik megjelennek, valahányszor a haza veszélyben van, s állítólag harcolnak köztünk, de azért megmondhatná, ha akarná, Láng Lajos

képviselő úr a statisztikából, hogy az osztrák kórházakban egyetlenegy sebesült sem fordult meg 1848 és 49-ben, akin eme Csaba vitézei ejtették volna a sebeket. (Derűlség.) A legendák tehát legendák, és a Vatikán szava nagy szó, szent szó, de az agnoszkáláshoz mégiscsak az kell, hogy az agnoszkáló látta légyen azt a valakit, akinek felismeri a másik valakit. A Vatikán pedig semmit se látott, de a Vatikán mégis agnoszkál.

Molnár János: Az isteni igazság sugallatából cselekszi.

Eötvös Károly: Úgy? De hát miért nem agnoszkálta annak idején Solymossy Esztert, mikor annyi bajunk volt vele? Pedig az a' volt. Hanem iszen megmondom én, miért agnoszkálta most Zrínyit, pedig ő nem az. (Nyugtalanság. Zaj.) Mert érzi a Vatikán, hogy a papoknak szükségük van egy újabb csodatételre. (Nagy zaj. Ellenmondások.) Veszprém megyei ügyész koromban, tisztelt Ház...

Elnök (csenget): Méltóztassanak meghallgatni a szónokot. Egyébiránt szóló is jól teszi, ha bevégzett és általánosan elfogadott tényeket, habár kételkedik is bennük, céltalanul nem fesseget.

Eötvös Károly: Engedelmeskedem, tisztelt Ház, az elnöknek, hát nem bánom, vegyük úgy, hogy Zrínyi Miklós valóban a szigetvári Zrínyi Miklós, ámbár én majd csak akkor kezdek hinni a csodákban, ha Erdély miniszter úr benyújtja a katonai büntetőtörvénykönyvet (Derűlség), de vegyük úgy, ha tényleg Zrínyi az testestől és lelkestől, ez esetben én is hajlandó vagyok, mint Pulszky és gróf Apponyi képviselő urak, megadni neki azt a kivételességet, hogy őrá nézve a XVI. század szokásai és törvényei az irányadók; legyen meg az a megnyugvása, hogy nemes főúr módjára cselekedett, ezt neki megadhatjuk, mert nekünk semmibe se kerül, s neki örömet okoz -, de tisztelt Ház, nem Zrínyi Miklósról van szó, hanem szó van néhány jogtalanul letartóztatott XIX. századbeli honpolgárról, egy felkoncolt bankárról, egy csomó nehéz sebesültről, akiknek az állam a maga védelmét a XIX. század törvényei szerint köteles kiszolgáltatni. (Úgy van! úgy!) Az állam oda nem mehet Bobor ezredeshez utólag: »Uram, én önt a XVI. század törvényei szerint kárpótolom szenvedéseimért.«

Még kevésbé állhat szóba a meghalt bankárral: »Ön nemde megengedi, hogy megöletését a XVI. század szerint toroljam meg?« Mert ha a bankár lelke nem olyan udvarias, mint amikor még porhüvelyében volt, akkor ugyancsak megfojtogatja éjfélkor az igazságügyminiszter urat.

E pillanatban Fenyvessy Ferenc lépett be a szárnyas ajtón, a megszokott szegfűvel gomblyukában, s lihegve mondá, fehér zsebkendőjét meglöbögatva:

- A király megkegyelmezett Zrínyiéknek!

- Lehetetlen!

- Tény. Itt van Bánffy a folyosón. Most kapta Bécsből a sürgönyt.

- Éljen! Éljen!

Mit a futótűz, egy perc alatt elterjedt padról-padra, még a karzatokon is észrevették, s lázas fészkelődés támadt. A képviselők kirohantak a folyosóra, magára hagyván Eötvöst, aki éppen most kezdett bele egy új alineába:

Eötvös Károly: Veszprém megyei ügyész koromban, tisztelt Ház...

A folyosón óriási csoport vette körül Bánffyt és azokat, akik már látták a bécsi sürgönyt. Nemsokára kiszivárgott a hír a Sándor utcába, mire kisvártatva, mint valami földalatti, folyton távolodó morajlás szűrődött be az »Éljen a király« kiáltás. A tömeg pedig vonult az Alkotmány utca felé, ahol Zrínyiék fogva voltak.

De elkésett. Zrínyi és társai már akkor szabadon voltak. Mint az esti lapokban lehetett olvasni, pont délben nyíltak meg börtöneik. Az esti lapok kövér betűkkel hozták a sürgöny szövegét, hogy a pört őfelsége kegyelemből törülte, és *hoggy egyszersmind Zrínyit felhívatta Bécsbe kihallgatásra.*

Zrínyi az esti vonattal, Radován diák és Sturm Albert kíséretében, Bécsbe utazott.

A híréhes közönség mohón kapkodott másnap az esti lapok után, de csak egy rövid kommuniké volt olvasható:

Ma délelőtt tizenegy órakor őfelsége gróf Zrínyi Miklóst félóráig tartó kihallgatáson fogadta. (B. T.)

Csak éjjel, midőn a »Neue Freie Presse« estilapja megjött, terjedtek el a városban a nevezetes kihallgatás részletei:

»Zrínyi a Magyar Királyhoz szállott s onnan hajtatott a Hofburgba, a népek nagy sokasága között. Mindenki szerette volna látni a nevezetes magyar vitézt, aki halottaiból föltámadott. Zrínyi gránátszínbársony mentét viselt és kerecsentollas főveget.

Őfelsége igen kegyesen fogadta őt, s tudakozódván egészsége után, sajnálatát fejezte ki a történetek fölött.

Mire az középkori szokás szerint, féltérdre ereszkedve, köszönte meg a király kegyelmét.

- Keljen fel - mondá ekkor őfelsége -, és éljen ezentúl vidámabban. Hány éves ön?

- Ötvennyolc múltam, fölség.

- Ön még jó erőben van, és esetleg még védelmezheti a hazáját. De ön e társadalomban, melybe hibáján kívül került, úgy tetszik nekem, nem találja meg illő helyét.

- Valóban, fölség.

- Ön nagy szolgálatot tett egyik dicsőült ősömnek.

- Szívesen tenném meg felségednek is.

- Én azt meg akarom jutalmazni, kinevezem önt belső titkos tanácsosomnak és önnek ajándékozom Vajdahunyad várát, valamint civillistámból évi egy millió forintot. Gyűjtse össze régi katonáit, és éljenek ott újra egészen úgy, mint egykoron Szigetvárott. Egyébiránt adja át királyi üdvözlötünket vitézeinek.

S e szavaknál a király összeütődő sarkantyúja jelezte, hogy a rendkívül érdekes kihallgatás véget ért, mely ilyen valóban királyi módon vetette végét egy éles parlamenti konfliktusnak, mely Budapesten már-már veszedelemmel fenyegette a Bánffy-kabinetet.«

Ezt hozta a *Presse* szórul-szóra - másnap a magyar lapok kicifrázták buja színekben, vezércikkek jelentek meg az esetről, a hírlapreporterek egész Érsekújvárig eleibe utaztak Zrínyinek, s boldog volt még az is, aki legalább Radován diákhöz férhetett, tőle szerezhetvén némi friss anyagot. Zrínyi kupéjába csak Perényi Miksa mert behatolni, felköltötte őexcellenciáját és meginterjúvolta.

Az egész országban volt öröm a király ténye fölött. Még azok is jó arcot vágtak, akik a törvény alkalmazását kívánták - mert a király kegyelmi joga érvényesült, és a törvényen nem esett csorba. Mindenki meg volt elégedve, csak Bohus Zsigmond duzzogott titokban:

- Hát már mindenki titkos tanácsos?

XII. EPILOG

Ugorjunk át néhány esztendő és hipp-hopp ne álljunk meg sehol, csak Vajdahunyadon. Ott álljunk meg a fényes lovagvárban, mely az óriás szilán kevélyen mered a felhőkbe. Karsú tornyaival, ciradás erkélyeivel, klasszikus kidudorodásaival. Lent a szikla alatt a kis Zalasd vize folydogál csendesen.

Az ember megigézve áll meg a tündérepületnél, szeme mohón tapad a loggiákra, a cikcakkos százféle ablakokra, hogy nem jelenik-e meg valamelyikében Hunyadi János, sisakos fejével, vállára boruló hullámos hajával, vagy a szelíd arcú nagyasszony, Szilágyi Erzsébet, előkiabálva valahonnan a gyerekeket: »Laci, Matyi, hol vagytok!«

Csalóka képzelődés. Csakugyan játszik a bástyákon két kis szöszke fiú... De hol vannak már a Hunyadiak! Ám a reneszánsz-kor még itt van; a várban gróf Zrínyi Miklós lakik a vitézeivel. Ide költöztek valamennyien és úgy élnek, mint hajdan Szigetvárott. Így parancsolá a király.

A vár szebb, mint Sziget volt. Az Almás vizét Zalasd pótolja, vad bőven van az erdőségben, hanem a klíma zordonabb, és Szecsődy Máté uram sokat panaszkodik, hogy örökösen hurutja van. De amellet jól élnek, vígan élnek. Kürtszó hirdeti a kaputoronyból, ha vendég érkezik, s majd mindig érkezik. Castellanus uram, aki most Botos Péter uram, nem győzi nyitogatni-cukogatni a nagy kaput. Sólymokkal és uhubaglyokkal jár vadászni Boborné és Juranicsné, mint a régi idők váraasszonyai, lámpavivő, sátorvivő csatlósok egész rajával. Lándzsások, fullajtárok kísérik Zrínyi Miklóst, ha kikocsizik, s három mozsárlövés pukkan el az udvaron, ha ebédhez ülnek a márvány-oszlopos lovagteremben. Az ebédek rendesen igen jók, mert Rózer-mama vezeti a háztartást, s veszekszik egész nap a szakáccsal, a kuktákkal, a kulcsárnéval és minden renden levő cselédnéppel; - a királyi tanácsos úr, tudniillik Rózer Nep. János úr, nem ártja magát semmibe, ő megelégszik azzal, hogy együtt élhet a leányával (Juranicsnéval) és hogy várban lakhatik (saszékben - ahogy ő szokta mondani) és hogy délutánonkint kedvére tartlizhat a várkaplással: főtisztelendő Vinnyói János urammal a Nebojsza bástyán. Panasz-kodik azonban, hogy a pap csal a játéknál. Van két szép unokája is, a Juranics-gyerekek, akiket minduntalan le kell kergetni a fákról és a különböző magaslatokról, ahová madárfiókokért felmásznak. Ez a két vásott kölyök foglalja el egész napját.

Szóval: élnek, éldegélnek; Alapi és Juranics a hadakat gyakorolják a várudvaron; a régi szigetvári vitézek kezdenek ugyan öregedni, de Zrínyi újakkal szaporítja.

Mindez egy kicsit unalmas, egyhangú, és a főemberek türelmetlenül várják naponkint az újságokat:

- Mikor lesz már egy kis háború?

De hát a világ nem mozdul. Hej, a török! Ha még egyszer jönne a török. Csakhogy az beteg ember, nem tud járni. Csak már jönne akárki, ha ördögnek hívják is.

Sziget hajdani kapitányát itt katonái közepette elfogta némelykor a harcvágy; a régi szilaj szenvedélyek sorra ébredtek. Mit ér ez a nagy vár, ez a sok levante, ha ki nem próbálhatja? Ha már nincs háború, legalább egy kis hadi kaland akadna. A vadászatok se elégtették ki. Nincs nagy vad. Nyulat, őzet nem érdemes löni. Sokszor emlegette, kivált téli estéken elmélázva a kandalló tűzének rubint szikráiban, hogy ha ő király lenne, gyönyörű vadászatot tudna rendezni Budapesten, eleresztvén az állatkertben a nagy vadakat, az oroszlanokat, tigriseket és hiénákat; milyen fölséges mulatságot lehetne abból csinálni! Voltak napjai, amikor visszasóhajtozott a budapesti modern életbe. A tarka-barka nép az utcákon, a kirakatok, a szép festett

asszonyok, a lóversenyek, a klubesték vonzották szinte ellenállhatatlan erővel. Érezte, hogy a modern ember és a reneszánsz-kori lovag mintegy összevesz benne, mindig birkózik a két legény, és hol az egyik van felül, hol a másik.

Egyszer aztán egy szép tavaszon bekövetkezett, amit vén katonái kívántak. Radován diák, aki a napi postát bontotta fel, egy olyan stafétát talált kibontani, melytől elkezdtek a szemei csillogni.

Arról értesítik Zrínyit Budáról, hogy készülődjék, erősítse meg magát, szaporítsa meg a legénységét, mert alighanem lesz valami.

És két hét múlva már ott állott az ellenség Vajdahunyad vára előtt.

Nem vág keretünkbe ez eseményeknél időzni, ellenkezőleg, csak átsiklani szabad azok között.

Az orosz támadta meg Magyarországot, s míg derékhadával betört Máramaros felől, egy kisebb sereget Románián keresztül Erdély ellen menesztett, hogy kétfelől szorongassa meg a magyar királyt.

E hadosztály, melyet gróf Dimitriev Dekanov vezetett, ostrom alá vette Vajdahunyadot éppen úgy, mint negyedfélszáz év előtt Szolimán Szigetvárt.

Zrínyi elemében volt, életre-halálra védte magát s gyakorta tett kirohanásokat, nagy pusztulást okozva az orosz seregben. Eközben pedig várta a segítséget, mely az ostromlóktól megmenti.

Hanem az összes haderő el volt foglalva Máramarosban, hol hősiezen megverte az oroszokat. E nagy győzelmi mámorban a szegény Erdéllyel nagyon keveset törődött a hadügyi kormány.

Így aztán teljesen magára hagyatva, odajutott Zrínyi, ahol egykor volt: az élelme kifogyott, a várfalak meg voltak rongálva, de a várőrség lelkes volt, kivéven Rózer papát, aki szeretett volna otthon lenni a Zöldfa utcában és inkább Sartory Pállal tartlizni a polgári körben, mint a »sasfészekben«, ahol a villámok laknak.

Egy nap parlamenter jelentkezett a várkapunál. Dekanov is megunt a fáradalmas ostromot, meg talán hallott is valamit a magyar király máramarosi nagy győzelméről és alkudozni akart Zrínyivel.

A parlamenternek bekötötték a szemeit és Zrínyi elé vezették. Ott átadta a Dekanov levelét.

»Bátyuska - írta gróf Dekanov -, add fel a várat és megkapod Erdély fejedelemségét. Ha fel nem adnád, elveszem erővel.«

Zrínyi Miklós előkereste a kalamust, ritkán írt ő maga, de most az egyszer a saját szarkabetűivel válaszolt:

»Bátyuska, tanuld meg, hogy Zrínyi Miklós nem szokott várakat feladogatni. Ha nem tanulnád meg, megtanítalak.«

Ezzel aztán kieresztvén a parlamentert, megparancsolá a castellánusnak, hogy semmi élő lelket ne eressen többé se ki, se be. Összehívta a várőrséget, szép hazafias beszédet tartott nekik és felszólítá, hogy rohanjanak ki, úgy mint régenten. Az élelem elfogyott, segítőereg nem jó, a bástyák meg vannak rongálva. »Haljunk meg a hazáért másodszor is!«

- Bis repetita placent! - kiáltá lelkesen a rettentő erejű Patacsics.

- Haljunk meg! - visszhangozák mindnyájan.

- Fel fogunk újra támadni! - biztatá őket Juranics.

Ekkor aztán a várkapolnába mentek, ahol Vinnyói János misét mondott, s lelkileg ekképp megerősödve, Rózer-mama fölosztotta köztük az utolsó élelmi adagokat. Holnap már nem lesz semmi enivaló. De nem is kell. Az asszonyokat és a gyerekeket kivezetik majd a rejtekúton éjjel a szabadba és holnap reggel kirohannak, megnyitván a vár kapuit.

Mind kemény vitézek voltak. És csak egy pillanatra lágyultak el, mikor a templomból jövet meglátta Juranics az udvaron szaladgáló kis fiait, azokat ölébe vette, csókolgatta és egy könnycseppet morzsolt el a szemeiben:

- Szegény kis cselédkéim - susogta.

Zrínyi maga is megindult.

- Eredj te is velük - kérte Juranicsot.

Juranics sértődve, kevélyen emelte fel a fejét:

- Kinek néz engem excellenciád?

Zrínyi az emeletre sietett fel, a palotatermekbe. Szüksége volt a magányra. A lelki egyensúlyra, az elmélkedésre, a készülődésre. Odaszólt az ajtónálló alabárdosoknak:

- Egy lélek se háborgasson.

- Még a légy se jön ide, kegyelmes úr.

Fel s alá kezdett járkálni, a márványkockák egyhangúan, kísértetiesen kongtak a léptei alatt.

Egyszerre kopogtatást hallott egy belső ajtón. Összerezzen s indulatosan fordítá arra a fejét. Ki merte a parancsát megszegni?

Az ajtó megnyílt és belépett - Perényi Miksa.

Egy percig nem tudott szólni az ámulattól, hogy jöhetett be ez az ember az orosz seregen, a vár becsukott kapuin, a palotatermek örein keresztül?

- Hogy jutott ön ide? - kiáltá rá mérgesen.

- A saját leleményességemmel - felelte Perényi hajlongva és a szemével hunyorgatva -, hírt adtam Boborné ömértóságának, hogy divatos szöveteket árulok, s tetszik tudni, milyenek az asszonyságok? Bizony kíváncsi volt a szövetekre és kitalálta a módját, hogy idejőjjenek.

- És mit akar?

- Meg akarom excellenciádat interjúvolni.

- Hagyjon békét, mert ledobatom a bástyáról.

- Azt én nem hiszem. Excellenciádnak sokkal jobb szíve van, mintsem egy szegény gyámoltalan fickón töltse a haragját. Azonfelül pedig excellenciád méltányolni tudja az ország közvéleményét, mely remegő aggódással csügg sorsán és nem fogja ellenezni, hogy informálva legyen.

- Mit akar tudni? - szólt türelmetlenül.

- Igaz-e, hogy ki akar rohanni?

- Holnap reggel megtörténik.

- Igaz-e, hogy megint az ünneplő ruhájába öltözik, mint hajdan Szigetvárott?

- Igaz. Ott van a ruha a széken kikészítve.

- Igaz-e, hogy excellenciád megint száz aranyat tesz a zsebébe?

- Azt én úgy szoktam - felelte keserű mosollyal Vajdahunyad ura.
- Szabad kérdenem, milyen aranyak azok: hús- vagy tízkoronás aranyak?
- Húszkoronások.

Perényi Miksa most közelebb lépett Zrínyi felé, mintha ösztönszerűleg érezné, hogy valaki hallgatózik (amint hogy ott volt a kulcslyukon a Boborné rózsaszínű fülecskéje).

- Tudja mit excellenciád - mondá szemtelen vigyorgással, halkított hangon. - Ne tegyen a zsebébe semmit; mit ér, hogy az az ostoba kozák, aki levágja, meg fogja ott találni. Hát megérdemli azt az a kozák? Én tudom azt, hogy a gróf úr a történelemre dolgozik, és ha én be fogom írni, hogy száz arany volt a zsebében, méltóztatik engem érteni, hát akkor az úgy lesz a történelemben és nem másképp. A felét nekem adja, a másik felét hagyhatja excellenciád valakinek. És mind a ketten csinálunk egy jó gseftet.

Zrínyi habozva állt ott, mintegy megszédülve e hallatlan vakmerőségtől és mégsem tudta hirtelen elhatározni, hogy nevéssen-e nagyot az ötleten, vagy pedig kinyitván az ablakot, kapja fel Perényi urat, mint egy macskát, és lökje le a mélységbe.

De éppen ebben a szempillantásban belépett Boborné, még mindig fiatalos, nyúlánk alak, csak az arca halovány és a szemei bánatosak, kisírtak.

- Akar valamit? - kérdé szelíden Zrínyi.
- A mentegombokat jöttem berakni - felelte tompa, remegő hangon.

*

Másnap, napfelkeltekor felöltözött Zrínyi gránátszín mentéjébe, melyet híres bécsi útján viselt, fölvette kerecsentollas kalpagját, meghúzatta a harangokat, kinyitatta a kapukat és kirohant vitézeivel a hármass »Jézus« kiáltással az ágyúk füstje között.

Mind, mind elestek egy lábíg, de nem olcsón. Maga Zrínyi odavágtatott a vezérhez, Dimitriev Dekanov grófhhoz:

- Húzd ki a kardodat, bátyuska!

Azzal összeütötték acéljaikat, s Zrínyi olyat vágott a fejére, hogy az menten két darabban esett szét.

A kozákok most rárohantak Zrínyire, és szuronyaik alatt csakhamar holtan esett össze.

Valami suhogás támadt a levegőben. Talán a villámló kardoké. Hátha tán szelidebb? Hófehér égi szárnyaké. Az »angyal légióé«, melyet a másik Zrínyi Miklós, a költő, álmodott oda az öreg Zrínyiászbán, világhírű őse utolsó lélegzetvételéhez:

*Gábrriel bán lelkét két tized magával
Földrül fölemelé gyönyörű szárnyával...*

FÜGGELÉK
ÍRÁSOK AZ ÚJ ZRÍNYIÁSZ CÍMŰ REGÉNYRŐL

MILYEN LESZ »AZ ÚJ ZRÍNYIÁSZ?«

1897

Sokan tudakozódtak olvasóink közül, hogy mi lesz »Az új Zrínyiász«: elbeszélés vagy politikai rajz? És hogy jut abba Zrínyi? Tréfás elbeszélés lesz-e, vagy valami szatíra.

Ahelyett, hogy egyenkint felelnék, elmondom egyszerre mindenkinek, hogy az »Új Zrínyiász« lesz az én vázlatban hátrahagyott művem. Mert minden író után marad egy olyan munka, melyről az a vélemény, hogy ha egészen kidolgozza, szépet adhatott volna. De ezt az illető író már nem hallja.

Én ezzel ellentétben még életemben látni akarom az én vázlatban hátrahagyott munkámat, és hallani akarom, amint mondják.

- Kár, hogy nem dolgozta ki jobban.

Pedig én úgy fogom kidolgozni, amennyire erőmtől telik, de a téma a különös, a téma ölel fel annyi anyagot, hogy okvetetlenül vázlatnak kell maradnia - vagyis azt a látszatot viseli.

Hogy miképp jut modern politikai rajzba Zrínyi, éppen ez az, ami egy kis magyarázatra szorul. Én a középkori szokásokat akarom szembeállítani a mai modern felfogással, mert az olvasónak így szembetűnőbb, hogy a világ mennyit változott, bár alapjában a karakterek, bizonyos viszonyok közt, mindig ugyanazok voltak. Petur bán ma is megvan, száz alakban, a Dózsa Györgyök is itt lappanganak. Leírtam egyszer Olay Lajost, hogy ő az, aki föl kísérte Zách Feliciánt a királyi palotáig, aztán megbiztatta az udvaron:

- Csak eredj fel, Félix, és üss közējük. Ne félj semmit! Énnekem azonban egy kis dolgom van itt az Omodék komornájával, hát átszaladok.

Bercsényi Miklós bizonyosan megvan, de most Justh Gyulának hívják, és él Zrínyi Miklós is, de meglehet, udvari koncipista és nem Szigetvár kapitánya. A karakterek maradnak, de más viszonyok közé keveredve, másképp festenek. Mi lenne például ma II. Rákóczi Ferenc? Föltéve, hogy megvolna rettentő földbirtoka, mely az ország egyharmadrészét képezte. Ma nem csinálhatna forradalmat, de másként mutatná a virtust. Egyszerűen nem lehetne parlamentarizmus miatta, mert ő maga küldene több mint száz képviselőt a gazdatisztjeiből és a fiskálisaiból, aztán amikor kedve támadna, odaüzenhetné Bánffy-nak:

- Én ezt, vagy azt a törvényjavaslatot nem szenvedhetem. Tessék levenni a napirendről!

Ily groteszk ideák és összehasonlítások vittek rá, hogy szigetvári Zrínyi Miklóst ma szerepeltessem. Nem bírtam ellentállani az ingernek. Nem kegyeletlenségből teszem Zrínyi iránt (félre ne értse az olvasó), ez csak a forma. Választhatam volna egy más történeti alakot is, de Zrínyi volt a legjobb, az ország egyik első leventéje, akinek viselt dolgait mindenki ismeri Magyarországon, még a kis gyerekek is.

Azért tehát mindenekeelőtt fel kellett őt támasztanom. És ez a legkönnyebb. Már a szentírás is megígéri, hogy ítéletnapkor mindenki feltámad, nekem mindössze a dátumot kellett megváltoztatni.

Az Úr hivatja Gábor arkangyalt (aki ezzel a feltámasztási funkcióval már régóta meg van bízva) és rendeli neki:

- Gábor, lemégy a trombitáddal és háromszor egymásután belefűjsz ott lent. Ma lesz az ítéletnap.

Gábor vidáman csapkodtatta meg a szárnyait.

- Megyek, uram.

- Jól figyelj. Az első trombitaszóra feltámadnak azok, akik a hazáért meghaltak. Ők az én kedvenceim.

- Igen, uram.

- A második trombitaszóra feltámadnak az öngyilkosok, mert ezekben jó szív volt, Gábor. Sok érzékeny, nemes szív volt közöttük.

- Értem, uram.

- Most aztán vigyázz, Gábor. Ha még a föld nem népesül be nagyon, akkor harmadszor is belefűjsz harsonádba, mely fölhasítja a sírokat. De ha a föld már tele volna, hadd el a harmadik trombitaszót.

Gábor arkangyal leszállott a parancssal és hozzáfogott a munkájához. Trombitáját szép piros szájához emelte és fújtantott egyet.

Egy láthatatlan kéz megfogta, és egy hang mennydörgé:

- Állj meg, hiba történt! Néhány ezer évvel eltévesztettük a számítást. Hagyj abba mindent, a világ még tovább marad.

Gábor leejtette a trombitát ijedten, de már késő volt, a kürtbe lehelt első félhangra feltámadtak Zrínyi Miklós és társai, és mintha az egész természetes lenne, vígan megindultak Dombóvár felé, Budának.

Így támad fel Zrínyi a gondviselés egy tévedéséből és így keveredik el bajnoki erényeivel és szokásaival a mi társadalmunkba.

Ez a történet praeludiuma. Nagyon furcsa lesz az, de csak a formájában. A magja lehetne vezércikk is. Szóval a jelenlegi politikai és társadalmi viszonyokat, a képviselőházat, a modern institúciókat akarja rajzolni, hanem a Zrínyi Miklós *egyéniességén keresztül*.

Zrínyi köztünk átélt viszontagságai és kalandjai lesz tehát »Az új Zrínyiász« tartalma, melynek közlését az Országos Hírlap az új évvel kezdi meg. Szóval kész a mese, ki vannak komponálva a részletek, és már csak olvasók kellenek hozzá.

A SZERZŐ MEGJEGYZÉSEI

JEGYZETEK

1903

Ezt a könyvet 1898-ban írtam, amit fontosnak tartok előre bocsátani, hogy a közönség olvasás közben lehetőleg ebbe az időbe képzelje magát. A könyv az akkori társadalmi, politikai események és felfogások persziflázsa; különös szemüvegen át, egy régen elmúlt korszak szokásaival szembenállítva. Egy olyan dicsőséges alakot kellett ehhez választanom, akinek történetét mindenki ismeri -, de különben is az alak itt csak forma; a lényeg a tárgyalási anyag, az ország akkori aktuális társadalmi viszonyai, kicsinyes bonyodalmak, melyek rendszerint eljutnak az országgyűlés elé, s melyeket rendszerint a király old meg.

Így volt ez akkor, így van ez nagyjában ma is. Az ország nem haladt azóta messze, de az idők némileg elhaladtak, s munkámban, mely többé nem lehet oly friss, mint aminő volt, némely szín fakóbb lett, némely ötlet értelme elmosódó. - Imitt-amott tehát magyarázó jegyzeteket kellett tennem e kis, népszerű kiadásba. Még most csak néhány helyen volt szükséges, de ha idők folytán esetleg új kiadások lennének, hova-tovább min-mind több-több jegyzet fog kelleni, míg végre megeszik egész munkámat a jegyzetek.

Vagy a jegyzetek, vagy az egerek - hiszen egyre megy voltaképpen.

*

83. lap 35. sor (Mert ő is kirohant.) Célzás Rohoncznak egy akkor nagy szenzációt keltett beszédére, mellyel a Bánffy-kormányt támadta meg.

90. lap 11. sor. (*Pertu szólította.*) Gróf Károlyi István volt az első képviselő, aki az 1884-ik országgyűlésen visszautasította a Grecsák képviselő pertu megszólítását.

97. lap 10. sor. Célzás a rendőrség nagy zajt támasztott erőszakos fotografálási módszerére a szocializmussal gyanúsítottak ellen.

118. lap 1. sor. E fejezet humorának teljes megértéséhez szükséges visszaemlékezni a Szalavszky-afférré, mely azon időben a kaszinó által tárgyalatva, az egész közvéleményt izgalomban tartotta.

.oOo.